

**T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

TURGUT UYAR'IN ŞİİRİNDE KENT ALGISI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

NURTEN KILIÇ

DANIŞMAN

DOÇ. DR. SEYİT BATTAL UĞURLU

VAN - 2020

KABUL VE ONAY SAYFASI

Nurten KILIÇ tarafından hazırlanan “Turgut Uyar’ın Şiirinde kent Algısı” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.	
Danışman: Doç. Dr. Seyit Battal UĞURLU Türk Dili ve Edebiyatı ABD, VYYÜ Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Başkan: Doç. Dr. Seyit Battal UĞURLU Türk Dili ve Edebiyatı ABD, VYYÜ. Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Üye: Dr. Öğr. Üyesi M. Arif ERZEN Türk Dili ve Edebiyatı ABD, VYYÜ. Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Üye: Unvanı : Dr. Öğr. Üyesi Dinçer ÖZTÜRK Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Iğdır Üniv. Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Yedek Üye: Dr. Öğr. Üyesi Murat KEKLİK Türk Dili ve Edebiyatı ABD, VYYÜ. Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Yedek Üye: Dr. Öğr. Üyesi Nurcan ANKAY Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Alpaslan Üniv. Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Tez Savunma Tarihi:	22/01 /2021
Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum. Prof. Dr. Bekir KOÇLAR Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü	

ETİK BEYAN SAYFASI

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;**

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

22/01/2021

Nurten KILIÇ

(Yüksek Lisans Tezi)

Nurten KILIÇ
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Şubat, 2020

(TURGUT UYAR'IN ŞİİRİNDE KENT ALGISI)

ÖZET

Kentleşme süreciyle başlayan yeniliklere ve sorunlara diğer birçok sanat dalının mensupları gibi şairler de duyarsız kalamamıştır. Bu konuda özellikle her biri kentli olan İkinci Yeni şairleri çok kalem oynatmışlardır. Hayatın sürdürüldüğü bir mekân olarak kent-insan-medeniyet geçişliliğine dair çıkarımlar, İkinci Yeni şiirinin kendisini ortaya koymaya çalıştığı devirdeki bireyin kuşatılmışlık halini biraz daha net bir şekilde sunabilmektedir. İkinci Yeni'nin önemli isimlerinden Turgut Uyar şiirlerinde, aynı akım içindeki arkadaşlarında olduğu gibi kent, önemli mekân unsurlardan biridir. Uyar, şiirlerinde daha çok, kendisinden yola çıkarak, kentli bireyin, kent yaşamındaki uyumsuzluklarını, kuşatılmışlarını ve bunalımlarını anlatmıştır. Başlıca teması kent yaşamı ve bu yaşamın bireylerdeki kuşatıcı etkisini ele alan Turgut Uyar'ın şiirinde kent ve kent yaşamındaki bireyin hali, kuşatılmışlık, iletişimsizlik, yabancılaşma ve kaçış gibi kavramlarla birlikte ele alınmaktadır. İçine düştüğü yabancılaşmayla birey, kenti her yerindeki maddî ve manevî nesne yığını içinde, devamlı iletişim içinde, kendisi dışında olanla meşgul, şaşkın bir uyurgezerdir adeta. Uyar sözünü ettiği bunaltıcı düzeni aşmanın tek çaresinin kentleri yıkmak ya da yeniden inşa etmekle mümkün olacağı kanısındadır.

Anahtar Kelimeler: İkinci Yeni, kent, kentleşme, kaos, kaçış.

Sayfa Sayısı : VIII+94.

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Seyit Battal UĞURLU

(M.Sc. Thesis)

Nurten KILIÇ

VAN YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

February, 2020

(THE SENSE OF CITY IN THE POETRY OF TURGUT UYAR)

ABSTRACT

The poets could not remain insensitive to the innovations and problems that started with the urbanization process like the members of many other branches of art. In this respect, especially the Second New poets, all of whom were urbanized, wrote a lot. The implications of the city-human-civilization transition as a space for the sustainability of life can present a little more clearly the state of siege of the era that the Second New poem tries to reveal. In Turgut Uyar's poetry, one of the important names of the Second New, the city is one of the important spatial elements, just like his friends in the same movement. Uyar, in his poems mostly, based on himself, tells about the incompatibilities, sieges and depressions of the urban resistance in urban life. In Turgut Uyar's poetry, whose main theme is urban life and the encompassing effect of this life on individuals, the state of the individual in city and urban life is discussed together with concepts such as encirclement, non-communication, alienation and escape. With the alienation he falls into, the individual is almost a confused sleepwalker in the mass of material and spiritual objects all over the city, constantly in communication, busy with what is outside itself. Uyar thinks that the only way to overcome the overwhelming order he mentions is to demolish or rebuild the cities.

Keywords: Second New, city, urbanization, chaos, escape.

Page number: VIII+94.

Thesis supervisor: Assoc. Prof. Dr. Seyit Battal UĞURLU

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	vii
ÖNSÖZ.....	viii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: KAVRAMSAL TARTIŞMALAR VE TEMEL YAKLAŞIMLAR..	8
1.1. Kent Kavramı	8
1.2. Kentleşme ve Kent Kültürü.....	11
1.2.1. Türkiye’de Kentleşme Olgusu	14
1.3. Kentlileşme.....	17
1.3.1. Kentlileşmenin Sonuçları	20
2. BÖLÜM: TÜRK EDEBİYATINDA KENT	26
2.1. Kültür ve Edebiyatta Kent	26
2.2. Türk Edebiyatında Kent	32
2.3. Modern Türk Şiirinde Kent	37
2.4. İkinci Yeni Şiirinde Kent.....	38
3. BÖLÜM: TURGUT UYAR’IN ŞİİRİNDE KENT ALGISI	45
3.1. Turgut Uyar’ın Şiirinde Kente Bakış.....	45
3.1.1. Kentte Kaos ve Düzen.....	48
3.1.2. Zamansızlık	53
3.1.3. Kalabalık ve Kalabalıkta Yalnızlık	55
3.1.4. Tedirgin Eden ve Korkutan Kent	61
3.1.5. Kentte Uygarlık Yanılsaması ve Aldatıcı Cazibe	65
3.1.6. Baskıcı ve Esir Eden Kent	67
3.1.7. Kentte Mutluluk	71

3.1.8. Kente Karşı.....	73
3.1.9. Kentten Kaçmak.....	74
3.1.10. Kent Düzenini Yıkma, Kenti Yeniden İnşa Etmek.....	79
SONUÇ.....	82
KAYNAKÇA	86
ÖZGEÇMİŞ	
TEZ ORJİNALLİK RAPORU	

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
Çev. :	Çeviren
Vd. :	Ve diğerleri
Haz. :	Hazırlayan
S. :	Sayfa
Ed. :	Editör
Bs. :	Baskı Sayısı

ÖNSÖZ

Bu çalışma, kentin simgesel niteliklerini, Türk şiirinde ele alınış biçimini ve Turgut Uyar'ın şiirlerinde kullandığı temel temalardan biri olan kent imgesini işleyişini, bu yaklaşımların şairin yaşantısıyla olan bağlantısını; mensubu olduğu topluluğunda, yaşadığı dönemde ve içinde bulunduğu toplumda yansımalarını göstermeyi amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda, çalışmanın bütün aşamalarında bana yol gösteren, sabır ve özenle destekleyen, her düştüğümde beni silkeleyip kendime getiren danışman hocam Doç. Dr. Seyit Battal UĞURLU'ya teşekkürü borç bilirim. Kendisinin en zor dönemlerinde bile beni yalnız bırakmayan, destek ve emekleri için eşim Hikmetullah KILIÇ'a minnettarım. Tatlılığı kadar uysallığıyla da beni yormayan oğlum Özgün KILIÇ'ı kocaman öpüyorum. Ayrıca çalışma boyunca kendisiyle sürekli irtibatta olduğum, düşüncelerinden faydalandığım, bana moral ve motivasyon kaynağı olan Abdulazim KILIÇ'a teşekkür ederim.

GİRİŞ

İnsanoğlunun dünyayı anlamlandırma süreçlerinde yaşamlarını sürdürdükleri mekânın/kentin değeri ve mutlak bir etkisi söz konusudur. Çünkü insan kimliğinin oluşumunda mekânın büyük bir önemi vardır. Her türden olay ve ilişki, insan-mekân münasebetiyle şekillenmektedir. Bireyler, etraflarındaki nesnelere burada ifade etmeye çalıştıkları varlıkları ve tamamladıkları kimlikleriyle bakar; olup bitenleri sözü edilen mekânlarda bulunan donanımları oranında algılama yoluna giderler. İnsanların hacim olarak işgal ettikleri bu yerler, mikro düzeyden makro düzeye dek çok geniş bir yelpazede bilinçlerinin yönünü belirlemesine ve genişlik kazanmasına olanak tanır. Bu süreçte kent, makro mekânların göz ardı edilemez duraklarından biri niteliğini taşıırken insanın bireysel kozmosunu meydana getirdiği “ev” de mikro tasarımda bir yuva işlevi taşımaktadır. Bachelard’ın (1996: 35) ifade ettiği gibi ev; “insanın yaşamı boyunca kazandıklarının muhafaza edilmesini sağlamakta, bunların süreklilik taşımasına imkân vermekte ve insanı hayatının sert dalgalarına karşı ayakta tutmaktadır”; özet olarak “insanların evi dünyaya açılır.”

Evden başlayarak sokağa, oradan mahalleye, oradan da kente taşmak durumunda olan insanın dünyası, çokluğundan veya maddî kazanımlarının büyüklük durumundan çok insan ruhunun enginliğiyle doğru orantılı olarak genişlik kazanmakta ve çoğalmaktadır. Söz konusu olan çoğalma, fizikî bakımdan evde, sokakta, mahallede, kentte veya dünyada işgal edilen yerden ziyade insanın kendi varlığını oluşturan şartları fark ederek ruhunu karanlıkların umutsuzluğundan aydınlığın umut dolu dünyasına nakledebilmesiyle ilgilidir. Sözü edilen bilince ulaşarak ayık olma durumunu yaşayan birey, kente ve buna paralel olarak orada yaşanan hiçbir şeye uzak duramaz. Özellikle bu mekânlarda yaşayanlar, gelip geçici kazanımları arzulayan “çağdaş insan”dan ziyade, mekânın ve zamanın farkına varma amacıyla olan insan için daha da anlam taşımaya başlar. Modern dünya düzeninin içini boşaltarak anlamını tamamen sonlandırdığı bir yaşamının ötesinde varlığını devam ettirmeyi talep eden bu insan, esas olarak bir farkındalık sürecinin ötesine geçerek Heidegger’in bahsettiği “var olmayı unutma” / “otantik olmama” durumundan “var olmayı düşünme” / “otantik olma” noktasına geçmektedir (Steiner, 2003: 75–83).

Kent-medeniyet ilişkisi, kent sakinlerinin kentin bir yaşam alanı olarak var olmasından itibaren üzerinde devamlı olarak tartışa geldikleri bir konudur. Bu konuda yüzyıllar önce çok net bir ifadeyle düşüncelerini ortaya koyan İbn-i Haldun (2004: 323), “bedevilik” ve “hadarîlik” olarak isimlendirdiği “göçebe/kır” ve “yerleşik/kent” yaşamının arka planında ekonomik nedenlerin bulunduğunu belirtmektedir. Ona göre:

Toplumların ahvalinde görülen farklılık, sadece onların geçim yollarının farklı oluşundan ileri gelmektedir. Çünkü insanların toplu olarak yaşamaları, sırf geçimlerini sağlamak maksadıyla yardımlaşmak içindir. Geçimlerini sağlamak için de hâcî (lüzumlu) ve kemâlî (lüks) ihtiyaçlardan evvel zarurî ve basit olan şeylerden işe başlarlar.

İbn-i Haldun, insanoğlunun yaradılışından itibaren hiç değişmemiş ve modern zamanların merkezinde yer alan paradoksal nitelik taşıyan bir hakikate vurgu yapmaktadır: Tüketim ve ihtiyaç.

İhtiyaçlarının hangisinin “zorunlu”, hangisinin “keyfi” olduğunu henüz ayırmakta zorlanan insanoğlu devamlı olarak talep etmekte ve söz konusu ihtiyacı da neyi tükettiğine dikkat etmeden karşılama gayreti içindedirler. Kentin ve bu bağlamda sürekli gelişme gösteren medeniyetin, İbn-i Haldun tarafından çok açık bir şekilde ifade edildiği gibi bu hakikatin bir sonucu meydana geldiğini ifade etmek mümkündür. Medeniyetin odağı olduğu konusunda fikir birliği bulunan kentler, bir süre sonra kendine özgü olan insan tipini oluşturmuştur. Modern hayat ve kent, Simmel’in (2005: 169-173) “Metropol ve Zihinsel Yaşam” isimli çalışmasında iddia ettiği düşüncelere göre;

Ayırt edici bir varlık hüviyetiyle insandan kır hayatının gerektirdiğinden daha farklı bir bilinçlilik talep eder. Bu bilincin en önemli özelliği, psikolojik temelli olması ve sinirsel uyarımın şiddetlenmesine dayanmasıdır. Kentteki hayatın sürekliliği, hızlı temposu, süratle ve kısa aralıklarla değişen algısal uyarıları kentin insanını, kendisini koruyacak zihinsel bir yapı

geliştirmesine yol açar. Bu zihinsel yapı, modern insanın duygularından daha çok bilincini kuvvetlendirir ve onun kalbinden ziyade aklıyla hareket etmesine meydan verir. Bu tavrın en nihayeti ise ayırt etme yeteneği tamamen körelmeye yüz tutan ‘bezgin’ (blase) karakterli bir insan tipinin ortaya çıkmasıdır.

Üzerinde önemle durulan bilinçlilik, ayık olma durumuyla otantik ve zıt olmayıp “var olmayı unutmama” etrafında oluşan bir bilinç düzeyidir. Netice itibarıyla kentin merkezinde bulunan ve kendisini ihtiyaçlarının sınırsız olduğuna inandırmak suretiyle devamlı tüketen modern zihin yapısının en dikkat çekici niteliği hesapçı olmasıdır. Sözü edilen insan “ben”i çevresinde bir araya gelen nesneleri ve ortaya çıkan olayları yalnızca “Ne kadar?” sorusuna indirgemekte ve yaşamının bütün gerçekliğini hesap yaparak yaşamaktadır. Kent insanının parayı bütün değerlerin ortak paydası kabul eden bu tutumu, diğerleriyle de çıkar odaklı dayalı bir ilişki kurmasına yol açar. İnsanlar arasındaki kent merkezli kurulan ilişkiler, bire bir olsa da bu iletişim nihayet “bireysel, parçalı, geçici ve yapaydır” (Wirth, 2002: 91).

Kent hem modern öncesi hem de modern dönemde "medeniyet" kavramının önemli sembollerinde biri olarak kabul edilmiş ve “kent insanı” da “çağdaş insan” olgusunun biricik temsilcisi kabul edilmiştir. Ancak daha Rönesans sonrasında, özellikle Romantik şairler tarafından kent gerçeği sorgulanmış; hakkında farklı bakış açıları oluşmaya başlamıştır. Sanayi inkılâbıyla, nüfus kırsaldan kente doğru hareketlenirken beraberinde de kır ve kent gibi farklı iki yaşam alanının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Köy ya da kır gibi ölçeği küçük yerleşim birimleri, insanın topraktan uzaklaşmadığı ve daha samimi ve sıcak ilişkilerin yaşandığı bir yer olarak algılanır olmuştur. Ayrıca kent, nüfusunun yoğun olmasıyla insanların birbirlerini tanımadığı, ilişkilerin resmi yollarla yürütüldüğü, insanların ticari ilişkilerle bir araya geldiği ve güvensizliklerin iyice arttığı bir yere dönüşmüştür.

Kent kimliğini ve varlık nedenini, kendisini kuran insanların iradesi ve kimliğiyle kazanmaktadır fakat bir süre sonra kent kimliği ve iradeyi kendisi de şekillendirmeye başlar. Bundan dolayı kent ile insanın ilişkisi, geçmişi ve bugünü, iki tarafı olan bir ilişkidir. Bu bağlamda her kent mensubu olduğu medeniyetin

şahsiyetini yansıtmaktadır ve kentin bir dili vardır. Sakinleri ve mensuplarıyla konuşur; içinde yaşayanlar da yaşadıkları kenti konuşurlar. Bir tür lisandır kent; bazı değerleri ifade eder, somutlaşmasını sağlar, yeni baştan yorumlayarak güncel yaşamı şekillendirir ve gelecek nesillere taşır. Bundan ötürü her toplumun kent anlayışı ve bu anlayışlar çerçevesinde kurdukları kentler, mensubu oldukları toplumun şahsiyeti, bu şahsiyete şekil veren medeniyetin değerleri, yaşamlarını temellendiren düşünce ve inanç ölçütleriyle doğrudan ilişki içindedir. Sözü edilen ilişki, kentin ruhunu oluşturur (Andı, 2013: 80).

Edebiyat alanında kent imgesi üzerine zengin bir literatür oluşmuştur. Yazarlardan bazıları, doğrudan modern öncesi dönem kent algısını da kapsayacak bütüncül bir metotla konuyu ele alırken bazıları da sadece modern çağda ortaya çıkan ve metropol adı verilen devasa şehir imgesi üzerinde durmuşlardır.

Dünyada XIX. yüzyıldan itibaren başlayan kentleşme, Türkiye’de ancak 1950’lerden itibaren başlamış ve ilk etkileri kırsal kesimden İstanbul, Ankara, İzmir ve Adana gibi büyük kentlere yoğunlaşan bir göç hareketi olarak ortaya çıkmıştır. 1950’lerde yaşanan bu yoğun göçün kentlerin yapısının görünür bir şekilde değiştirdiği söylenebilir. Geçim ve barınma sorunuyla karşı karşıya kalan göçmenler yeni birçok toplumsal sorunla karşılaşmışlar, belki de bu sorunlara neden olmuşlardır.

Kentlileşme süreciyle beraber oluşan çıkan ve kapitalizmin küresel bir nitelik kazanmasıyla son yüzyıl içinde trajik boyutlara varan “modern insan”ın kendisine yabancılaşması, esas olarak tam bir “yurtsuzluk” örneğidir (Martindale 2005: 68). Modern yaşamın kapsamındaki betondan zırhlara sığınmak suretiyle ruhundan bir yana bırakarak maddî olanı muhafaza etmek amacıyla için geliştirdiği düşünsel bilinçle kök salmayı amaçlayan kent insanı, her gün, her defasında ayağının altında bulunan toprağın kaydığının farkına varır. Onun metafizikten, geleneğin sağlamlığından ve kırla simgeleştirilebilecek aslî değerlerden koparılmasını tam anlamıyla belirten “yurtsuzluk” kavramı, metaforik olarak değerlendirildiğinde ele alındığında akıl ve kalp beraberliğinin uzağında anlamlı hale getirilmeye gayret edilen bir yaşamın sahibi bu çağın insanının “zeminizlik anksiyetesi” ile (Yalom,

2001: 351–352) ruhunda meydana gelen tıkanmışlık durumuna parmak basması açısından da önemlidir.

Hayatın sürdürüldüğü bir mekân olarak kent-insan-medeniyet geçişliliğine dair çıkarımlar, İkinci Yeni şiirinin kendisini ortaya koymaya çalıştığı devirdeki bireyin kuşatılmışlık halini biraz daha net bir şekilde sunabilmektedir. Nitekim sözü edilen şiir akımı, 1950’li yıllardan itibaren, çok partili sisteme geçmenin az da olsa vatandaşlara verdiği özgürlük duygusuyla, Türkiye’nin küreselleşme sürecindeki kapitalizmin etki alanına girmeye başladığı; kırsaldan kentsel alanlara göç etmek suretiyle modernleşen/kentlileşen ancak kentlileşirken kırsala dair tutum, davranış ve alışkanlarından vazgeçmeyen bireylerin oluşturduğu bir devirde etkili olmaya başlamıştır. Bundan dolayı da İkinci Yeni şiiri, özellikle kenti bir hayat alanı olarak kabul ederek yerleşik hayatı tercih eden insanı merkeze koymaktadır. Bu durum, bireyin yaşanmışlığını, mecbur bırakılmışlığını, zedelenmişliğini, insanî yanının bir yana atılarak modern tüketim sürecinin öznesi olma sürecini şiirleştiren bir hareket niteliğine sahip olmuştur.

İkinci Yeni hareketi içinde olan şairler özellikle 1950 ile 1970 yılları arasında ortaya koydukları eserlerle, ele alınan tıkanmışlık duygusunu bizzat bünyesinde hisseden ve kentle beraber yeni hayat alanının huzursuzluğunu farkına varan bireylerdir. Benlerinin etrafını çevreleyen ve kişisel varlık alanlarına temas etmelerini engelleyen modern dünyaya ya da kente dair konuları, yine benlerinden hareket ederek ifade etmişler ve Modern Türk şiirinin sistematik bir yapıda kuramsal nitelik kazanmasına imkân sağlamışlardır. Büyük kentlerin civarında oluşturulan gettolarda modern yaşamın alanlarından ve gereklerinden uzak, “görünüşü ile gerçeği aynı olmayan, görünüşü başka aslı başka bir biçimde ‘mış gibi’ yaparak yaşayan” (Cüceloğlu 2005: 19) bireylerin kent içinde tutunmaya çalışma çabaları, bu çabanın içindeyken öznelliklerini kaybederek modern zamanın yıpratıcı etkilerine karşı duramamaları, İkinci Yeni şiiri tarafından gündeme getirilmeye gayret edilmiştir.

Bu noktada önemle fark edilmesi gerekli husus, bazen ironik bir şekilde ifade edilerek bazen bir gerçekliğin betimlenmesi olarak, bazen de inançların, aşkların, yaşanmışlıkların veya huzursuzlukların barınağı şeklinde şiire çok çeşitli karakter,

metafor ve simge ifadesiyle konu olan kent ve kentin içindeki modern bireyin halidir. İkinci Yeni metinlerinde ifade edilen bu bireyden okura ulaşan, onun insanî yönlerini harekete geçiren ve tüm yalınlığıyla bireyin zaaflarıyla, gerçekliğiyle, dünyadaki bulunuyor olmasıyla, nihayet kendisiyle, yüzleşmesine yol açan bir bağ bulunmaktadır. Birey bu bağın sağladığı imkânlarla kendi hayatındaki gerçekliğe yüzünü döner; modern yaşamla, kentle, ihtiyaçlarıyla, insanî yanları ve tüketim araçlarıyla kurduğu ilişki karşısında ayık olma durumunu sürdürmeye çalışır. Bunun için de kentli insanın etkin katılımcılık konusunda biraz daha tutuktur ve bu durum bireyi anlam bakımından yetersiz kılmaktadır (Svendsen 2008: 35–36).

Kenti yaşam alanlarından biri olarak işleyip sözü edilen mekâna insanı merkeze koyarak yaklaşıldığında İkinci Yeni'nin kentle ilgili en temel algısı da işaret edilmiş olmaktadır. Nitekim yalnızca kente değil, bireye ve ona dair her türden oluşuma söz konusu açıdan bakıldığı zaman, İkinci Yeni'nin poetik yaklaşımın anlamak mümkün olabilecek; bu akımın modern şiirin kökleşmesinde ortaya koyduğu açılım alanları netleşebilecektir.

Bu çalışmayla İkinci Yeni temsilcilerinin önde gelen şairlerinden Turgut Uyar'ın (1927-1985) şiirlerinde ilk olarak bir yaşam alanı olan kenti algısıyla bu algı çerçevesinde ortaya çıkan kavramları tespit etmek amaçlanmaktadır. Uyar'ın şiirlerinde kenti tanımlamakta kullanılan ifadeler ile buradaki yaşamının yoğunluğuyla mücadele içinde olan bireylerin ruh hâllerleriyle bir bütün olarak aktarıldığı söylenebilir. Algıları açık, eğitilmiş ve kendini kentli hissedenden Uyar, duyarlı yaklaşımıyla bireysel bunalımlarını kentle özdeşleştirerek anlatmayı tercih etmiştir. Kentin medeni görüntüsünün arka planında yatan vahşî, yapay ve karmaşık bir dünya olan kent, bireyin benliğini ve iyi yönlerini devamlı baskı altına alarak onu tıpkı kendisi gibi yapay davranmaya zorlamaktadır. Bu ortamda kişiliğini ve benliğini koruyamayan ve her bakımdan bozulan birey, kalabalıkların içinde yalnız kalan, bilinçsiz hareket eden, korkuları ve tedirginlikleri bitmeyen bir esire dönüşerek çevresine ve en önemlisi kendisine yabancılaşmaktadır (Ofloğlu ve Büyükyılmaz, 2008: 136). Bu yabancılaşmayla birey, kenti tamamen kaplayan somut ve soyut nesne yığını içinde kaybolmuş, sürekli bir alışveriş ortamında, kendisinin farkında olmayan, şaşkın bir esir gibidir. Söz konusu esareten kurtuluş, ancak bir

gerçek bir mahkûmun yapabileceği gibi hapishaneyi yıkarak veya oradan kaçarak mümkün olacaktır. Bireyin bu çabasının arka planında hiç şüphe yok ki artık bir yabancı bireyin kendini arama gayreti vardır (Can, 2016: 229).

Çalışmamızda ise kentin simgesel niteliklerini, Türk şiirinde ele alınış biçimini ve Turgut Uyar'ın şiirlerinde kullandığı temel temalardan biri olan kent imgesini işleyişini, bu yaklaşımların şairin yaşantısıyla olan bağlantısını; mensubu olduğu topluluğunda, yaşadığı dönemde, içinde bulunduğu toplumda yansımalarını ele alacağız.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL TARTIŞMALAR VE TEMEL YAKLAŞIMLAR

1.1. Kent Kavramı

Kent; karmaşık ve tek bir tanımı yapılması kolay olmayan bir kavramdır (Toprak, 2001: 6). Fakat kent kavramı, insanoğlunun dünyaya gelişinden itibaren insanın doğada yalnız yaşayamayacaklarını anladıkları anda bir ihtiyaca cevap olması doğduğu bilinen bir olgudur. Kent olgusunun ortaya çıkması ile birlikte kentleşme, kent yönetimi, kentlileşme benzeri kavramların da kaçınılmaz olarak ortaya çıktığı açıktır. Kent, ekonomiden sosyolojiye, mimariden savaş sanatına birçok disiplin konusu olan bir kavramdır. Kent sözü edilen bu disiplinlerden daha da önce bünyesinde yaşayan bireylerin kentlilerin temel konusunu meydana getirmektedir (Bumin, 2010:1).

Farklı medeniyetlerde kurulan kentsel yaşam, sosyal ve tarihsel şartlar bakımından genel bir beraberlik oluşturmaya karşın farklılıkları da içine alan bir sistemi belirtmektedir. Sözü edilen farklılıkları, yaşam alanlarına verilmiş olan ve değişik anlamları karşılayan adlandırmalarda da görmek mümkündür (Çiftçi ve Yılmaz, 2011: 254).

Kent kelimesi, “uygarlık/medeniyet anlamında, Yunancada “polis”, Fransızcada “cite”, Arapçada “medine”; İskandinavya, Saksonya ve Almanya’da “kale” veya oturlan alan anlamına gelen “borough” veya burgh”, Latince ise vatandaşlık anlamına gelen “civitas” ve “urbs” kelimeleriyle karşılanmaktadır (Benevolo, 1995: 19).

Kent kavramı, ekonomik ve toplumsal gelişmelere bağlı olarak içerik bakımından da birçok değişim yaşamıştır. Eski dönemlerde surlar ve kaleler, kent kelimesinin tanımını yapmada dikkate değer bir kriter olarak değerlendirilirken bugün kent kavramının tanımını yapılmasında ekonomik etkinlik, istihdam koşulları kriterleri ile nüfusun yoğunluk durumu gibi çeşitli kriterlerin kullanıldığı görülmektedir (Çiftçi ve Yılmaz, 2011: 254).

Kentler, genellikle tarım dışı faaliyetlerin yapıldığı ve tarım üretiminin denetlendiği, tarım ürünlerinin koordinasyon ve dağıtımının gerçekleştiği, ekonomik yapısı buna destek olacak biçimde tarım dışı üretime bağlı olan, teknolojik değişime bağlı olarak ortaya çıkan iş bölümü, uzmanlaşma ve örgütlenmenin en seviyelere yükseldiği yerleşim alanlarıdır. Aynı şekilde kentler, “nüfus yoğunluğu ve büyüklüğü bakımından, sosyal entegrasyon ve heterojenlik seviyesi yükselmiş dinamik ve karmaşık bir mekanizmanın devamlı işler durumunda olduğu insan yerleşkesi olarak” (Çezik, 1982: 17) kabul edilmektedir.

“Çağın en yaygın yerleşim şekli olan kent; insanlık tarihinde, insanların aralarındaki ilişkilerin, fiziki mekanlara yansımalarının yeni boyutlarından bir olarak görülmüştür” (Es ve Ateş, 2004: 211).

Eski Yunan’da kent olgusu, sosyal, dinsel ve siyasal gelenekleri paylaşan bir vatandaşlar topluluğu olarak kabul edilirken, “kaos” ve “barbarlık” ile tezat, “uygarlık” kavramıyla anlamdaş olarak belirtilmiştir (Owens, 2000: 1). Kentin tanımı, insanların birbiriyle bir araya geldikleri, mallarını takas ettikleri ve düşüncelerin yayıldığı bir kararlar ve ilişkiler merkezi olarak yapılmaktadır (Huot, Thalmann and Valbelle, 2000: 14).

Kentler, farklılıkların çeşitlilik ortamında anlam kazandıkları mekânlar olarak öngörülmektedir. Yoğun ilişkilerle kurulan ağdan oluşan kentler, birçok yeniliğe açık olmakla birlikte kendi ölçütlerini üretme özelliği olan mekânları ifade etmektedir (Tankut, Çalışkan, Levent ve Zorlu, 2002: 5). Genel anlamda kent, bir medeniyetin arka planında olan ilişkilere ve referanslara somut bir biçimde yer veren bir yer ya da bir yerleşim birimi olarak kabul edilmektedir. Kenti, kentli bireylerin meydana getirdiği bir yerleşim birimi olarak ifade etmek mümkündür (Çiftçi ve Yılmaz, 2011: 255). Öz olarak kentin tanımını, Erkan’ın (2010: 18) da ifade ettiği gibi; “Tarım dışı üretimin yapıldığı, tüm üretim sürecinin kontrol edildiği, ürün dağıtımının koordine edildiği, belirli teknolojilerin kullanıldığı, nüfusun belli bir büyüklük ve yoğunluğa ulaştığı, heterojik bir bütünleşmenin sağlandığı yerleşim alanı” şeklinde yapmak mümkündür.

Kentler, toplumsal ve tarihsel unsurları bakımından genel yerleşim birimlerinden birini meydana getirmesine karşın, birçok farklılığı da bünyesinde taşıyan bir yapıda olmuşlardır (Çiftçi ve Yılmaz, 2011: 252). Bundan dolayı kent, kentleşme ve kentlileşme kavramları çağımızın üzerinde en çok çalışma yapılan bilimsel kavramlarından biridir. Kentler, bünyesinde barındırdığı nüfusu, problemleri, işlevleri, günlük işleyişleriyle disiplinler arası çalışma alanlarından birisidir. Bunun için doğal olarak akademik nitelikte birçok çalışmada, kent kavramının ele alındığı görülmektedir (Coşkun ve Zaman, 2012: 1051).

İlk dönemlerden çağımızın çağdaş kentlerinin kuruluşuna kadar uzanan süreçte, kent sakinlerinin çok çeşitli sosyal ve ekonomik faaliyetlerle uğraşması, kentin ön plana çıkan karakteristik yönlerini ortaya koyan unsurlar arasındadır (Huot vd., 2000: 33-34). Kent iklimini meydana getiren ekonomik ve toplumsal farklılıklar, kentin yapılarının birbirinden ayrışması ve farklılaşması konusunda göz ardı edilemez bir yere sahiptir. Kent büyüklüğüyle ilgili özellikleri, kentin nüfusu, ekonomik gücü, idari kapasitesi, din, coğrafya, jeopolitik konumu, turizm gibi faktörlerin birçoğunun tarih boyunca; kentlerde aktif ve belirleyici olarak birçoğunda etkili olduğu görülmektedir. Bundan dolayı kentin tanımını yapan birçok bilim alanı kenti, kendi bakış açılarıyla değerlendirmek suretiyle tanımlamak istemektedir. Bilim dallarının her birinin kendine özgü bir kriteri dikkate alarak tanım yapmaya çalıştığı kent kavramı işlevsel, ekonomik veya idari kriterler kapsamında üzerinde durulmaktadır (Erkan, 2010: 15). Söz konusu kriterlerinde yalnız başına kenti tanımlama konusunda yeterli olmadıklarını düşünmek mümkündür.

Bu özelliklerden başka sosyolojik bakımdan kentlerin taşınması gerekli olan nitelikler şöyle sıralanmaktadır (Erkan, 2010: 17-18);

- Nüfus büyüklüğü bakımından belli bir düzeye ulaşmış olması,
- Kırsal alanlar göre daha yüksek eğitim düzeyine sahip olması,
- Kentsel alt yapının belli bir seviyede olması
- Toplumsal normların yerine resmi kuralların var olması,

- Tarım sektöründen ziyade ağırlığın sanayi ve hizmet sektöründe olması,
- Geleneksel ilişkilerin yerine bireysel çıkarlarının öne çıktığı ilişkilerin varlığı,
- Geleneksel büyük aile yapısından ziyade çekirdek ailenin var olması,
- Kişisel statünün aile yerine bireyin kendi beceri ve yeteneklerine dayanması,
- Toplumun yerel değerlerden çok milli değerleri benimsemiş olması,
- Nüfus yapısının uzmanlaşma ve daha karmaşık yapıdaki örgütsel iş bölümüne dayanması.

Kentlerin ortaya çıkışı ve gelişimi, insanların ortak hayata ihtiyacının bir sonucudur ve bu duruma dayanak olan nedenler, dört temel sebebe dayandırılabilir. Bunlar siyasi, ekonomik, teknolojik ve sosyo-psikolojik unsurlar olarak sıralamak mümkündür.

1.2. Kentleşme ve Kent Kültürü

Kültürel ve toplumsal bir boyut olarak da ifade edilebilecek kentleşme sürecini kentle uyum içinde gelişen tarzda entegrasyon süreci olarak da ifade edilebilir (Niray, 2002: 4). Kentleşme toplumsal değişme sürecinin aşamalarından birini meydana getirmektedir. Sözü edilen süreçte aynı anda bağımlı ve bağımsız değişken olma özelliğine sahip olan kentleşme, nedenleri ve sonuçları açısından bir hayli karmaşık özellikleri olan bir kavramdır (Es ve Ateş, 2004: 212).

Kentlerde yaşanan ekonomik ve toplumsal değişmeyle birlikte insan davranışlarında ortaya çıkan farklılaşmaya bağlı olarak kentlerde ortaya çıkan değişim süreci, kentleşme olgusunun oluşmasında önemli bir etken olma niteliği kazanmıştır (Çiftçi ve Yılmaz, 2011: 252).

İşbir (1982: 8-9), kentleşme kavramını:

Üretim, ticaret ve hizmet sektörünün hızla büyümesini sağlayan sanayileşmenin etkisiyle dağılım oranının fazla olması ve bu fazlalığın kentin dışında kalan alanlarda iskân edilmeleri nedeniyle nüfusun kentlerde birikmesine ve kent sayısının artmasına neden olan aynı zamanda da bölgelerde yaşayanların özel hayatlarında, ekonomik, sosyal ve siyasal davranış tarzlarında meydana gelen değişim ve devletin belirli birtakım faaliyetlerde bulunmasına neden olan değişiklikler”

ifadesiyle açıklamaktadır. Kentleşme sürecinin başlama tarihi, genellikle uygarlık tarihinin de başlangıcı olarak kabul edilmektedir (Es ve Ateş, 2004: 206).

Keleş (2008: 25) tarafından yapılan dar tanımlamaya göre kentleşme kavramı “demografik bir anlatımla kent sayısı ve kentlerde yaşayan nüfusun artışı” olarak ifade edilmektedir. Ancak Keleş, sözü edilen dar tanımlamaya kentleşmenin yalnızca bir nüfus hareketi olmadığını, yanı sıra toplumun sosyal ve ekonomik yapısında ortaya çıkan değişimlerden kaynaklandığını ifade ederek kentleşme kavramını eleştirel bir yaklaşıla ele almaktadır.

Kentleşmenin ne zaman başladığını, ortaya çıkışını, somut bir tarihe indirgemek kolay değildir. Ancak buna karşın araştırmacılar, başlangıç ile ilgili belirsizliği gidermek için, insanın avcılık ve çobanlıktan uzaklaşmak suretiyle tarımsal faaliyetlerinde dolayı yerleşik yaşama geçmelerini, kentleşmenin ve bu bağlamda da medeniyetin başlangıcı olarak kabul etmektedirler (Es ve Ateş, 2004: 206).

Kentleşme kavramı üzerinde duran kaynaklarda, genel olarak kırsal alandan buralara göç, kentlerin mekânsal büyümesi, demografik yapısı; toplumsal, ekonomik, davranışsal ve kültürel yaşam tarzlarında ortaya çıkan değişimlerin kentleşmenin unsurları arasında değerlendirildiği görülmektedir (Çiftçi ve Yılmaz, 2011: 255).

Keleş, (2008: 30), yine kentleşmeye yol açan unsurları, birbirlerine sıkı sıkıya bağlı, siyasal, teknolojik, psikolojik ve ekonomik olmak üzere dört faktörden kaynaklandığını iddia etmektedir. Bu durumu belli bir çerçevede sınırlamak yanlış olacaktır. Ne yalnızca sanayi ve teknolojiye görülen gelişmeler ne de devletlerin siyasi yapıları ne de bunların dışındaki kültürel ve toplumsal gerekçeler, tek başlarına bir neden olarak ele alınamaz. Batılı ülkelerde her ne kadar bu sürecinin temel sebebi

sanayi devrimiyle özdeşleşmiş olsa da özellikle az gelişmiş ülkelerde ya da Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde kentleşmenin ortaya çıkmasının birçok etkeni vardır. Sözü edilen nedenler; siyasal sebepler, teknolojik sebepler, kırsalın iticiliği, kent olanaklarından kaynaklanan çekici sebepler, sosyo psikolojik sebepler olarak sıralanabilir (Kaya, Şentürk, Danış ve Şimşek, 2007: 9-11):

Yaşadığımız çağın küresel olgularından biri olan kentleşme, kendi iç yapısında çeşitlilikleri olan bir süreci ortaya koymaktadır. Demografik niteliğe sahip olan kentleşme, nüfusun kırsal alandan kentsel alan göç etmesi ya da yer değiştirmesi biçiminde ortaya çıkan ve toplumsal nüfus yapısına değişikliğe neden olan bir hareketliliklerdir. Bununla birlikte kırsaldaki iş gücünün tarım üretim alanlarından uzaklaşarak tarım dışı faaliyet alanlarına kaymasından dolayı ekonomi üzerinde etkili olan bir unsur olarak kabul edilmektedir. Bu çerçevede içinde kentleşme sürecinin en belirleyici niteliğinin kültürel ve toplumsal değişim olduğu anlaşılmaktadır (Çiftçi ve Yılmaz, 2011: 255).

Kentleşme, kent sayısındaki artışı ya da kentte yaşayanların sayısındaki artışı ifade eden bir kavramdır. Ne var ki, yalnızca bir nüfus hareketi olarak kabul etmek doğru değildir. Yapıları arasında büyük bir ilişkiden söz etmek mümkündür. Bundan dolayı kentleşmenin tanımı yapılırken sözü edilen nüfus hareketini meydana getiren ekonomik ve toplumsal değişimlere de değinmek gerekmektedir (Kaygalak ve Işık, 2007: 33). Bu kapsamda ekonomik ilerleme ve sanayileşmeye paralel olarak kent sayısının çoğalmasında günümüzdeki kentlerin büyümesi sonucunu ortaya çıkaran toplum yapısında yükselen düzeyde örgütlenme, uzmanlaşma ve iş bölümü yaratan insan ilişkilerinde ve davranışlarında kentlere özgü farklılıklar oluşturan nüfus artışı olarak yapılabilir (Başaran, 2008: 19).

Kültür; birey, insanoğlu, eğitim süreci ve içerik gibi değişkenlerin ve bunların kendileri arasındaki karmaşık ilişkilerin işlevlerinden biridir (Güvenç, 1970: 13). Buradan hareketle kent kültürünün doğanın, tarihin ve insanın kente kattığı birikim olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Hiç kuşkusuz, sözü edilen birikimin temel unsuru, kent kimliğidir. Her kentin kendi kimlik bünyesinde, orasının süreklilik kazanan ayırıcı nitelikleri gizlidir (Kaypak, 2010: 375).

Kentleşme ile kültür ilişkisinin algılanışı, zamana ve mekâna göre farklılıklar göstermektedir. Kültür kentlerin oluşumunda ve gelişimindeki belirleyici gücünün farkına varan ve bu güçten faydalanmayı önemseyen yöneticiler daima olmuştur. Fakat kültürel değerleri muhafaza etmeyi kentin gelişmesine engel olarak kabul eden, korumacılıkla gelişmeyi birbirleriyle çelişen amaçlar olarak gören yöneticilerin sayısı da oldukça fazladır. İşte kentleri kaosa sürükleyen, yapı ve nüfus yoğunluğuna maruz bırakan da bu ikinci anlayıştır (Yeter, 2008: 13).

Bir kentin kimliğinin oluşmasını sağlayan kentin kültür varlığı; kültürüne katkısı olan da kentin kimliğidir. Bu iki kavram arasında çok yoğun bir etkileşim vardır. Bu bağlamda, Kentleşmeyle değişen unsurlar, kent kültürünü değiştirmiş, yeni ve farklı bir kültürel yapı oluşmasını sağlamıştır. Kent kültüründe kalıcı kültürel unsurların korunması, değerlendirilerek geliştirilmesi, aranması gerekli temel ölçüttür (Keleş, 2007:15).

1.2.1. Türkiye’de Kentleşme Olgusu

“Gelişmekte olan ülkelerden biri olan Türkiye’nin kentleşme sistemi, Batı ülkelerine göre bazı farklılıklar göstermektedir. Söz konusu farklılıkta sanayileşme ve teknolojik gelişme sürecinin Türkiye’de geç başlaması en önemli sebeptir. Türkiye, kültürel ve toplumsal özellikleri bakımından kentleşme süreç içinde bulunan bir yapıya sahiptir” (Niray, 2002: 9). “Kırsal alandan kentsel alana göçle başlayan kentleşme; toplumu, çatışmayı, kalkınmayı, gelişmeyi, değişimi ve toplumsal hareketlilik biçimleriyle çok yakından ilgili bir süreç olarak Türkiye üzerinde de etkili olmaktadır” (Çakır, 2011: 210).

Türkiye’nin tarihte birçok uygarlığın merkezi olması ve göç yollarının merkezindeki konumu, sözü edilen sürecin göz ardı edilemez bir unsurunu meydana getirmektedir. Türkiye’de yaşanan kentleşme süreci Türkiye’nin ekonomik ve toplumsal yapısına şekil veren ana unsurlardan birisidir. Sözü edilen koşullar sadece tarımda yaşanan değişimlerin ve sanayileşmenin bir sonucu değil, ayrıca toplumsal değişim sürecinin de göstergelerinden biri olarak kabul edilmektedir (Niray, 2002: 9).

Sanayi Devrimi'ne kadar dünya nüfusunun bir hayli düşük bir artış eğiliminde olduğu bilinmektedir. Halbuki Sanayi Devrimi sonrasında hızla artış gösteren dünya nüfusu, günden güne kentsel alanlara doğru hareket etmiştir. Kentleşme, XVIII. yüzyılın sonlarından bugünün gelişmiş ülkelerinde, sanayi sektöründeki gelişmeler paralel olarak yaşanan bir süreç olarak etkilerini artırarak sürdürmektedir (Demir ve Çabuk, 2010: 194).

Sanayi Devrimi'yle beraber kırsal alanlarda yaşayan nüfusun hızla azalma gösterdiği, kentsel alanlarda ise yaşayan nüfusun hızla artış arttığı görülmektedir. Sözü edilen bu gelişmelerin, Kentin insan yaşamının en önemli fiziksel ürünü ve insan yaşamını yönlendiren en önemli unsurlardan biri haline gelmesini sağladığı görülmektedir (Niray, 2002: 25). Batı tesirinde Türk edebiyatının ilk döneminde (ki bu dönem Avrupa'nın Sanayi Devrimi sürecine denk gelmektedir, kent medeniyetteki değişim sürecinin bir yansıması olarak değerlendirilmiş, kent, o dönem edebiyatının temel konularından doğu-batı ikilemi içinde yansıtılmıştır. Farklı mekânlarda farklı toplum kesimlerinin, siyasal ve ekonomik gelişimi eleştirel bir gözle anlatan Batı romanına öykünen Türk romanı, mekânsal farklılaşma olgusunu kimlik sorunu ve Doğu-Batı karşıtlığının eleştirisinde bir simge olarak kullanmıştır (Türkeş, 2006: 24)

Türkiye'de kentleşme süreci, 1950'li yılların öncesi ve sonrası olarak iki dönemde incelenebilir. 1950 yılına kadar çok ağır ilerleyen kent nüfusu, bu tarih sonrasında özellikle kırsalda yaşanan çözülmenin, kentlere doğru göç hareketlerine yol açması sonucunda büyük bir artış ivmesi gösterdiği bilinmektedir. 1950 yılından sonra makineli tarımın yaygınlık kazanmasıyla birlikten kır alandan kentsel alan yönelik yoğun göçün şekillendirdiği sözü edilen hızlı kentleşme sürecinin çağımızda da sürdüğü görülmektedir. İlk dönemlerde sanayi faaliyetlerinin yoğunluk kazandığı kentsel alanlarda yoğunlaşan göçler, bugün farklı sebeplerden dolayı çok daha geniş alanlara yayılma eğilimi içindedir (Çiftçi ve Yılmaz, 2011: 258). 1950'li yıllara kadar, göç ve iskân hareketleri çok olmadığı için 1920-1945 sürecinde kentlerin nüfusu çok önemli değişikliklere uğramamıştır. Kentlerde nüfus patlaması olarak adlandırılabilir hareketlilik 1950'lerde başlamıştır. Bundan sonra Türkiye'de pazar anlayışına bağlı olarak gelişen iç pazar arayışları, kendi iç dinamiklerinden

beslenmek suretiyle kendini dış dünyaya kapatacak şekilde gelişmiştir. İthal ikameci sistem adı verilen bu sürecin işleyebilmesi için iç pazarın sürekli bir büyüme süreci yakalanması gerekmektedir. Bundan dolayı sürekli yeni alanların pazara açılması gerektiğinden dolayı açılan bu alanlara da birçok insanın göç etmiştir. İthal ikameci sanayileşmenin bir sonucu olarak toplumu oluşturan kesimlerin tamamında bir coğrafi hareketlilik başlamış ve 1950’lerde Türkiye kırsaldan Kente göç olgusuyla tanışmak durumunda kalmıştır (Boyacı, 2013: 2). Ağırlıklı olarak 1950 ile 1980 yılları arasındaki süreçte görülen bu büyük değişim, Kentin yapısıyla birlikte sosyal yapı üzerinde de büyük ölçüde etkili olmuştur. Kentleşme olgusu, o devir insanı üzerinde insan ilişkileri bağlamında yıkıcı bir etki yaratmıştır. Nitekim 1950’den sonraki Türk şiirinde olduğu gibi diğer birçok edebi türlerde Kentin sokaklarında, caddelerinde meydanlarında boş boş gezen, canı sıkıntısı yaşayan, yalnız kalan, bunalan, topluma ve kendisine yabancılaşmış bireyler görürüz.

1950’lerden sonra Türkiye’de artış gösteren nüfusun, özellikle kentlerde toplandığı görülmektedir. 1927’de Türkiye nüfusunun yalnızca %24,2’lik bölümü Kentlerde yaşarken, 1950’lerde bu oran %25’lere, 1980’lerde ise %43,9’e ve 2010’da %75,5’e yükseldiği tespit edilmektedir (Demir ve Çabuk, 2010: 194). Bugün sözü edilen oran Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verilerine göre 2016 itibariyle il ve ilçe merkezlerinde ikamet edenlerin oranı, 2015 yılında %92,1 iken, 2016 yılında bu oran %92,3 olarak belirlenmiştir. Köy beldelerde ikamet eden vatandaşların oranının ise %7,7’lere kadar düştüğü görülmektedir. 1980’den sonra Türkiye’nin birçok alanında yaşanan dönüşüm ve değişim kentleri de etkilemiştir. Türkiye’nin içinde olduğu toplumsal, siyasal ve ekonomik koşullara bağlı olarak ortaya çıkan kentleşme süreci, sözü edilen dönemde birçok farklı boyut kazanmıştır (Çiftçi ve Yılmaz, 2011: 262). Bütün bu gelişmelere bakıldığında zaman kentleşme sürecinin Türkiye’de bugüne kadar neredeyse hiç kesintiye uğramadan devam ettiğini söylemek mümkündür. Özellikle 1950 yılından sonra inanılmaz bir hız kanana kentsel gelişim, doğa üzerinde büyük kırımlara neden olmuştur. Kentler yükselirken doğa büyük bir tahribata uğramıştır. Bir bakıma kentin gelişimi doğanın yok olması şartına bağlanmıştır. Sonuç olarak apartmanların, sitelerin yapılabilmesi için ormanların, ağaçların, tarlaların tahrip edilmesine ihtiyaç vardır. Başarısını doğayı, toplumu ve nihayet insanı ezmekle, sömürmekle, yok etmekle elde eden kentleşme

süreci, devrin edebiyatına ve şiirine de yansıyan bir unsur olmuştur. Dönemin şairleri, doğanın tahrip edilmesinden, insanların ezilmesinden, toplumun bozulmasında dolayı duydukları kaygı ve korkuları anlattıkları şiirler yazmışlardır. Kentleşme sürecinin yukarıda verilen istatistiksel verileri dikkate alındığı zaman şairlerin korkuya kapılmakta haklı oldukları görülecektir. Çünkü kentleşme sürecinin sancılarını, sıkıntılarını bizzat yaşayan ve kendisini dünyanın değişmesine bağlı olarak bir başka atmosferde bulmuşlardır; buna bağlı olarak da kentleşme olgusunu ele almışlardır.

1.3. Kentlileşme

Kent kavramının tanımını yapılmasında ortaya çıkan zorluklar, kavramın daha anlaşılır olmasını sağlamak amacıyla kent kavramını destekleyen kentleşme, kentlileşme gibi benzeşen kavramların önemini artırmak suretiyle kavramaların tanımının yapılmasını zorunlu hale getirmektedir. Dar kapsamda kentlerde yaşayan nüfusun ve kent sayısının artış olarak belirtilen kentleşme; ekonomik, demografik kültürel ve toplumsal bir değişmeyi ifade eden bir kavramdır (Ulusoy ve Vural, 2001: 8).

Kentlileşme kavramı ise esas olarak insanların kentle bütünleşmelerini ifade eden bir anlama sahiptir. Bütünleşme kavramı genel olarak bir nüfus grubunun çapı daha büyük bir nüfus grubuyla kaynaşmasını ifade etmektedir (Es ve Ateş, 2004: 214).

Kentlileşme, esas itibariyle kültürel bir değişimi ifade eden bir kavramdır. Kentlileşme için kent kültürünün gelişmesiyle birlikte kentsel alanda yaşayan insanların davranışsal ve fiziksel olarak da uyumlu olmalarını gerekli kılmaktadır (Ulusoy ve Vural, 2001: 8).

Kentlileşme, bir süreç olan kentleşme akımının sonucunda sosyal değişimin bireylerin karşılıklı ilişkilerinde ve tutumlarında, değer yargılarında maddi ve manevi yaşamlarında ve yaşam tarzlarında ortaya çıkan değişimleri ifade eden bir kavramdır (Keleş, 2008: 70).

Kentlileşme olgusu, kuralları olan bir hayatı, yani sıra beklemeyi, kentsel alandaki ortak mekân ve eşyalara zarar vermemeyi ve başka insanların rahatsız edecek davranışlardan uzak durmayı, ayrıca kente bağlanmayı ve onu sevmeyi gerektirmektedir (Yalçın, 2010: 230).

Kentlileşme, kırsal alandan kentsel alan göç eden nüfusun sosyal ve ekonomik bakımdan, kırsal özelliklerinden ayrılıp kentsel alanın özelliklerini kazanması süreci olarak belirtilebilir (Kartal, 1983: 94). Kentlileşme, kentsel alan göç eden bireylerin veya kentte ikamet eden nüfusun değişme sürecinin sonunda vardığı konumdur (Başaran, 2008: 56-77).

Kentlileşme, kentsel alan göçenlerin tekrar toplumsallaşma sürecini ifade eden bir kavramdır (Başaran, 2008: 21). Kentlileşme, kırsal alandan kentsel alan göç neticesinde bireylerin kentsel alanlara özgü işlerde görev üstlenmesi, kent tarafından sunulan imkân ve fırsatlardan yararlanması, kente özgü davranış kalıplarını davranış haline getirmesi biçimde oluşan bir değişim sürecidir (Özkiraz ve Acungil, 2012: 251).

Kentlileşme, kentleşme akımının sonucunda, kentli insanın davranışlarının ailede, kişide ve toplumsal diğer gruplar içindeki ve değer yargılarında, ilişkilerinde ve davranışlarında oluşturduğu değişim sürecidir. Bu süreç içinde kentlilik kültürünün gelişmesinin sağlanması ve kentte yaşayan insanların aynı çatı altında bir araya gelmek suretiyle ortak bir sorumluluk seviyesine ulaşmaları için, yerel yönetimlerin, sivil toplum kuruluşlarının ve o kent sakinlerinin tamamının katılımına ihtiyaç duyulmaktadır (Başaran, 2008: 21-22).

Kentlileşme süreciyle ortaya çıkan ve kapitalizmin küreselleşme olgusuyla bütünleşmesi sonucunda yüzyılın üzerinde bir süreçte en trajedinin zirvesine ulaşan modern bireyin kendisine olan yabancılaşması, tam bir “yurtsuzluk” olarak adlandırılmaktadır (Martindale 2005: 68). Çağdaş yaşamdaki beton zırhlara sığınmak suretiyle ruhunu değil de maddî varlığını korumak amacıyla geliştirdiği zihinsel bilinçle var olmaya uğraşan kentli birey, ayağının altındaki toprağın her geçen gün biraz daha kaydığını hissetmektedir. Onun metafizikten, gelenek görenekten ve kırsal simgelediği temel değerlerinden koparılışını tam anlamıyla ortaya koyan

“yurtsuzluk” kavramı, akıl ve kalbin uzağında anlaşılmaya gayret edilen bir hayata sahip olan bugünün bireyinin zeminsizlik anksiyetesi (Yalom 2001: 351–352) ile ruhunda meydana gelen tıkanmışlığı da belirttiğinden dolayı önemlidir.

Yaşamın devam ettirildiği bir mekân olarak kent-kültür-birey geçişliliği üzerine yapılan çıkarımlar, İkinci Yeni şiirinin kendini gösterdiği ortaya çıktığı dönemde yaşayan bireyin kuşatılmışlık duygusunu daha net bir şekilde gösterebilmektedir. Nitekim İkinci Yeni akımı, 1950’li yıllardan itibaren, çok partili demokrasiye geçmiş olmanın az da olsa insanlara verdiği özgürlük duygusuyla, Türkiye’nin küresel bir nitelik kazanmaya başlayan kapitalizmin etki alanına yavaş yavaş girmeye başladığı; kırsaldan kente göçerek kentlileşen/çağdaşlaşan ancak kentlileşirken kırsala ait tutum, davranış ve geleneklerinden vazgeçmeyen bireylerin oluşturduğu bir süreçte ortaya çıkmıştır. Bundan dolayı İkinci Yeni şiiri, kırsaldan ayrılıp yerleşik yaşama geçen ve attık yaşam alanı olarak kenti benimseyen bireyi merkeze almaktadır. Bu bireyin yaşanmışlığını, mecbur bırakılmışlığını, zedelenmişliğini, insanî tarafının göz ardı edilerek modern tüketim sürecinin öznesi olma sürecini şiirleştiren bir akım olarak görülmektedir (Tüzer, 2011: 406).

İkinci Yeni akımı 1950 ile 1970 yılları arasında ürettikleri eserlerle, özellikle kentin bireyi maruz bıraktığı tıkanmışlık duygusunu bizzat yaşayan ve kentleşme süreciyle beraber yeni yaşam alanlarından kaynaklanan huzursuzluğu hisseden kişilerdir. Benliklerinin çevresini saran ve kişisel varlık alanlarına ulaşmalarını engelleyen modern dünya ve kente dair konuları, yine benlerini merkeze koyarak ifade etmişler ve Çağdaş Türk şiirinin sistematik ve kuramsal bir niteliğe kavuşmasını sağlamışlardır. Büyük kentlerin içinde oluşan gettolarda, çağdaş yaşam alanlarından ve çağın sağladığı imkânlardan uzak, “görünüşüyle gerçeği aynı olmayan; görünüşü başka, aslı başka bir biçimde ‘mış gibi’ yaparak yaşayan” (Cüceloğlu 2005: 19) bireylerin kentte tutunmaya çabalamaları, tutunma sürecinde öznelliklerini kaybederek çağın yıpratıcı özelliklerine direnmekte zorlanmaları, İkinci Yeni şiiri tarafından işaret edilmiştir.

Bazen ironik yanı üzerinde durularak, bazen bir gerçekliğin ifade edilişi olarak, bazen de aşkların, yaşanmışlıkların, inançların veya huzursuzlukların sığınağı durumunda şiire çeşitli karakter, imge, simge, metafor ve hayal gücünün ifadesiyle

üzerinde durulan kent ve kentte yaşayan modern bireyin durumu, burada önemle fark edilmesi gereken husustur. İkinci Yeni şairlerince üretilen şiirlerde bulunan bu insandan okura ulaşan, onun insanî taraflarına temas eden ve bütün yalın haliyle bireyin kendisine, zaaflarına, sahiciliğiyle, dünyada bulunmuş oluşuyla yüzleşmesine yol açan bir ilinti söz konusudur. Sözü edilen ilintili sayesinde okur, kendi yaşantısındaki gerçekliğe bakarak; kentle, çağdaş yaşamla, ihtiyaçlarıyla, insaniliğiyle ve tüketim araçlarıyla kurduğu ilişki karşısında ayık olma durumunu sürdürmeye çalışmaktadır. Fakat sözü konusu bağın kurulması için göz ardı edilmemesi gereken bir nokta bulunmaktadır. O nokta ise okurun metne yaklaşımıyla ilgilidir. Eğer bir okur, karşı karşıya kaldığı İkinci Yeni şiiri ya da bir modern şiir örneğini “örnek okur” (Eco 1996: 35) düzeyinde ele alarak anlamlandırma çabasıyla kendisini şiirin satır aralarına katarak şiirin anlamını tamamlama gayreti içine giriyorsa; şiirle beni arasında bir bağı kurmayı başarabiliyor demektir. Ayrıca bir tek okuma yapmayla şiirin derinliğine nüfuz edemeyen “sıradan okur”, modern şiirin ve İkinci Yeni’nin en dikkat çekici özelliklerinden olan imgelem dünyasına sızamayacak, bundan dolayı da yaşanmışlıklar seviyesinde dahi bir referans olabilecek değer edinmeyecektir.

Kenti yaşam alanlarından biri olarak üzerinde durarak sözü edilen mekâna birey merkezli yaklaşıldığı zaman; İkinci Yeni şiirinin kente ilişkin en temel algı biçimi vurgulanmış olmaktadır. İkinci Yeni’nin poetik özelliklerinin anlaşılabilmesi, bu şiir hareketinin modern Türk şiirinde bir yer edinmesinde ortaya koyduğu açılım alanlarının zihinde netleşmesi; yalnızca kente değil, bireye ve bireyle ilgili bütün oluşumlara yukarıda ifade edilen perspektiften bakmakla mümkün olacaktır (Tüzer, 2011: 406).

1.3.1. Kentleşmenin Sonuçları

İnsanı yaşadığı ortamın dışında, bir başına düşünmek mümkün değildir. Genel anlamda kentte, özel anlamda da evde yaşayan birey için mekân, psikolojik ve sosyolojik bakımdan büyük bir öneme sahiptir. Özellikle kentleşme süreciyle birlikte kentin insanın psikolojisine etkisinin öne çıkması kaçınılmaz bir durumdur. Malzemesi insan olan edebiyat için kentlerin edebiyat tarihi içindeki yeri de çok önemlidir. Kent, modern edebiyatın en önemli türü olarak kabul edilen roman için

özellikle vazgeçilmesi mümkün olmayan bir mekândır. Kentin mekânlarında dolaşan romanın gözü mekânlardadır, fakat asıl gördüğü insandır, yani yaşamdır. Roman, mekânı var eden ve mekâna yansıyan insanın öyküsünü anlatmaktadır. (Alver, 2009: 68–69)

Her dönemde ve her ülkede farklı gelişme süreci gösteren kentleşme süreci yanında birçok olumlu ve olumsuz durumun oluşmasını neden olmuştur. Kentleşme süreciyle birlikte kentlerde yaşanan sorunların kaçınılmaz olarak artmıştır. Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere kentleşmenin yol açtığı sorunlara daha fazla rastlanmaktadır (Tümentekin, 1973: 20-21). Kentleşmeye paralel olarak ortaya çıkan kentlileşme de kentleşme sürecinin insana olan bir başka etkisidir. Kentleşmenin toplumsal ve fiziksel bakımdan neden olduğu olumlu veya olumsuz sonuçların tamamı, bireyin kentlileşme hali üzerinde etkili olmaktadır. Kentlileşme de aynı kentleşme sürecinin ülkelere göre değişiklik göstermesi gibi ülkeden ülkeye değişiklikler göstermektedir. Sözü edilen süreç, her ülke insanında aynı sosyal ve psikolojik değişim sürecini göstermez. Kentlileşme sürecini yaşayan insan, değişimi yaşayan insandır. Yaşadığı mekânlarda değişimler olan insan kaçınılmaz olarak her yönüyle bir değişim sürecinin içinde yer alır. Bundan dolayı da kentlileşme, mekânın insanı etkilediğinden dolayı önemlidir (Kıray, 1982: 58).

Keleş (2008: 80) kentlileşme tanımını; “çoğu kez kentleşmeyle karıştırılmakla birlikte, ondan ayrı olan ve kentleşme akımı sonucunda, toplumsal değişimin insanların davranışlarında ve ilişkilerinde, değer yargılarında, tinsel ve özdeksel yaşam biçimlerinde değişiklikler yaratması süreci” olarak yapmıştır.

Kentleşme, yaygın bir şekilde bir kentin modernleşmesi ve fizikî görünümünün değişime uğraması anlamında kullanılmış olsa da sözü edilen kavram bununla kısıtlı değildir. Modernleşme süreci, yanında insanın modernleşmesi sürecini de getirmektedir. Ancak her zaman ve her insanda olumlu anlamda ilerlemenin olduğu bir süreç değildir. Birey, yaşadığı kentin gelişme sürecine girmesiyle veya kırsal alandan kentsel alana göç etmesiyle kentlileşme olgusuyla karşılaşabilir. Her iki durumda da kendi tutum davranışlarını, bilgi becerilerini, değiştirmek suretiyle modernleşme sürecine dâhil olup kent yaşamına uyum göstermeye gayret eden insanın psikolojisinde ortaya çıkan değişim de bu noktada önemli hale gelmektedir.

Kentleşme, bireyselleşmeyi de beraberinde getirmektedir; bu süreç kendisine yetebilen insan modelinin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Kentleşme süreciyle bireyselleşen insan, kendisini ailesinin bağlayıcı yapısından bağımsız olarak kabul etmektedir (Sayad, 2003: 26-27).

Kentleşme süreciyle cemaat, cemiyet ve komşuluk ilişkilerine yaklaşım da değişmektedir. Bununla birlikte kendisini toplumun kesimlerinden birine ait hissetmek üzere siyasal ve toplumsal örgütlenmelerin içinde olma hissi de ortaya çıkmaktadır. Kentin canlı ve büyük ortamı içinde aile ve komşuluk ilişkileriyle bağlarını koparan birey; içinde yer alacağı yeni oluşum arayışlarına girer. Bu oluşum, bazen dernek, sendika gibi siyasal bir örgütlenme biçiminde olabildiği gibi; bazen de edebi veya sosyal topluluklar olabilir. Kentleşen insan, yeni bir kimliğe sahip olma sürecini yaşayacaktır. Sözü edilen süreç, fiziksel olduğu gibi psikolojik de bir süreçtir. Kentli kimlikle ilgili gerçekleştirilen bir anket çalışmasında kentli erkeğin çağdaş, kültürlü, bıyiksız, temiz giyimli ve kravatlı olma; kentli kadının ise kendisine özen gösteren, kültürlü ve çağdaş, zarafet sahibi olma nitelikleri sıralanmıştır (Bal, 2003: 114).

Doğası gereği insanın geleneklerinden ve alışkanlıklarından kopması kolay değildir. Kentleşme, bireyin sözü edilen alışkanlıklarını ve geleneksel yapısını kıran bir süreç olacağından dolayı bireyde yabancılaşma ve anomi sorununu da yanında getirmektedir. Anomi, bir topluma ait normların etkisiz hale gelmesi, çöküntü, çatışma veya karışıklık olmasıyla ilgili durumu ifade eden bir terimdir (Marshall, 2005: 32). Bu terimi ortaya atan Durkheim ise anomi kavramını “toplumsal evrim içerisinde bir düzensizlik veya anarşi evresi” (Tolan, 1980: 37) biçiminde tanımlamaktadır.

Toplumsal yapının ve insanın değişiminin sonuçlarından biri olan anomi, genel anlamıyla kitle hareketleri için kullanılmakla birlikte birey davranışları için de kullanılmakta olan bir terimdir. Lewis’in anomik davranış sıralaması ise şöyledir: yüksek alkolizm oranı, sık sık kavga çıkması, aşırı yetki kullanımı, nikâhsız birliktelik yaşamak, erkekliğin üstün olduğuna inanmak... (Tolan, 1980: 271-272).

Bireyselleşmenin insanı yalnızlaştırması, terk edilmiş davranış modellerinin ve kültürel bağların yerine yeni kavramlar koyamamaktan kaynaklanan bunalım; bireyleri intihar, şiddete yönelme, madde bağımlılığı, kültürel değerlerden ve inançlardan uzaklaşma gibi davranışsal sapmalara yöneltmektedir. Bir ölçüde güvenli ve güvenli bir hayat sürme şeklinin mekânı olan kentler, insanları birbirlerinden soyutlaştırarak uzaklaştırmak suretiyle anomik davranış biçimlerine zemin hazırlamaktadır (Tiken, 2015: 86). Anomi ortaya koymaktadır ki modernleşme sürecinin; insan yaşamına kentleşme ve kentlileşme bağlamında daima pozitif etkileri olmamıştır.

Yabancılaşma, kentleşmenin ve kentlileşme sürecinin getirdiği diğer bir olgudur. Yabancılaşma kavramının kökeni, ilk insan olan Hz. Adem'in cennetten kovulmasına dayandırılmaktadır. Düşünürler, en başından itibaren yabancılaşma kavramının çeşitli tanımlarını yapmışlardır. Yabancılaşma, genel anlamıyla bireyin kendi özünün farkına varması ve özüyle varlığı arasındaki farkın bilincine varmasıyla meydana gelen yalıtım ve aidiyetsizlik halidir. Yabancılaşma, kentleşme ve kentlileşmeyle birlikte modernleşen toplumlarda görülmektedir. Birey niteliğine sahip insanın kendisini tanımaya başladığı anda kendisine yabancılaşması da kaçınılmaz bir durumdur. Kendine yabancılaşan birey, yaşadığı -mekâna- kente olan aidiyet duygusunu da kaybetmeye başlar. Simmel'in bu konudaki belirlemeleri önemlidir. Simmel, kent ile yabancılaşma arasında bulunan ilişkiye işaret eder ve kent hayatını metropoller özelinde yabancılaşma olgusunu tetikleyici unsur olarak görmektedir (Yalçın, 2010: 21).

Simmel, metropol hayatının insanı bir sayı olarak gördüğünü ifade etmektedir. İnsan da kendisini bu sayılar içinde farklı bir yerde olarak görmemektedir. Bir süre sonra etrafında bulunanları hizmetçi, satıcı, müşteri olarak algılamaya ve mecburi ilişkiler kurmaya başlamaktadır. Bu noktada insan ilişkileri de mesafeli bir duruma bürünmektedir (Simmel, 2006: 87-88). Tarihi süreç dikkate alındığında modernleşme süreciyle birlikte gelen kentleşme ve kentlileşme, bir yandan da varoluşçu felsefenin tanınmasından sonra bireyi düşünmeye, sorgulamaya ve keşfetmeye sürüklemiştir. Sürecin işleyiş biçimi fark etmeksizin sonuç daima,

modern bireyin en temel problemi olan bir yerlere ait olamamak hissi insanda egemen olacaktır.

İnsanlık tarafından yaşanan bu süreçlerin tamamı edebiyatta da kendisine bir yer açmıştır. En temelinden ele alınırsa dahi Batıda bir tür olarak romanın gelişmesi feodalitenin yıkılması ve kentleşme süreciyle olmuştur. Türk edebiyatında ise kent, kentleşme, kentlileşme ve bireyin konu olarak işlenmesi, 1950’li yıllardan sonra olmuştur. Özellikle Sanayi Devrimi ve II. Dünya Savaşı sonrasında etkileri iyice belli olan modernleşme ve kentleşme olguları, Türkiye’de de XX. yüzyılın ortasında ele alınmaya başlanmıştır (Tekeli, 1998: 12). Sözü edilen dönemde Cumhuriyet’in çağdaşlaşma hareketleriyle kırsal alandan kentsel alan doğru bir yönelme süreciyle kentleşme olgusu ortaya çıksa da 1980’den sonra Türkiye’deki kentleşmede 12 Eylül 1980 askeri darbesi ve 24 Ocak kararları etkili olmuştur. Kendi içinde Türkiye’nin kentleşmesi özgün bir durum arz ederken bireyin kentlileşmesi de tıpkı bunun gibi kendisine özgü bir niteliktedir. 1950’den sonra Türk edebiyatında modernizmle birlikte varoluşçuluğun ortaya çıkması ile kendisini arayan insanı konu olarak işlemiştir. Daha önceki dönemde de edebiyatın mekânlarından biri olarak kentin kullanılması Türk edebiyatında mevcut olan bir durumdu ancak 1950’lerden sonra yeni edebiyat ve felsefe akımlarının etkisiyle birlikte kent insan psikolojisinde etkili olan bir boyuta sahip olmuştur. Bu süreçte esas olarak kent de bir kimliğe sahip olmuştur. Bu dönemin ardından yazarların kentle ilgili betimlemeleri dahi eser kişisiyle ilgili okura ön bilgi sağlayıcı bir nitelik kazanmıştır. Birey yaşadığı kentle birlikte işlenerek sosyolojik ve psikolojik bir değerlendirmeden geçirilmektedir (Türkeş, 1999).

Kentlerin gelişim süreci, bireylerde pozitif veya negatif birçok etki bırakabilir. Söz konusu durum zamana ve ülkeye göre değişim gösterse bile uzun vadede birey üstündeki etkileri açık bir şekilde görülmektedir. İnsanı yaşadığı mekândan soyutlayarak anlatmak mümkün değildir. Kentlerin değişimi, insanın da değişimidir. Kent-kentlileşme-insan arasında sürekliliği temin eden bir döngü bulunmaktadır. İnsan, yaşamını kentte sürdürse bile kentte yaşanan değişim karşısında yeniden uyumla ilgili sorunlar yaşayabilir. Kastedilen uyum sorunları;

anomik davranışlar, aidiyetsizlik, eril hâkimiyet ve yabancılaşma gibi birçok olguyu ortaya çıkarmaktadır (Erkan, 2010: 14).

İnsanın içinde yaşadığı söz konusu durum sosyoloji ve psikoloji gibi bilim dallarının birçoğunu ilgilendirirken buna paralel olarak edebi eserlere de yansımaktadır. Modernleşme süreciyle ortaya çıkan sonuçları, ortamı ve bireyi anlatmak amacıyla yazarlar edebi eserler kaleme alırlar. Edebi eser, insan ile kent arasında bulunan psikolojik ve sosyolojik bağ üzerinde durabilir; bununla birlikte kentleşmeyle birlikte ortaya çıkan olumlu olumsuz sosyolojik olaylar üzerinde durulabilir veya kenti yalnız bir mekân olarak ele alınabilir. Sözün özü kent olgusu, edebi eserlerin vazgeçilmez konularından biridir (Giddens, 2010: 14.).

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK EDEBİYATINDA KENT VE KENTLİLİK

2.1. Kültür ve Edebiyatta Kent

Mekân olarak kent, toplumsal ve bireysel bağlamda oluşturduğu etki, bundan kaynaklanan imgesel atmosferden dolayı edebiyat dünyasına ilham veren; kaynak olan, algılama ve bireyin edebi ürünü alımlaması sürecinde göz ardı edilemez göstergeleri olan, çağrışım zenginlikleri yaratan bir unsurdur. Bireyin yaşadığı mekânla, içinde olduğu kentle mekânı inşasını gerçekleştirerek ona kimlik kazandırmak ve mekânın etkisiyle kendi kimliğini yeni baştan inşa etmek gibi iki yönlü bir ilişkisi vardır. Bireyin kendi kimliğini yeni baştan inşa etme süreci, genellikle sanat eserleri vasıtasıyla gerçekleştirilmektedir. Kentin; sanatçının muhayyilesi ve edebi eserleri üzerinde mutlak bir etkisi vardır (Balık, 2016: 162).

Sanatçının önemli ilham kaynaklarından olan mekânın insanla ve doğal olarak sanatla derin ilişkisine örnek olarak verilebilecek mekâna dair göstergeler, bireyin ruhunu ve ruhsal çözümlemesini ortaya koymanın en önemli araçlarındandır. İnsan ruhuna, bireyin psikolojik dünyasına ve günlük hayatın mekânla bağlantılı olarak ortaya çıkan pratiklerine yorum getirmek, sanatçının yaratma gücünü harekete geçiren faktörleri belirlemek için gereken bir gayret olarak kabul edilmektedir. Çünkü mekân; insanın yetiştiği kültür ortamını ve iç dünyasını olduğu gibi ortaya koyan önemli bir yaşam alanı olarak görülmektedir. Bachelard (1996: 35) mekânı “insanın düşünceleri, anıları ve düşleri için en büyük birleştirici güçlerden biri” olarak ifade etmektedir.

Mekân, bu bağlamda sosyolojik ve psikolojik çözümlemeler yapıldığı verimli bir deney alanı olma işlevine sahiptir. Yaşadıkları mekânlar sayesinde kimliğini inşa eden insanlar aynı zamanda kimliklerinin bazı özelliklerini de açığa çıkarırlar. Mekân, toplumsal ve bireysel bağlamda bir tür kimlik kartına benzemektedir. Mekân, düşüncelerin, düşlerin ve anıların en önemli birleştirici gücüdür. Mekânı yalnızca içinde yaşanılmakta olan harici bir gerçeklik olarak algılamak doğru değildir. Bunun

yanında mekân; aile, okul, mahalle, dünya, yurt; kısaca kişilerin kendilerini ait hissettikleri her yerdir (Öner, 2015: 13-15).

Mekân, bu nitelikleriyle edebi eserin başat unsurların biridir. Mekânların yaşanan zamanın ya da olayın dondurularak sonraki dönemlere nakletme ve bundan dolayı da toplumsal değişme ve gelişme süreçlerinin tanıklığını yapması bakımından şair ve yazarların insanı anlatırken mekândan söz etmeleri ve mekânı öne çıkarmaları kaçınılmaz bir durumdur. Mekân, olay unsurlarından biri olarak, aksiyonun ortaya çıkmasına ya da şekil almasına da etki etmektedir. Kimi mekânlar, şahıslara “engel olan” ya da onlara “yardımcı olan” görevler üstlenebilmektedir; Mekân, simgesel bir işleve de sahip olabilmektedir (Narlı, 2002: 99).

Sanatçı ile mekân ilişkisi, özellikle şiiri düşündüğünüzde insan-mekân ilişkisini en yalın ve en samimi haliyle ifade eden eserlerin ortaya oluşturulmasını sağlamaktadır. Kendine özgü atmosferi ve özgün bir dili olan mekânın kendisiyle iletişime geçenlere söyledikleri özel mesajlar vardır (Öner, 2015: 212).

Kent ve kentleşme olgusu, gösterdiği gelişim süreciyle uygarlık tarihinde önemli bir dönüm noktasıdır. İnsanların bir arada yaşamalarına bağlı olarak gelişme gösteren Kentler, birbirlerini etkileşimle dönüştürerek bugünkü şekline kavuşmuştur. Birey ile yaşamını sürdürdüğü mekân arasında söz konusu olan bu temel ilişki, zaman içinde insanoğlunun bütün kültüründe ve yaşantısında kendisine bir yer bulur. Birçok sanat alanında yapıldığı gibi kent ve kentle ilgili olgular, sanatın alanlarından biri olan edebiyat tarafından da farklı taraflarıyla ele alınan bir malzeme olarak değerlendirilmektedir. Kent ve kentle ilgili olgular, güzel sanatlara ait dokulara ustalıkla ve bir sanatkâra yakışır bir duyuş ve kavrayışla yerleştirilerek estetik bir görünüme kavuşur (Güneş, 2018: 29). Her büyük kentin kuşaktan kuşağa değişmesine (Tanpınar, 1979: 18). Paralele olarak edebi eserlerde sözü edilen bu unsurlar değişen dönemlere uyarak farklı görünümlere sahip olurken; eserlerini aynı dönemde veren sanatçılar arasında da benzerlikleri olan olgulara farklı bir duyarlılıkla yaklaşıldığı görülebilmektedir. Kent ve kentle ilgili olgular, her an değişen ve yenilenen yapısından dolayı günden güne anlamsal olarak genişleme göstermektedir (Sağlık, 2015: 309).

Kültürel birikim ve sosyal davranışları tamamıyla kentte biçimlenen divan şairi, bir kent şairidir. Klasik Türk edebiyatı ya da Divan edebiyatı adı verilen ve tarih, zaman, coğrafya, mekân, kültür, mitoloji, din, tasavvuf, felsefî akımlar, batıl inançlar, pozitif bilimler ve evrensel birikimi bakımından çok güçlü bir arka plan derinliği olan (Nurdoğan, 2015: 286) Divan şiirinde bir kentin tarihsel ve doğal güzellikleri, mimarisi gibi unsurlarıyla ilgili betimlemeleri soyut ve sınırlıdır. İstanbul başta olmak üzere büyük ve derin bir medeniyetin dili olarak kentte ve kent kültürünün etkisinde üretilen divan şiiri, şehirlerin günlük yaşantısından ve medenî birikimlerinden etkilenecek söz konusu kentlerin ruhunu, sosyo-kültürel yapısını yansıtan ayna görümündedir (Nurdoğan, 2015: 291). Ancak bu aynada yansıtılan görüntüler bir kentin doğrudan betimlemesinden ziyade genellikle şiire mekân olan bir saraydaki bağ bahçe betimlemeleri veya ramazanların, bayramların, cülus ve fetih günlerinin betimlemeleridir (Narlı, 2015: 300). Ayrıca Divan şiirinde kentin olumlu özellikleri yansıtılmaktadır. Örneğin Nedim (1681-1730), Divan şiiri içinde İstanbul’u en güzel yansıtan şairlerdendir.

Sanayileşme sonrasında Kapitalizmin toplumsal formasyona egemen olmasıyla mekân olarak kentlerin işlevlerinde köklü değişim yaşanmıştır. Böylelikle, toplumsal hayatın fiziki olarak ortaya çıktığı kent mekânları, sınıf mücadelesinin de en uç noktalarda somut şekilde görülebildiği bir ortam olmaya başlamıştır. Ayrıca, kentsel mekâna ilişkin yapılan savaşımın siyasal iktidarla mücadele etmekten ayrılmaz olması, sosyal sınıfların ilişkilerinin mekâna biçim vermek yoluyla derinden etkilendiğini de ortaya koymuştur (Tokmakçioğlu, 2019).

Kentsel mekânlar için verilen mücadeleler için bir tür biçim verilmiş bir mekân olma özelliğine sahip olan kent, sakinlerine de biçim verici bir etkiye sahiptir. Harvey, (2003: 10) “mekânsal biçimler toplumsal süreçleri içerir ve toplumsal süreçler esas olarak mekânsaldır,” ifadeleriyle kentin ikili karakterini vurgularken, bir kentin fiziksel biçimi ile toplumun yaşadığı süreçler arasındaki ilişkilere dikkatleri çeker. Mekânın toplumsal mücadelelerle sınıfsal mücadeleler biçimlendirilmiş olması, modern kentleri geliştiren en önemli unsurlardandır. Mekân, durağan ve dönüştürülemez, bir olgu değildir. Kentin ve kenti oluşturan mekânların biçimleri, içinde toplumsal süreçlerin meydana geldiği cansız nesneler şeklinde

olmaktan ziyade; mekânsal olmasından dolayı toplumsal süreçleri aynı biçimde kapsayan bu süreçler olarak görülmelidir (Harvey, 2003: 16).

Kentlerin gösterdiği gelişmeler bakımından kritik önemi olan kapitalizm, bir taraftan da kent kimliğini yıkan, yok eden karakterin de nedenidir. Kentin tarihi özelliklerini, kültürünü ve mimarisini, dönüştürücü gücüyle dünyadaki her yerde birbirine benzeyen küresel kentlerin doğmasına neden olurken varlıklarını sürdürebilmek için sözü edilen kentleri araçsallaştırmaktadır. Kapitalist sistemin temel göstergelerinden olan tüketim toplumunun fiziki ortamı haline gelmiş olan kentler, ortak hafızları tahribata uğratılmış kent sakinlerinin yaşadıkları kente ve onun uğruna verdikleri mücadeleye sahip çıkmalarını engellemeye başlamıştır.

Bugün Türkiye’de ve özellikle de İstanbul’da kentsel mekânların tahrip edilmesi temelinde sanayileşme ve kapitalizmin sonuçlarının genel kabul edilebilirliğine işaret etmektedir. İstanbul’daki dönüşümün yaklaşık iki yüzyıllık tarihini, kentin kapitalizmle tanışmasının tarihi olarak da okumak mümkündür. Bunun yanında, kent hakkında bilimsel çalışmalar yapmak isteyen bilim insanları için istatistik, ekonomi, demografik yapı gibi birçok malzeme varken yaşanan toplumsal sorunların görmezlikten gelinmesi bir tür kural olmuştur. Bundan dolayı İstanbul başta olmak üzere tarihi derinlikleri olan kentlerin bir kentin resimlerini çizmek bakımından, yolların edebiyat ve sanatla kesişmesi kaçınılmazdır (Tokmakçioğlu, 2019).

Roman sanatı, kent mekânlarının fotoğraflarını en gerçekçi şekilde çekmek, kent sakinlerinin duygu dünyalarını yansıtmak kentin en ince noktalarına nüfuz etmek bakımından diğer birçok sanata göre daha iyi imkanlar sunmaktadır. Roman başta olmak üzere sanatların kentsel mekânların yeni bir şekil aldığı dönemin bireysel ve toplumsal ilişkilerini aktarırken; bilimin dikkate almadığı boşlukları doldurmak bakımından da değerli bir işlevleri olması çok önemlidir. Sanatsal bir imgenin yarattığı coşku, kendi biçiminin dışına çıkarak sanat dili gelişmiş, sanattan anlayan insanların ruhlarına işler. Bundan dolayı da sanat etkisi, diğer birçok unsurun etkisinden daha yüksektir (Galeono, 2009). Örneğin, XIX. yüzyılda Dostoyevski’nin St. Petersburg’u, Balzac’ın Paris’i, Dickens’ın Londra’yı anlattıkları eserlerinde, kent

hayatını karmaşası, toplumsal ayrışmalar ve sınıf mücadeleleri yansıtılırken, kentsel mekânın tarihi evrim sürecini de ortaya koymaktadır.

Aydınlanma döneminden XIX. yüzyıla devredilen miras, roman türünün ortaya çıkış süreciyle, burjuvazinin tarih sahnesine çıkması arasındaki paralellikte gözlemlenebilir. Bu dönemde birbiriyle mücadele içinde olan sınıflar roman sanatında bir ifade bulmaktadır. Toplumsal birçok olayı bir tarih bilimci titizliğiyle ele alan XIX. yüzyıl romanı, Dickens'ın kapitalizmin gelişme gösterdiği Londra'daki toplumsal ilişkileri anlatan Oliver Twist (1838) romanıyla bir aşama kaydeder. Dickens, refah içindeki burjuvazi semtleri ile suçluların, yoksulların ve ezilenlerin yaşamaya çalıştığı mahalleleri sert bir karşıtlık içinde yansıtan Sanayi Devrimi sürecinde büyüyen bir kentte yaşanan çelişkileri ustalıkla vermektedir. Dilencilik yapmaları için baskı yapılan kimsesiz çocuklar, suç ile kentin arka sokakları arasında doğrudan bağ kurulmasına imkân tanır. İşçi sınıfının akın ettiği Londra, yoksulların ve ezilenlerin sefalet içinde yaşamasının olduğu kadar, hırsızlığın, cinayetin ve uyuşturucunun da mekânı olmuştur. Yazar romanında bir yetimhane çocuğunun yaşadıklarını anlatırken toplumsal hayatta var olan orta sınıfa mensup bürokratlarla kilise ve din önderlerinin de yetim çocuğa davranışları üzerinde durarak bir sistem eleştirisi yapmıştır (Sertkan, 2007: 33) Aşağı yukarı aynı dönemde Sefiller (1862) romanıyla burjuva mahallesini her ayrıntısıyla betimleyen Hugo, Paris'in toplumsal sınıfların yaşantısını ve aralarındaki mücadeleyi başarıyla yansıtmaktadır (Özkaya, 2012: 496). Bundan sonraki dönemde, Dickens'ın açtığı yoldan yürüyen Conan Doyle, Sherlock Holmes'un Maceraları isimli eserlerinde yoksul kent mahallelerini suç ve uyuşturucunun kaynağı olarak göstermektedir.

Kent, elbette tek başına, şiirsel imgelemin oluşmasının belirleyicisi değildir. Ancak birey ve kent ilişkisi, metropol kimliğine sahip kentin sanatsal yaratım sürecindeki rolü ve edebiyata etkileri incelenmeye değer bir alandır. Kent, doğal ve tarihsel zenginlikleriyle, geçmişin olduğu gibi bugünün de yankılarını içinde taşıyan simgeleriyle hayranlık uyandırmasının yanında karmaşasıyla ve belki de en önemlisi insani dokusuyla; farklı görünümlere sahiptir. Sözü edilen farklılıkların oluşturduğu karmaşık yapı, şiirin başlangıcından bugüne kadar şairin hayal dünyasını beslemektedir. Kent kavramının özellikle şiirlerde böylesine etkin olmasının önemli

bir nedeni, Divan, Tanzimat ve Meşrutiyet şairleri ile şiirlerinde olduğu gibi Cumhuriyet dönemi şairleri ile şiirin de kentli olmasıdır (Narlı, 2008: 157). Buna Türk şiiri açısından bakıldığı zaman bu kentin “İstanbul” olduğu görülecektir. Baudelaire (1821-1867) için Paris, Joyce (1882-1941) için Dublin, Kavafis (1863-1933) için İskenderiye veya Dostoyevski (1821-1881) için Petersburg neyse; Türk şairi için de İstanbul, tarihsel, coğrafi ve kültürel yönleriyle aynı önemde bir kenttir. Nedim, Yahya Kemal (1884-1958), Necip Fazıl (1904-1983), Nâzım Hikmet (1902-1963), Orhan Veli (1914-1950), Atilla İlhan (1925-2005) ve İlhan Berk (1918-2008) gibi şairlerin kenti algılayış biçimleri birbirlerinden farklı olmakla birlikte sözü edilen şairlerin odaklandıkları kentin İstanbul olması onların ortak yanlarıdır. Bir metropol olarak İstanbul’un şiirde imgeyi beslemesi çok eski dönemlere dayanmakla birlikte kozmopolit kent olarak şiirde yer alması 1950’lerden sonraki döneme rastlamaktadır. Cumhuriyetten sonra yoğunlaşan kente yönelim, şairin kenti kültürel ve yapısal olarak dönüştüren modern yaşayış şekillerine göre yeniden anlam verme gayretinin yansımaları olarak yorumlanabilir. Özellikle 1950 yılından itibaren Türk şiirinde kent; bireyin maddi mücadele alanı olmasının yanında bu maddi alanın unutulmasına yardımcı olan geniş bir illüzyon alanı olarak ele alınmıştır (Oktay, 2002, 68).

Cumhuriyet dönemi Türk şiirinde İstanbul başta olmak üzere kente olan ilgi ve yönelme, kent vasıtasıyla ulaşılan düş, düşlem, duyarlılık ve düşüncelerin; Kentin farklı mekânlarında izleri olan kültürel ve tarihsel belleğin; günlük yaşamda kentin mekânlarına yüklediği işlev ve anlamları birbirlerinden oldukça farklıdır. Kentin farklılıkları ve çoklu kutupları edebiyatı beslemektedir. Bazı şairler kenti, medeniyetin eşyada cisimleşmiş hâli olarak kabul ederken; bazı şairler kenti, sıradan ve doğal hayatların mekânı olarak görmektedirler. Kenti, bireyde uyum ve güzellik düşünceleri uyandıran bir manzara olarak yansıtan şairlerin yanı sıra; zenginlerin ve yoksulların bir çelişki içinde yaşamlarını sürdükleri bir çatışma alanı olarak kabul edenler de vardır. Şiirlerin bazılarında kent, insanın özgürleşmesini bireyselleşmesini sağlayan mekân olarak kabul edilirken; bazılarında yok eden, çürüten ve insani değerleri tüketen bir mekân olarak yansıtılmaktadır (Narlı, 2008, 158).

Şehrengizler Klasik Türk edebiyatında kenti konu olarak ele alan edebi eserlerin başında gelmektedir. Şehrengizler, bir kentin güzellerini, tarihsel ve doğal güzelliklerini, sanatta ve farklı mesleklerde ün kazanmış kişileri ve o dönemin sosyal durumunu anlatan eserlerdir (Kaya, 2010: 461). Yapısına ve içeriğine göre şehrengizler, bir tek güzeli anlatmanın yanında şehir betimlemeleri de yapma, bir kentin sanat erbabı veya güzelleriyle mesleklerini betimleme ya da bir kentin yalnızca görülmesi gereken doğal güzelliklerini, toplumsal özelliklerini ve tarihsel alanlarını anlatmak bakımından üçe ayrılmaktadır. Sanat kaygısının genelde arka planda tutulduğu, duyguların samimiyetle ortaya konulduğu şehrengizlerde, genellikle güzel insan betimlemeleri öne çıkmaktadır. Yazıldığı devrin toplum yaşamının bir aynası olan şehrengizler, betimlenen yerlerin doğal güzellikleriyle birlikte eğlence mekânları, buralardaki gelenek, yaşayış, inanç ve adetleri açısından Osmanlı kültür tarihini anlamak bakımından çok önemlidir. Lâmiî Çelebi (1472-1532) tarafından yazılan Bursa şehrengizi, bir kentte gezilmesi gerekli yerlerin tasvirini en güzel anlatan şehrengizlerden biridir (Kaya, 2010: 461). Şehrengizler, yazıldığı dönemin toplumsal hayatını ve özelliklerini bir divana göre daha renkli ve daha canlı anlatmaktadır (Levend, 1958: 14).

2.2. Türk Edebiyatında Kent

Roman türünün Osmanlı kültür dünyasına girdiği Tanzimat döneminde Batı romanının ele aldığı konularla Osmanlı kültür-sanat dünyasının karşılaştığı sorunlar arasında hiçbir benzerlik bulunmuyordu. Burjuvazinin yükselmesiyle yaşanan sorunlara ayna tutan Batı romanı, kendi küçük dünyasında yaşayan başkent İstanbul ile büyük birkaç liman kentinden başka kenti olmayan Osmanlı'nın "gündemine" 1859 yılında Yusuf Kâmil Paşa'nın (1808-1876) *Télémaque* romanını çevirmesiyle girmiştir. Başlarda Batı romanını taklit etmek durumunda kalan Osmanlı romanı da Doğu-Batı ikiliği ve kimlik sorununun gündeme alındığı eleştiri maçıyla kullanılan bir araç olarak kullanmıştır. Namık Kemal (1840-1888), Sami Paşazade Sezai (1860-1936), Recaizade Mahmud Ekrem (1847-1914) ve Abdülhak Hamit Tarhan'ın (1852-1937) eserlerinde yansıtılan İstanbul, Tanzimat dönemiyle ortaya çıkan yenileşme iklimini yansıtmaktadır. Nâbizâde Nâzım'ın (1862-1893) anlattığı Boğaziçi, Ahmet Mithat Efendi'nin (1844-1912) yansıttığı Beyoğlu ve Beykoz gibi dönemin diğer

romanları; ailelerinin Çamlıca Tepesi'nde bulunan konaklarından şehri izleyen Tanzimat aydınının bir örneğini sunmaktadır (Karabulut, 2010). Ahmet Rasim'in kenti anlatırken kurduğu deneme dili, Halit Ziya (1864-1932) ve Mehmet Rauf'un (1875-1931), ortaya yavaş yavaş çıkmaya başlayan kent burjuvazisinin iç yaşantısını odağa koyan detaycı yaklaşımları, Batılılaşma taraftarları ve batıl inançları eleştiren Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın'nin ironik yaklaşımı, Servet-i Fünun dönemi ve hemen sonrasındaki egemen atmosferi yansıtmaktadır (Moran, 2015: 114).

Kentin Doğu ve Batı ekseninde ikiye bölünmüş olması teması üzerinde şekillenen Osmanlı mirasını devam ettiren Cumhuriyet döneminin ilk yazarları, 1950'lere kadar kentsel mekânları İstanbul özelinde sembolik olarak kullanmayı sürdürdüler. İstanbul'un Osmanlı'nın geleneksel yapısının ve muhafazakâr dünyasının devamı konumundaki mahalleleri ile tarihsel olarak Batı'nın simgesi haline gelmiş Pera ve Galata gibi semtler, konağın karşısına apartman dairesinin çıkarıldığı bir karşıtlığı da vurgulamaktadır (Moran, 2015: 9-25). Yakup Kadri Karaomanoğlu'nun *Kiralık Konak*, Refik Halit Karay'ın (1889-1974) *İstanbul'un Bir Yüzü*, Peyami Safa'nın (1899-1961) *Fatih-Harbiye* adlı romanları dağılma tehlikesi yaşayan toplumsal yapıyı odağına koyarken mekânın bir simge olarak kullanılmasına iyi birer örnek oluşturmaktadır. Kentsel mekânların ayrışması üzerinde özellikle duran Peyami Safa, ile burjuvazinin yerleşim bölgesi olan Harbiye ile fakirlerin yaşam alanlarından Fatih arasında aşılması mümkün olmayan sınırlar görürken, sorunu meydana getiren sınıfsal özü kavramaktan uzak tutumuyla okuruna Doğu-Batı karşıtlığından başka bir bakış açısı sunamaz. Mithat Cemal Kuntay'ın (1885-1956) *Üç İstanbul*, Safiye Erol'un (1902-1964) *Kadıköyü'nün Romanı*, Halide Edip Adivar'ın (1884-1964) *Sinekli Bakkal* ve Reşat Nuri Güntekin'in (1889-1956). *Yaprak Dökümü* romanları da geçmiş değerlerini inkâr ederek "özüne" yabancı hale gelen kahramanları Cumhuriyet'le beraber unutulmaya mahkûm olan bir İstanbul atmosferinde aktarmaktadırlar. Abdülhak Şinasi Hisar'ın (1887-1963) *Boğaziçi Mehtapları* ile Ruşen Eşref Ünaydın'ın (1892-1959) *Boğaziçi: Yakından* adlı deneme eserleri insandan arındırılmış bir kent ve Boğaziçi vurgusunu öne çıkartırken, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın (1901-1962) estetik bir çerçevede sunduğu İstanbul'a bir köprü de oluşturmaktadır. Bu devrin romanları yazdıkları dönemin İstanbul'u hakkında önemli bilgiler vermektedir (Mardin, 2004: 30).

Ahmet Hamdi Tanpınar, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde kopuşu ve sarsıntıları en derinden yaşamış yazarlardandır. Yıllarca yaşamını İstanbul'da sürdürmüş, *Beş Şehir* adlı deneme eserinde kente ayrı bir önem atfederek sanat, edebiyat ve kültürle ilgili çalışmalar yaparken İstanbul'u daima göz önünde tutmuştur. Cumhuriyetle birlikte Ankara'nın başkent olmasıyla birlikte bir süreliğine göz ardı edilen kentin ve kentin bu süreçte yaşadığı fiziksel değişimin bir tanığıdır. Bu noktada artık kaybolan şeylerin arkasından duyulan üzüntüyle yeni olana duyulan iştah arasındaki çelişkinin kaynağında konakların terk edilip apartmanlara yerleşilen, yangınlarla mücadele eden bir kentin imgesi vardır. Doğal akışında tahrip olan kentin semtleri arasındaki farklılıkları “Beyoğlu, küçük ve orjinalite damgası çoktan kaybolmuş, hatta bu damgayı üstünde bir defa bile duymamış en ucuz cinsinden bir 19. yüzyıl Avrupa'sıdır” (Tanpınar, 2009: 128) diyerek vurgulayan Tanpınar tarafını tam anlamıyla seçmekte zorlanmakta, hâlâ üzüntü ve iştihak arasında gidip gelmektedir. Merkezinde İstanbul'un olduğu, Doğu-Batı ikiliği ve ülkenin kimlik sorunu bağlamında ele aldığı *Huzur* romanının birinci bölümünde kentin yoksul mahalleleri ve insanlarından söz edilirken, roman kahramanlarından Nuran ile Mümtaz'ı sahaflarda, kır kahvelerinde ve bitpazarında dolaştırmayı tercih eder. Sonraki bölümlerde Boğaziçi'ne, kentin burjuva sınıfının hayatına ve zengin birinin evine odaklanır (Uçak, 2017). Yine örneğin *Şehir Mektupları* (1912-1913) isimli eserinde Ahmet Rasim (1864-1932); İstanbul'un günlük yaşamını mizahi bir dil kullanarak oldukça eğlenceli bir anlatım tarzı kullanarak çeşitli yönleriyle anlatır; Kentin toplumsal ve kültürel yapısında yaşanan değişimlerden söz etmektedir (Güneş, 2018: 31).

Sait Faik Abasıyanık (1906-1954) Cumhuriyet'in 1950'lere kadar olan yıllardaki İstanbul'u farklı bir yaklaşımla öykülere aktaran yazarların başında gelmektedir. Kentin birçok semtini, adalardaki hayatı, balıkçıları, işçileri ve tüm halk sınıflarını, doğayla uyumlu bir yaşam algısı ve derin bir duyarlılıkla anlatmıştır. Kahramanlarını Beyoğlu'nun arka sokaklarından ve kentin kenar mahallelerinden seçen Sait Faik, anlattığı dönemin çok kültürlü hayatını yansıtmaktadır (Mert, 2006: 9).

Kentte yaşanan ayrılmanın eskinin çürümüş kültürel yapısından kaynaklandığı düşüncesinde olan Refik Ahmet Sevengil (1903-1970), *İstanbul Nasıl Eğleniyordu?* (1927) ile Sadri Ertem (1898-1943) *Çıkrıklar Durunca* (1929) adlı romanlarında her iki yazar, daha kurulma aşamasında olan kent hayatına ve ilişkilere engel teşkil eden kurumları natüralist bir tutumla anlatırlar (Karagülle, 2012: 38, 76). İlhan Tarus'un (1907-1967) *Apartman* (1950) adlı romanı kentteki sınıfları belli ölçüde aktarmıştır. Celal Kaygılı (1890-1945) *Çingeneler*'i (1935) romanında kentin etnik bir grubu hakkında yazılan ilk romanı kaleme almıştır (Durbaş, 2010). Reşat Enis (1909-1984), *Afrodite Buhurdanında Bir Kadın* (1937) romanında Zonguldak'ta çalıştığı madenden ayrılarak Haliç'teki kumaş fabrikasında çalışmaya gelen bir işçiye anlatmaktadır. Bu romanlardan beslenen Orhan Kemal (1914-1970), anlatısının merkezine İstanbul'un emekçi karakterini koymuştur. Bu bağlamda, kentsel mekânın dönüşümünden hareketle sınıf ayrımını ustalıkla anlatan Orhan Kemal, Türk romanına bu anlamda bir basamak atlatmıştır.

50'li yıllarda İstanbul başta olmak üzere, kitlesel göçlerle birlikte kent merkezlerinin birlikte işçi havzası haline geldiği dönemlerde yazdığı hikâyeleriyle kentsel mekândan yalıtılmış işçi mahallelerini anlatan Orhan Kemal, kırsaldan kentsel alana göçü, tarım işçisinin fabrika işçisine dönüşümünü yetkin bir şekilde tasvir etmiştir. İstanbul'a her biri bir bölgeden gelen göç etmiş insanların yoksulluklarını ortaya koyacak şekilde işçi mahallelerini ve evlerini anlatmıştır. 1962 yılında yayımlanan *Eskici ve Oğulları* romanında Topal Eskici'yle iki oğlunun hayallerini, annenin izbe evlerinden çıkarak bir konağa yerleşme rüyasını ve nihayet olanı da kaybederek çöküşlerini aktarmıştır. 1958 yılında yayımlanan *Devlet Kuşu* adlı eserinde de yoksul mahallelerdeki mülk edinmek suretiyle sınıf atlayanları, lümpen işçi sınıfını ve mahallede yaşanan dönüşümü anlatır. *Gurbet Kuşları* (1962) romanında ise yine kente gelen göçmenlerin kente tutunmak için harcadıkları çabaları, işçi sorunlarını ele almıştır (Gültekin, 2006).

Daha sonra toplumsal gerçekçiler olarak adlandırılan bu türü; Suat Derviş (1905-1972) *Aksaray'da Bir Perihan* (1963), Haldun Taner (1915-1986) *Keşanlı Ali Destanı* (1964), Nâzım Hikmet Ran (1902- 1963), *Kan Konuşmaz* (1965) ve Tarık Dursun K. (1931-2015) *Sabah Olmasın* (1967) romanlarıyla sürdürmüşlerdir. Farklı

kültürlerin bir arada olduğu İstanbul'un geleneksel mahallelerinin yaşanan hızlı dönüşümden dolayı yerlerini yoksulların yaşadıkları gecekondu veya zenginleri apartmanlarına bırakışı, orta sınıfın kendini gösterdiği kent mekânları 1950 ile 1970 yılları arasında birçok roman ve öykünün konusu olmuştur (Çubukçu, 1991: 87-88).

12 Mart muhtırasından sonraki dönemin yazarlarından Sevgi Soysal (1936-1976), *Yenişehir'de Bir Öğle Vakti*'nde (1973) Ankara'nın gecekondu semtlerini, hapisten sonra sürgüne gittiği Adana'daki izlenimleri *Şafak*'ta (1975) anlatırken büyük kentlerde yerleşim alanlarında yaşanan ayrışmayı toplumcu gerçekçi bir tutumla anlatmıştır (Bakır, 2005: 28-29). Pınar Kür'ün (1943- ...), *Yarın Yarın* (1976) adlı eserinde, gecekondu yaşamını olumlu bir yönden ele alırken, kimi zaman burjuvaziye özenen ezilen sınıfın sesi olmaya çalışmıştır (Alver, 2009: 142). 1980 öncesinde romanlar yazan Oğuz Atay (1934-1977), *Tehlikeli Oyunlar*'da (1973) varoluşsal sorunlarla uğraşan kent aydınını yansıtmıştır.

1960-1980 yıllarındaki kültürel ve sanatsal atmosferde öne çıkan toplumsal gerçekçilerin karşıtları, 12 Eylül 1980 sonrası kültürel ortamda öne çıkarak gerçekçilikten kaçan, topluma sırtını dönen ve bireyi öne çıkaran bir dünyayı üstün tutmuşlardır. Ahmet Altan (1950-...), 1982 yılında yayımladığı *Dört Mevsim Sonbahar* adlı eserinde aydın ile gecekonduya yaşayanların çelişkilerini anlatırken gecekonduya yaşayanlardan duyduğu tiksintiyi ortaya koymaktan çekinmez. *Sudaki İz* (1985) romanında erotik unsurları öne çıkararak toplumsal gerçekçilerin kentle kurdukları ilişkiyi tamamen bozar. Böylece, küçük burjuva devrimcilerinin tıpkı kentin yoksulları ve işçi sınıfı gibi kentsel mekândan dışlanması gerektiğini anlatmıştır (Naci 2012: 604).

Latife Tekin (1957-...), *Berci Kristin Çöp Masalları* (1984) adlı eserinde romanın başkahramanı olarak bizzat gecekonduyu seçmiştir. Bu tutumuyla kentsel mekânın sosyal karakterini görmezden gelmiştir. Postmodern bir yaklaşımla yazılan eser, kentsel mekânı bütüncül bir yaklaşımla ele almaktan uzaktır (Kekeç, 2012: 212).

2.3. Modern Türk Şiirinde Kent

Türk edebiyatı modern Batı edebiyatının hem yapı hem de içerik olarak etkisine girdiği Tanzimat döneminde kent kavramının divan şiirindeki konumu değişerek eserlerde yer almaya başlamıştır. O dönemde Namık Kemal (1840-1888) tarafından yazılan İntibah (1876) ve Recaizade Mahmut Ekrem (1847-1914) tarafından yazılan Araba Sevdası (1896) romanlarında yer alan doğa tasvirlerinde, Abdülhak Hâmid Tarhan (1852-1937) tarafından yazılan başta Sahra (1878) olmak üzere birçok şiirde ve piyeste, yine Ahmet Mithat Efendi'nin (1844-1912) romanlarında kent, önceki dönem şiirinden daha farklı yönleriyle ve gerçekçi işlenmiştir.

Tanzimat dönemi edebiyatı adı verilen dönemde Cumhuriyet dönemine kadar olan süreçte kent, tıpkı Divan şiirinde ele alındığı gibi, yine bir iktidar ve kültür merkezi, sembolik mekân öğeleri, seyredilen manzaralar ve mesireler olarak varlığını sürdürmekle birlikte bu dönemde insan ve kent ilişkisinde reel olarak bir genişleme olmuştur (Narlı, 2015: 303). Örneğin Tevfik Fikret (1867-1915) “Sis” şiirinde, İstanbul’u daha önce kimsenin anlatmadığı bir olumsuzlukla yansıtmıştır. Bu yaklaşım aslında Batı şiirinin modern kent karşısında bireyin hissettiği mahkûmiyet, kaos ve isyan duygularını yansıtan özelliğiyle paralellik göstermektedir (Narlı, 2015: 303). Bunun gibi Mehmet Akif’in (1873-1936) Süleymaniye Kürsüsünde ve Küfe başta olmak üzere neredeyse Safahat’ta yer alan şiirlerin tamamı bir kent günlüğü formunda yaşadığı kentin yaşanan çağ ile beraber hangi sancıları çektiğini, kendi içine nasıl kapandığını veya nasıl dönüşerek geliştiğini öyküleyici bir şiirle ifade etmektedir (Narlı, 2015: 303).

Bu dönem şairlerinin kent algılarında kenti kendilerini var eden sürecin merkezine koyduklarını söylemek mümkün olmasa da Avrupa’daki kentlerini gören ve bu kentlerde bir dönem yaşayan şair ve yazarların kente bakışlarında değişme olmuştur. Milli edebiyat dönemi şairlerinden İkinci Yeni akımı şairlerine kadar geçen süreçte kır ve kent birbirlerine karşılaştırılmadan ideolojik bir yaklaşımla yansıtılmıştır.

Hem birçok şaire ilham olan İstanbul gibi hem de hikâye, roman, tiyatro ve denemelerde özellikle le alınan kent olgusu, Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatında çeşitli boyutlarıyla ve çok daha kapsamlı işlenmiştir. İstanbul'un yanında başta Ankara olmak üzere Millî Mücadele dönemi ve cumhuriyetin sembolik kentleri de birçok eserde ele alınmıştır.

Modernleşme süreciyle beraber kent, bireyin yaşam alanını meydana getiren, kentleşmeyle beraber kapitalizmin tüketim nesnesi haline gelen, içinde olumsuzluklar da bulunan bir mekân olarak anlatılmaktadır. Şiir, hatıra ve denemelerinin merkezine İstanbul'u yerleştiren Yahya Kemal; vatan sevgisini ve cumhuriyet ilkelerini yansıtmada Anadolu'dan yararlanan Faruk Nafiz Çamlıbel (1898-1973), Yusuf Ziya Ortaç (1895-1967), Ahmet Kutsi Tecer (1901-1967), Behçet Kemal Çağlar (1908-1969); kente kapitalizmin ve modernizmin gelişim alanı olarak yaklaşan Nazım Hikmet, İstanbul'u bir dantel işler gibi anlattığı Huzur romanıyla Ahmet Hamdi Tanpınar (1901-1962) ile Necip Fazıl Kısakürek, Cahit Külebi (1917-1997), Behçet Necatigil (1916-1979), Bedri Rahmi Eyüboğlu (1911-1975), Ziya Osman Saba (1910-1957); kentteki sıradan bireyi edebi eserin başkahramanlığına taşıyan Sait Faik (1906-1954) ile Orhan Veli; XX. yüzyılda yaşayan bireyin kentlerde yaşadığı sıkıntıları ifade eden Attila İlhan, Sezai Karakoç (1933- ...) , Salah Birsal (1919-1999), İsmet Özel (1944-...), Gülten Akın (1933-2015) gibi birçok şair ve yazar, ilhamlarını kent ve kentle ilgili olgulardan almaktadır.

2.4. İkinci Yeni Şiirinde Kent

Türk Edebiyatının renkli alanlarından biri olan İkinci Yeni akımı, 1950 yılında Edip Cansever, İlhan Berk, Turgut Uyar, Cemal Süreya, Ece Ayhan, Sezai Karakoç ve Ülkü Tamer gibi ünlü şairlerin temsilcisi olduğu, Garipçilere (Birinci Yeniciler) ve 1940 öncesi sosyal gerçekçi şiire bir tepki olarak doğmuştur. Karaca (2005, 89-90) İkinci Yeni'nin ortaya çıkışını şu cümlelerle açıklamaktadır:

İkinci yeninin başlangıcı için belli bir tarih ya da yapıt adı vermek, edebiyat tarihini dönemlere ayırmak açısından bir kolaylık sağlasa da bu hareketi açıklamak bakımından eksik bir yaklaşım olur. Çünkü ikinci yeni bütün edebi yeniliklerde olduğu gibi bir süreç içinde, toplumsal, bireysel, sanatsal

etkilerle yoğrularak doğmuştur. Bu bakımından ikinci yeni, edebiyat tarihi açısından Muzaffer Erdost'un 19 Ağustos 1956 tarihli Son Havadis gazetesindeki "İkinci Yeni" başlıklı yazısıyla başlatılabilirse de hareketin doğuş sürecini gözden kaçırmaya yol açabileceği için böyle bir yaklaşımdan kaçınmak gerekiyor. Üstelik bizi bu yaklaşımdan kaçınmaya yöneltten çok önemli bir yaklaşım var: o da İkinci Yeni'nin önceden anlaşılarak, ortak bir bildirge yayımlayarak veya belli bir dergide kümelenerek başlamış bir hareket olmamasıdır.

Başlangıçta kendiliğinden, dağınık bir şekilde oluşma süreci yaşayan şiirdeki bu değişme, bu çizgide eserler veren çoğu şairin şiirlerini 1956 yılından itibaren *Pazar Postası* gazetesinde yayımlamasıyla bir hareket özelliğine kavuşmuştur. Bu bakımdan *Pazar Postası*, İkinci Yeni'nin oluşumunda önemli bir yere sahiptir (Karataş, 2008: 3).

Bu akımın etkisinde olan her bir şair, farklı yol ve üsluplar kullanarak, Türk şiirine yeni imgeler, soyutlandırma ve çağrışımlar getirerek edebiyata farklı bir renk katmışlardır. İkinci Yeni, anlamca kapalı, kolay anlaşılamayan, somuttan uzak durarak soyutlamayı getiren, halk şiirine ve geleneğe uzak duran bir akımdır. Cemal Süreya'nın "biçimi önemsiyoruz, bunu da gerekli görüyoruz," ifadelerinden de anlaşılacağı üzere İkinci Yeniciler, şiirde biçimi öncelemiştir (Milliyet Sanat, 2012).

İkinci Yeni, birbirlerinden farklı şairlerin arayışları ve sezgileriyle dağınık yaklaşımlarıyla oluşturdukları bir şiir akımıdır. İkinci Yeni şiirinin öne çıkan temaları; yalnızlık duygusu, boşluk duygusunun ağır bastığı, yenik ve bezgin bir ruh halidir. İkinci Yeni şiir akımının kapalı üslubu halk folklorundan, türkülerden, doğa güzelliklerinden çok uzaktır.

İkinci Yeni şiirinde kentin yansıması, kapitalizmin getirdiği bütün olumsuzluklardan dolayı umudu olmayan, ölmek üzere, mutsuz insanın yaklaşımıyla yalnızca bir coğrafya olarak aktarılmayarak; toplumsal tarihsel ve kültürel unsurları da bünyesinde barındırır. Modern çağın getirdiği şartlardan dolayı kentler, bireyleri huzursuz ve toplumla aralarında uçurumlar olan kişiler haline getirmiştir. İnsanı şiirlerinin temeli unsuru olarak gören şairler, bireylerin iç dünyalarına insan-mekân ilişkileri bağlamında yönelmek suretiyle içinde oldukları huzursuz, uyumsuz ve karamsar dünyayı kent ekseninde ifade etmektedirler.

Kapitalist sistem ve beton yapıların içinde kendilerini aciz ve çaresiz hisseden insan, isyan-kabulleniş ve kaçmak-kalmak çelişkilerinin çevrelediği bir kısıtılmış olma duygusu içindedirler. İkinci Yeni şairleri için geçmişin özlemini taşıyan, bir hatırayı yansıtan, değerleri ve geleneksel duyuşla işlenmeyen kent; sığınılacak sıcak bir mekân değildir. Sezai Karakoç, Ece Ayhan ve İlhan Berk şiirlerinde modern dönem öncesi kentlerden söz ederken, Turgut Uyar, Cemal Süreya ve Edip Cansever ise genellikle yeni dönem kentlerini anlatmayı tercih etmektedir (Kıraç, 2019: 251).

İnsanların daha iyi yaşam koşullarına sahip olmak için kurdukları kentlere esir olan ve kendi kurdukları düzene uymakta zorlanan bireyler, kurtuluşu çok da umutları olmadan kendilerini bu çaresizliğe iten kentin sokaklarında ararlar. Çözüm bulamamaktan kaynaklanan gerilimin neden olduğu tedirginlik ve çaresizlik İkinci Yeni şiirinin geneline hâkim olan temadır. Cemal Süreya, Edip Cansever ve Ece Ayhan, benimsedikleri sosyalist düşünceyle gelecekte zaman zaman umutlanmaktadırlar. Karakoç ise çözümün İslami yaklaşımla bulunacağı kanısındadır.

Karamsarlığı ve umutsuzluğu, tarihin sayfalarında kalan mitolojik kentlere yönelmek suretiyle aşmaya çalışan İlhan Berk, şiirlerinde mitolojik kentlere çok fazla değinmektedir. İstanbul, Paris, Atina gibi geniş bir coğrafyayı şiirine mekân olarak seçen Berk en fazla geçmişle geleceği bir arada yansıtan mitolojik kentlerle şiirlerinde ele alarak Ege, Yunan, Ortadoğu ve Mısır mitolojileri ve kentleri üzerinde durur (Kanter, 2013: 311).

Her biri bir kent şairi olan İkinci Yeni şairleri, yaşadıkları kenti kendi ruhlarında yoğurarak, tahlil ederek, bireysel kent algılarıyla şiirlerine taşırlar. Bütün şairlerin şiirlerinin ana mekânı olan İstanbul'a yaklaşımlarında bir huzursuzluk, memnuniyetsizlik, yabancılaşma ve yalnızlık olan İkinci Yeni şairleri, genel olarak; modern kapitalist düzeni İstanbul'la uzlaşamamalarının sebebi olarak kabul ederler. Sezai Karakoç, diğerlerinden farklı olarak bu uzlaşmazlığın bir başka sebebi, kentin çekiciliğine kapılan insanın dinden uzaklaşmasıdır (Kula, 2018: 143).

İkinci Yeni şairleri, yaşamışlıklarından hareket ederek farklı kentlere ait güzellikleri, kendi şiirlerinde anlatmışlardır dâhil etmişlerdir. Örneğin Cemal Süreya;

İstanbul'un Ankara'nın, Amasya'nın, Kars'ın, Kütahya'nın, Aydın'ın, Van'ın ve Yozgat'ın, kimi zaman toplumsal yapısına, kimi zaman mimarî güzelliklerine, kimi zaman da yaşadığı bir aşkın hatırlattığı özelliklerini öznel ve ironik bir üslûpla anlatır.

İkinci Yeni şairlerinden kente ve özellikle İstanbul'a ilişkin yazdıklarıyla dikkatleri çeken İlhan Berk ve Sezai Karakoç; aynı şiir topluluğunda olmakla birlikte estetik anlayışları ve dünya görüşleriyle birbirinden ayrılmaktadırlar. Galata ve Pera kitapları, Berk'in özel olarak kentin yalnızca bir bölümüne dikkat yönelttiği izlenimi verse de bu iki semtten hareketle İstanbul'a genel bir yaklaşımla şehrin bir bölümünün geçmişteki algılanışıyla bugünkü algılanışını ortaya koyması önemlidir. Onun bu yaklaşımı, yalnızca bir mekânı tarif etmekten öte, modernleşme sürecinde değişikliklere uğrayan kent ruhuna getirilen özel bir yorumdur. İstanbul'un manevi değerlerine odaklanan Karakoç, İslami değerleri ortaya koyan mekânlar üzerinde durur. Onun zihninde yer alan İstanbul'u geçici bir hareketi değil, ebedi bir inancı barındırmaktadır. (Kıraç, 2019: 252-253).

Edip Cansever şiirinin merkezinde kentin ve modern zamanlarda ortaya çıkan baskı alanlarının insanların bilincinde ve ruhunda oluşturduğu kırılma vardır. Bir bilinç yanılması olarak adlandırabilecek bu durum, kendisini en fazla modern birey tarafından yok sayılan ruhta göstermektedir. Yalnızlık, sıkıntı ve yabancılaşma olarak kendini gösteren; bireysel anlam eksikliğinden dolayı her türlü hazzın ve eğlencenin peşinden koşan bu bilinç, kenti de kapsama alanına alarak değerlerin tamamını tüketilecek bir nesne olarak algılamaktadır. Sıkıntı olgusunun fenomenolojik boyutuyla ilgili bir düşünme türü geliştiren Svendsen, modern bireyin hayatının merkezine oturan olgunun “sıkıntı” olduğunu iddia eder ve “modern teknoloji alanında görülen gelişmelerin insanları her geçen gün edilgen ve daha çok seyirci bir tüketiciye dönüştürdüğünü ifade etmektedir. Bunun için de kentli insanın katılımcı yönünün iyice zayıfladığına dikkat çeker ve bunun insanı anlam bakımından yetersizleştirdiğini belirtmektedir (Svendsen 2008: 35-36).

Bütün şairlerini tarihe yaklaşımlarını genel hatlarıyla yansıtan İstanbul, Sezai Karakoç'un dışındaki bütün şairler tarafından genellikle azınlıkların daha çok olduğu Beyoğlu ve Pera gibi semtlerden hareketle eleştirilmektedir. İlhan Berk, Ece Ayhan

ve Edip Cansever tarafından toplumsal düzeni bakımından ele alınan İstanbul, Bizans tarihiyle değerlendirilerek toplumun dışladığı ve kenar mahallelerde yaşamak durumunda olan insanların yaşamları anlatılır. Ece Ayhan ve İlhan Berk tarafından geçmişî suçlayan bir sorgulayıcı yaklaşıma tabi tutulan İstanbul, Turgut Uyar Cemal Süreya'nın şiirlerinde satır aralarında eleştirilmektedir. Edip Cansever İstanbul'u bugünkü haliyle ele alırken Sezai Karakoç medeniyetlerin merkezi İstanbul'u, Osmanlı Devleti'nden miras ve dirilişin gerçekleşeceği mekân olarak görmektedir. İkinci Yeni şairleri, tarihe genellikle geçmişî bugünün sorunlarının kaynağı olarak görerek sorgularken; bazen de şiirlerde geçmişe duyulan özlem üzerinde durulmaktadır (Kanter, 2013: 118).

Bu akım içinde milli ve manevi değerleri öne çıkaran tutumuyla farklılaşan Sezai Karakoç kenti insanın hakikatle, kulun Yaratıcısı ile sağlıklı ve doğru ilişki kurmasını engelleyen, sonu gelmeyen günlük işlerle onu meşgul eden ortam olarak görmektedir. Ayrıca Karakoç, İslam medeniyeti bir göstergesi, bir anıtı olan şehirlerin modernleşme süreciyle çözülmesi, kentleşmenin sözü edilen Müslüman şehirlerin dokusunu bozmasından duyduğu rahatsızlığı da şiirlerinde ifade etmektedir. İslâm medeniyetini sembollerinden şehirlerine karşı, modern çağın bu ölçeği büyük toplumsal yaşam birimi olan kente hep temkinli yaklaşıma şair "Diriliş"in, İslâm coğrafyasında yer alan kadim şehirlerin yeniden dirilmesi eski dönemlerdeki ruhuna kavuşmasıyla mümkün olacağını düşünmektedir (Andı, 2013: 86).

"Kent bir tabuttur artık, çivisi insan" (Karakoç, 1978: 39) dizeleriyle kentin insanın ölümüne neden olan bir dünya hatta her bir insanın bu dünyada ne kadar değersiz olduğunu otaya koymaktadır. Aşağıdaki dizlerde ise kentte olmanın bir savaşta olmak olduğunu ifade etmektedir:

Taha yürüdü yarasaların üstüne
Biliyordu Kentten kendine bir fayda yoktu
Kent savaşçı değil belki bir savaştı (Karakoç, 1978: 22).

Kulağımda ne bir aşk ne de bir kürek sesi
Bir meydan uğultusu, barbar bir inşaat sesi,
Bir kere kente girdin (Karakoç, 1982: 7).

Kent güzel olan ne varsa onu yok edendir, bundan kurtulmanın, kaçmanın ise tek yolu kentten kaçmaktır.

Göğsünü aç bu gül habercisi bu doğuluya
Gözle görünmez doğulu sabah rüzgârına
Sonra git kentin kır batı kapılarını
Kış kepenklerini parçala (Karakoç, 1978: 22).

Cumhuriyet dönemiyle birlikte simgesel bir anlam kazanan Ankara, şairler tarafından uluslaşma sürecine bağlı olarak gelişen bir kentsel oluşum şeklinde görülmektedir. Kentsel dönüşüm sürecini çok hızlı yaşayan Ankara, tarihsel kimliğinden tamamen sıyrılarak ulusu simgesi gözde bir mekân haline gelmiştir. Edip Cansever'in ilk karşılaştığı anın anlık duygularla yansıttığı Ankara; İlhan Berk tarafından geçmiş ve şimdiki haliyle ele alınmaktadır. Üniversite hayatı Ankara'da geçen Cemal Süreya şiirlerinde Ankara'yı siyasal ve toplumsal boyutlarıyla yansıtmaktadır (Kaya, 2019: 60-62).

İkinci Yeni şairleri tarafından mahrumiyetin, yoksulluğun, unutulmuşluğun ve kenara atılmışlığın mekânı olarak görülen Anadolu, kimi zaman; el değmemişliği ve doğal güzellikleri gibi olumlu yanlarıyla kentten kaçıldığında sınırlanacak mekân olarak görülmektedir. Anadolu; İlhan Berk, Cemal Süreya ve Ece Ayhan tarafından ideolojik bir yaklaşımla yansıtılmaktadır. Turgut Uyar'da ise Anadolu'ya bakışı iki farklı dönemde ele almak mümkündür; Uyar, ilk şiirlerinde Anadolu, olumlu yönleriyle yansıtılırken; sonraki dönem şiirlerin de ise huzursuz ve mutsuz olarak aktarılmaktadır. Anadolu'yu el değmemiş saflığı ve İslam'ın yeşerdiği metafizik yönüyle ele alan Sezai Karakoç'un şiirlerinde Anadolu yoğun olarak işlenmiştir. İkinci Yeni şiirinde genellikle kültürel özellikleri vurgulanan Anadolu'nun terk edilmiş hali öne çıkarılmaktadır. Doğal bir alan olmasının yanında Anadolu insanının yaşamını da ortaya koyan terk edilmiş bir mekân olarak ele alınan Anadolu, şairlerin kır ile kent karşıtlığını da yansıtmaktadır.

İkinci yeni şairleri Avrupa kentlerini de sık sık ele almışlardır. Özellikle Paris, Londra, Roma gibi kentler, toplumsal ve kültürel yapıları, mimari özellikleri ve dünyayı algılayışlarıyla İkinci Yeni şiirinde en çok üzerinde durulan Avrupa kentleridir. İkinci Yeni şiirinde de Avrupa'ya göze çarpar. Özellikle şairlerin

seyahatlerine dair izlenimlerin verildiği şiirlerde kısa ve çarpıcı betimlemeler dikkat çekicidir. Cemal Süreya ve Sezai Karakoç Avrupa'yı daha çok uyguladıkları olumsuz siyasal politikaları üzerinden eleştirirken; Edip Cansever ve İlhan Berk'in şiirlerinde turistik bir bakış vardır.

Ortadoğu, İkinci Yeni şairlerinde özellikle iki büyük dünya savaşının ardında coğrafyada yaşananlar kapsamında imgelerle ele alınmaktadır. İşgale, sömürüye ve katledilmeye maruz kalan Ortadoğu insanının bağımsızlık mücadeleleri ve yaşam kaygıları dile getirilmektedir. Emperyalistlerin sömürmek için birçok faaliyetler yaptığı Ortadoğu, dünya görüşleri farklı olmasına rağmen Sezai Karakoç ve Cemal Süreya tarafından aynı mağduriyet, aynı benlik ve kimlik meseleleri ekseninde ele alınmaktadır. İkinci Yeni akımının diğer şairlerinde ise mısralar arasında kimi imgelerle yer yer ele alınan Ortadoğu, modernleşme karşıtı düşüncelerini ifade ederken faydalandıkları bir imge boyutundadır.

İkinci Yeni şairleri, genellikle Ortadoğu coğrafyasını Doğu-Batı karşıtlığı bağlamında ele almaktadırlar. İkinci Yeni diğer şairleri mitolojik kentler üzerinde durmazken; özellikle İlhan Berk ve Ece Ayhan mitolojik kentlerden bireylerin yaşadığı andan memnuniyetsiz olmalarını ve geçmişe özlemlerini dile getirirken yararlanmaktadırlar.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TURGUT UYAR'IN ŞİİRİNDE KENT ALGISI

3.1. Turgut Uyar'ın Şiirinde Kente Bakış

Bireyi yaşadığı ortamın dışında ve ondan bağımsız düşünmek imkânsızdır. İnsan için özelde evde, genelde kentte yaşadığı mekân psikolojik ve sosyolojik bakımdan çok büyük bir öneme sahiptir. Hızlanan kentleşme süreciyle birlikte özellikle kentin insana etkisinin kaçınılmaz olarak öne çıktığı görülmektedir. Malzemesi insan olan edebiyat ve edebiyat tarihi için de kentler, büyük bir önem taşımaktadır.

Kent kavramıyla birlikte üzerinde daha fazla durulmaya başlanan iletişimsizlik, yabancılaşma, kaçış ve kuşatılmışlık temel kavramlardan her biri, birbirlerinin sebebi olduğu gibi sonucudur. Psikoloji, sosyoloji ve felsefe gibi çeşitli alanlarda karşılıkları olan bu kavramlardan herhangi biri hakkında ayrıntılı değerlendirmeler yapmak mümkündür. Bireyin hayatını sürdürdüğü ve faaliyetlerini yaptığı alan olan kentin, Turgut Uyar'ın duygu ve düşünce dünyasını yansıtan şiirinde belirleyici ve çok yönlü bir etkisi söz konusudur.

Turgut Uyar'ın şiirlerinde kentleri genellikle; kentleşmeyle beraber ortaya çıkan olumsuzluklar, kentte yaşayan bireyin kaygıları, yalnızlığı ve kimi zamanda çaresizliğini betimlemektedir. Onun şiirlerinde kapitalizm, sanayileşme ve teknolojik gelişmesiyle birlikte iyice olumsuz bir niteliğe kavuşan ve yapaylaşan bir kent algısı üzerinde durulmaktadır.

Askerî memuriyetine devam etmesi için 1954'te tayin edildiği Ankara'da ilk kez kentleşme olgusuyla karşılaşan Turgut Uyar, burada derin şaşkınlık yaşar. O tarihlerde Ankara için kentleşme olgusu, modernleşmenin bir parçası olarak dönüştürücü ve sarsıcıdır. Sözü edilen olgu, özellikle bir zenginleşme ve maddî bir değişme sürecini işaret etmektedir. Cumhuriyet'in başkenti olan Ankara, aynı zamanda siyasal koşullar ve maddî olanaklarından dolayı, kentleşme sürecindeki dönüşümü, diğer birçok kente göre daha hızlı ve daha keskin yaşamak durumunda kalmıştır. Bu konuda Turgut Uyar da ilk kez gördüğü Ankara'nın kendisinde sert bir

sarsıntıya yol açtığını ve bir hesaplaşmaya gitmeye ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir (Özkırımlı, 1999: 131-139). Aslında yaşanan bu kent değişikliğiyle oluşan sorgulama ve hesaplaşma süreci Turgut Uyar şiirinin farklı bir aşamaya gelmesini de sağlamıştır. Uyar, çevrede meydana gelen değişimi fark etmesinin yeni bir şiir arayışının gerekçesi olduğunu ifade etmiştir. Onun şiiri, hızla büyüyen kentin dünyaya getirdiği yeni sorunların görmezden gelinememesinden doğmuştur. Bunu şu sözlerle açıklar şair: “Birdenbire kentleşen dünya, birdenbire karşılaştığım neon lambaları, büyük oteller, bir takım yeni gelişmeleri haber veren durumlar beni artık Orhan Veli şiirini yazmakla kurtaramıyordu.” (Özgüven, 1983: 27).

Orhan Veli şiiri onu kurtarmasa da Orhan Veli’nin izlerini inkâr etmez Uyar, Garip şiiri ve Orhan Veli’den alarak devam ettirdiği küçük insanı ve dünyasını daha derinlemesine el almaktadır. Bu bağlamda küçük insanı: “Büyük kentlerde çalışan, kıt kanaat geçinen, ezilip horlanan, dünyası ve zevkleri küçük insan. Bir çeşit tevekküle varan dünyayı ve düzeni kabullenmişliği, gündelik küçük alışkanlıklarından vazgeçmişliği, ezilmişliğin verdiği hoşgörüsü ile sevimli bir ‘tip’ haline gelen küçük insan,” ifadeleriyle tanımlamaktadır (Uyar, 1983: 260).

Uyar’ın değişimi fark ederek yeni bir şiir ihtiyacını idrak etmesine yönelik açıklamaları, büyük kentte ortaya çıkan yeni değerler, farklılaşan toplumsal ilişkiler ve taşradakilerden farklı, parlak mekân ve nesnelerin yer aldığı fiziksel somut olgularla, bunların onda yarattığı izlenimlerden kaynaklanan şaşkınlığı anlamayı kolaylaştırmaktadır. Daha önce subay olarak Posof ve Terme gibi görevler yapan Turgut Uyar’ın taşrada yaşadığı muhtemelen çok daha samimi ve yalın sosyal ilişkileri ve sosyal konumuyla Ankara’da içine girdiği ortam, sosyal ilişkileri ve sosyal konumuyla arasındaki fark, tam burada üzerinde durulması gereken başka bir durumdur. Taşrada önemli adam, muteber memur olan kişinin, adamın yerini, mücadele edilmesi zor olgularla karşılaştığı için şaşkınlamış, bunalımlı kalabalığın içinde, birdenbire sıradan bir birey almıştır (Şenderin, 2016: 306).

Taşradaki yüksek özgüveni olan büyük adam; kentin getirdiği başa çıkılması kolay olmayan olgulardan dolayı kentte; kendini bunalımlı kalabalığın içinde birdenbire sıradanlaşmış, şaşkın ve her türlü tehlikeyle karşı karşıya kalmış bir bireye dönüşmüş olarak bulmuştur. Sözü edilen sıradanlık hali, tamamıyla içine girilen

sosyal konumdan dolayıdır. Artık farklı bir niteliğe bürünen toplumsal ilişkilerin de Turgut Uyar'da sorgulama ve hesaplama sürecinin başlamasına neden olan durumlardan biri olduğu tahmin etmek zor değildir. Çünkü kentlerde modern toplumsal yapıyı meydana getiren katmanların daha değişken ve daha karmaşık bir ilişkiler ağı vardır. Bu durumda kendisine bir varlık alanı açmaya, yer edinmeye çalışan kentli, çağdaş bireyi devamlı bir şaşkınlık haline ve yersizlik hissine sürüklemektedir.

Yıldızoğlu (1999, 190-203), Uyar'ın karşılaştığı yeni ilişkilerin artık, kırsalın, ağa-köylü ile aydın/modern asker denklemine göre daha fazla karmaşık, çok kültürlü, çok sınıflı, özetle farklı boyutları olan, küreselleşmeye başlayan ekonomi içinde dinamik bir yer edinmeye başlayan, bundan dolayı da ileri düzeyde akışkanlığı olan bir sosyal oluşum olduğunu belirtmektedir.

Turgut Uyar'ın kentlilik durumu, ordudaki görevinden 1958 yılında istifa etmesiyle, yeni bir sürece girmiştir: Sivil hayat. Bu aşamayla Turgut Uyar ve doğal olarak şiiri de “sivilleşmiş” yeni kentli kimliğe kavuşmuştur. Bu yeni süreç, Ankara'ya gelişinden sonra, toplumsal ilişkilerde onu yeni bir değişime girmeye mecbur bırakmış, hiç değilse meslekî olarak değişik bir hiyerarşik yapı içinde yer almak durumunda bırakmıştır.

Yaşadığı birçok aşamadan dolayı kent, Turgut Uyar'ın kimliğinde ve doğal olarak da şiirinde varlığı net bir şekilde hissedilen ve çok etkili bir olgu olmuştur. Ancak kent olgusu, mekân boyutundan başka, toplumsal sorunların kaynağı ya da toplumsal bir konu olmaktan ziyade, bünyesinde barınan kalabalığın benliğinde meydana getirdiği yıkıcı etkisiyle Turgut Uyar'ın şiirinde yer bulmuştur. Yani Turgut Uyar'ın asıl amacı, kentin ve kent yaşamının ortaya çıkardığı sorunları dile getirmek değil, ondan öte kent insanının içinde olduğu yaşam biçiminin bireyin benliğinde ortaya çıkardığı izlenimleri ve etkileri ifade etmektir.

Görünürdeki zenginlik, başka bir ifadeyle maddî kaynakların çok olması, kentli yaşam tarzını tanımlayan başka bir belirgin unsurdur. Zengin birey sayısının çok olması; alışveriş merkezleri, küçük esnaf ve sanatkârın üretici-müşteri ilişkilerini sürdürdükleri işhanları, sanat ürünlerinin sergilendiği veya satıldığı sergiler,

sinemalar, müzeler ve konser salonları gibi gösterişli tüketim alanlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Büyük ya da küçük birer ticarî birim olmaları, sözü edilen mekânların aslî bir özelliğidir. Kırsal yaşam alanlarıyla kıyaslandığı zaman bir avantaj olarak kabul edilen bu tipteki mekânların varlığı aynı zamanda; her biri para kazanmayı amaçlayan aracı kurumlar olduğundan dolayı bütün sosyal ilişkileri yapaylaştırmakta ve iyi niyetten uzaklaştırmaktadır.

Sözü edilen aracı ya da düzenleyici kurumlar, bireyleri ve insanları hatta bütün sosyal ilişkileri, gizli bir esaret altına almaktadır. Bundan dolayı kentli birey, yaşadığı, alıştığı çağdaş yaşamın görünürdeki nimetleri ile bir hoşnutluk çerçevesiyle çevrelenmiş olmasının yanında, her geçen gün iç dünyasında git gide çevresine ve kendisine yabancılaşmaktadır. Bundan dolayı birey için kentteki hayat, genellikle maddî bir tatmin sağlarken; içsel bir huzursuzluğa da yol açmaktadır. Bu huzursuzluğun izlerini, İkinci Yeni şiirinin büyük bir kısmında ve Turgut Uyar'ın şiirinde saptamak mümkündür.

3.1.1. Kentte Kaos ve Düzen

İkinci Yeni şairlerinden birçoğunda olduğu gibi Uyar'ın şiirindeki önemli olgulardan biri de kentin ve çağın baskı alanlarının bir kaos, bir karmaşa içinde insanın bilincinde oluşturduğu kırılmadır (Tüzer, 2011: 410). Genellikle bireyin ruhunda ortaya çıkan sıkıntı olarak ortaya çıkan bu durum, kentteki kaos ve karmaşanın içinde sıkışıp kalan bireyin sıkıntısı ve yalnızlığı tüm İkinci Yeni şairlerinde olduğu gibi Uyar'ın bütün şiirinde de göze çarpan bir olgudur. Kentli bir şair olmasına rağmen Uyar, kenti genellikle olumsuz taraflarıyla, insanın yaşam alanını daraltan, onu hep bir koşuşturmaya ve kararsızlığa zorlayan yönleriyle aktarmaktadır. Turgut Uyar'ın şiirleri dünyada yaşanan kaosu ve karmaşayı betimleyen, yabancılaşmanın ve kapitalizmin doğurduğu acılarla ilgili bir şiirdir (Yıldızoğlu, 2008: 190-203).

Modern kentin insanı kendisine esir eden karmaşa ve kaosu, bireyin, kendine yabancılaşma ve yalnızlık gibi duygulara kapılmasına yol açar. Şair, kentin kalabalığını, kalabalığı meydana getiren parçaların tümünü, detayları adeta bir fırsata dönüştürmek suretiyle söz konusu mekân, insan ve nesne gibi şiirin ele alabileceği

kentle ilgili temalardan farklı gerçekliğe ulaşabilmek amacıyla yararlanırlar. Gerçeküstücü yaklaşım sözü edilen algıya tam anlamıyla destek olurken, şiire alışılmış formunun dışında, yeni ve özgür ve bir biçime kavuşturmaktadır. Gerçeküstücü yaklaşımda bir tür sorunu bulunmaması ve şairi veya yazarı metnin tuzağı olan bir süreklilik arayışında olunmaması, şiiri daha da özgürleştirmektedir. Önemli olan temanın veya konunun kabul edilmiş içeriğin öne çıkarılması amaçlanan formda sunulabilmesidir. Özgürlüğü kısıtlamayan, aklın veya mantığın denetimi altında olmayan her şey kabul edilmeye başlar (Özgüler, 2018: 164)

Şair, kenti hep bir kalabalık olarak yorumlama eğilimi içindedir. Bu yorumu da genellikle kırım tenhaliği ve huzur veren yalınlığından hareket ederek ortaya koymaktadır. “O Zaman Av Bitti” adlı şiirinde yer alan;

Bir otçuk olmayınca çayırdan bir göz seyretmeyince balıktan
Akşam mı denir yükselen küflü kentli buğuya kalabalıktan (Uyar, 2011, s. 191)¹

Dizelerine dikkat edildiğinde kentin akşamını dahi beğenmeyen bir tutum vardır şairde. Çünkü kent, bir çayıra bir ota bile hasrettir; kent küflüdür.

Uyar’ın “Ölü Yıkayıcılar” şiirinde “Ah sonsuz düzen / Nasıl da varsın..” (Uyar, 2011, s. 270) dizeleriyle kent düzeni içinde yaşamla ölüm arasındaki süreçte var olan hayat karmaşasını ortaya koymaktadır. Varlığını devam ettirebilmek adına bu kadar çaba harcanan hayatı ölümün kaçınılmaz gerçekliğiyle sorgulamakta ve kentlerin karmaşası ve kaosu içinde artık diğerleri için ölümün dahi bir anlamı kalmadığını “Bazen bir ölüm büyük bir yadırgamadır şehirlerde” (Uyar, 2011, s. 57) dizeleriyle yansıtmaktadır.

Kent, kaos karmaşa ve bunlardan kaynaklı olarak da bir gürültüden oluşmaktadır. Kenti, kırsal yerleşim alanlarından ayıran en önemli özelliği gürültülü olmasıdır. Uyar “Dünyada” adlı şiirinde bunu ortaya koymuştur.

Kent sabahıdır, bilmemek olmaz, çıkardı
Kendisiyle bir uğultuyu çıkarırdı sokaklara

¹ Çalışmadaki şiirlerin alındığı kaynak: Turgut Uyar, *Büyük Saat – Bütün Şiirleri*, 11. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011.

Yıkanmış o ağız kokularından, çoğalmalardan
Sen bir susun, bağlamak benim işim (Uyar, 2011, s. 197)

“Dünyada” adlı şiirin dizelerinde olduğu gibi kent sabahı bir uğultuyla başlamaktadır şaire göre. Kentte yaşanan kaos ve karmaşanın somut hali olan gürültü, son dönemde özellikle çevre sorunları arasında, bir kirlilik türü olarak değerlendirilmektedir. Sanayileşme ve teknolojiye gelişmelerin sonuçlarından biri olarak ortaya çıkan gürültü kirliliği, kentleşme süreci ve artan nüfusla birlikte yaygınlaşmıştır. İlk olarak ulaşım araçlarından kaynaklı gürültüler olmak üzere çevresel birçok gürültünün toplum ve insan sağlığı için önemli bir sorun olduğunun tespit edilmesi, gürültüden etkilenenlerin günden güne artması gürültü kirliliğini önemli bir konu haline getirmiştir. Bu konu halkın en fazla şikâyetçi olduğu kent sorunlarından biridir. Uyar, kentte gürültünün evden çıkış anında başladığını ifade etmektedir. “Gemi, Gemi” adlı şiirde yer alan “ormanın uğultusu eşittir kentin uğultusuna / belki fazladır bile Kentin şusuna busuna” (Uyar, 2011: 395) ve “çekici düzensizliği bir ölüye gitmenin” adlı şiirde yer alan “Ben bütün trenlere vaktinde giderim, / trenlere, işe ve ölmeye. İstanbul’da” (Uyar, 2011: 258) dizeleriyle kent hayatında her şeyin muazzam bir dakikliğe sahip olduğunu, muazzam bir düzen içinde yaşandığını ifade etmiştir. Bireyin düzenin dışına çıkması kolay değildir. O, sonsuz gökyüzünün altındaki dünyada bir mahkûmiyet içindedir.

Haftanın yedi günden oluşan, kent yaşamının değişmeyen düzenini ve bunun bireylere tahakkümünü “Yenilgi Günlüğü” (Uyar, 2011: 272) adlı şiirinde sorgulayan şair, yaşamın tekdüze halini, bozamaz düzenini; örneğin sabahleyin uyanarak perdeyi çeken, tıraş olan, ekmek kızartarak yiyen kabul edilmiş bir alışkanlıkla biçimlendirilmesi üzerinde durur.

Uyar, kentle kırsalı bu dizelerde de karşılaştırmaktadır. Ona göre orman ile kentin uğultuları eşittir ama onun dışında ormandaki hey şey “kentin şusuna busuna” ağır basmaktadır. Uyar, burada kentin kırsalın karşısında üstün olan hiçbir yanının olmadığına dair düşüncesini ortaya koymaktadır.

Uyar, “Acının Coğrafyası” adlı şiirinde kentle kırsalı karşılaştırırken kırsala olan özlemini ve kentin onu boğan, mutsuz kılan ortamını açıklamaktadır.

Kente kapandık kaldık tutanaklarla belli
sirk izlenimlerinden seçmen kütüklerinden
yüzlerimiz temmuzdan ötürü sallanır ve uzar
ve her köşe bir tuzaktır
birer darağacıdır her meydan saati
öğle vaktini kesinlikle gösteren
oysa hep güçlü dağları görmenin zamanıdır (Uyar, 2011, s. 425).

Dizelerde Uyar, “sirk izlenimlerinden seçmen kütüklerinden” dizesinde kentin bir kaos, bir karmaşa ortamı olduğunu sirk metaforundan hareketle ortaya koyuyor. “Sirk” sözcüğü ile akla gelen ilk izlenim kalabalık ve renkli bir dünyadır; sirk aynı zamanda kuralsızlık, düzensizlik ve karmaşanın simgesidir. Aynı dizede geçen “seçmen kütükleri” ifadesini de kalabalık olarak yorumlamak mümkündür.

Sayısı milyarları bulan insanın kırsal alanları terk ederek kentlere yerleşmesiyle kent nüfusunda özellikle sanayileşme sonrası büyük artışlar olmuştur. Kırsal alanların boşalmasıyla kentlerde özellikle büyük yerleşim merkezlerinde, nüfus patlaması adı verilebilecek artışlar yaşanmaktadır. Büyük kentlerin hızla ve kontrolsüz bir şekilde genişlemesi kentlerde bir kaos ve karmaşa ortamının yaşanmasına neden olmaktadır. Kırsalın bir unsuru olan “dağlar”, “oysa hep güçlü dağları görmenin zamanıdır” dizesinde bir güven unsuru ve huzur veren olarak açıklanmaktadır; çünkü kentte “her köşe bir tuzaktır” ve meydanda saati öğrenmek için bakılan meydan saatleri “birer darağacıdır”; çünkü zamanı işaret eden saat, hep bir koşturmayı, bir yerlere yetişmeyi hatırlatmaktadır, bu aynı zamanda insanı kısıtlayan bir olgudur. “Bir Kantar Memuru İçin İncil” adlı şiirin dizelerinde de yine bir kır kent karşılaştırması söz konusudur.

Sağmal davarlarım sağ olsun dedim
Verimli tarlalarım var olsun dedim
Karışık şehirlerim büyüsün
Benim çerden çöpten toplayıp aşka kattığım
Beni dağlara sürdükleri vakit
O vakit
Kurtlara çakallara kodukları vakit
O vakit
Benim katıldığım bütün türküler söylenmez olur şehirlerden (Uyar, 2011, s. 145)

Burada da şair, kenti, yine bir kaosu ifade edecek şekilde “karışık şehirlerim” olarak kullanmaktadır. Önceki şiirde “bir güven unsuru” olarak görülen dağlar, burada “sürgün edilen” bir yerdir. Ancak bu sürgünün kentte yaşayanlar için oluşturacağı bir olumsuzluk da söz konusudur; artık şairin katıldığı “bütün türküler söylenmez olur şehirlerden”. Şehirlerde türkü söylenmesini de kırsal olan özlemin bir ifadesi olarak değerlendirmek mümkündür. “Bilirim Bir Kışa Hazırlanmayı” adlı şiirindeki, dizelerde Turgut Uyar, kentteki kaosu, kalabalıkla birlikte aktarmıştır.

Haziran mintanları. Kopkoyu kent garları.

Alınıp götürülenler. Yerlerine konanlar.

Anladığımız ve.

Şaşıttığımız kalabalıklar. Bir korku

aşka benzer yalınlığı. Bir korku.

Kuduz korkusu gibi sudan.

Bir korku.

Semercilerin. Bakırcıların. Nalbantların. Arzuhalçilerin. Kantarcıların ve

demircilerin ve çilingirlerin. (Uyar, 2011, s. 291)

“Kopkoyu kent garları” ifadesi, yoğunluk ve kalabalığı işaret etmesinin yanında hiç şüphe yok ki olumsuzlukları hatırlatmaktadır. Yine aynı bölümde geçen “Alınıp götürülenler. Yerlerine konanlar.” ifadeleri de bir alışveriş ortamını, bir Pazar yerini ya da çarşayı anlatmaktadır. “Semercilerin. Bakırcıların. Nalbantların. Arzuhalçilerin. Kantarcıların ve demircilerin ve çilingirlerin...” dizeleri de bu yorumu güçlendirmektedir. Ne var ki şaşılabilir kalabalık, bireyi mutlu etmek için yeterli değildir. Bu kalabalık bireyi hem bir yalnızlığa hem de korkuya sürüklemektedir. Dizelerde de Uyar, “Akçaburgazlı Yektanın Mahkeme Kararını Aldığında Söylediği Mezmurdur” adlı şiirinde kenti “gürültü” ile birlikte ele almayı sürdürüyor.

Evleri gürültülü şehirden iki bin ayak uzaktaydı.

Tahtadan yapılmıştı.

Beni kapıdan alırlardı, -hoş geldin- derlerdi, onları

sevindirirdim. (Uyar, 2011, s. 134)

Kentte hep bir kaos, karmaşa ve gürültü söz konusuyken; kentin gürültüsünden uzakta, doğal (tahtadan yapılmış) ve basit evde yaşayan insanların

mutlu oluşları, misafirlerini güler yüzlü karşılayışları anlatılmış; onları mutlu kılan şey şudur: “Evleri gürültülü şehirden iki bin ayak uzaktaydı.”

“Her İki Adımda Bir Uygunsuzluğunu (Yalnızlığını) Algılayan Birisine
Gazel” adlı şiirinde geçen;

Yaralı kalbim gürbüzdü sevişkendi

Bir şehir hırgüründe karanlık olmadıkça (Uyar, 2011, s. 327).

Dizelerde Uyar, kentin kaos ve karmaşasını “hırgür” sözcüğüyle ortaya koymuştur. Kentin kaosu ve karanlığı; şairin sevişken ve gürbüz kalbine sıkıntılar yaratmaktadır.

3.1.2. Zamansızlık

Kentli birey, kentin karmaşası ve yapay ortamında kendisi için bir varlık alanı açmak için çalışmakta, sürekli değişmekte olan çevre içinde bir şeylere sahip olmak, bir yerlere geç kalmamak sonu gelmeyen bir mücadelenin içindedir. Bu bağlamda “zamansızlık” kent yaşamının ve kent insanın yaşayışının temel niteliklerindendir. Kentleşme yoğunluk ve yoğunlaşmakla ilgilidir.

Kent konusunu en çok ele alan İkinci Yeni akımı şairlerinden Cemal Süreya, kenti genellikle kendi deneyimleri ve psikolojik tutumlarıyla algılamakta İstanbul’u da sevdiği kadınla hatırlamasının yanında; sevgilerini yaşadığı veya günlük yaşamın koşturmacalarının ve vakitsizliklerinin olduğu bir mekân olarak şiirinde işler. Süreya’nın şiir dünyasında; “İşçi, şoför, seyyar satıcı, âşık, fahişe, kalpazan, sarhoş, mektepli... İnsanlarının çetrefil bir kent hayatının günlük telaşları içerisinde koşuşturduğu bir İstanbul.” (Andı, 2013: 177) yer almaktadır. Süreya’nın İstanbul’la ilgili mekân tercihinde Sirkeci’ye yoğunlaşması, Sirkeci’nin kozmopolit yapısına vurgu yapmanın yanında çeşitli unsurları iç içe ve bir arada sunma isteğindendir. Süreya, bir tarafta kilise, bir tarafta hayat kadınlarının olduğu sokaktan yoğun bir şekilde geçen çeşitli gruplara mensup insanlarla kent yaşamının koşturmacası ve zamansızlığı içindeki unsurlarını bir arada sunmaktadır. Galata Kulesi’nin bulunduğu alanı kuşbakışı bir açıdan anlatmakla Galata kitabına başlayan İlhan Berk, bütün gün günlük yaşamın koşturmacasında insanlarla bir arada yaşamakta olan, onların

yaşamlarının içine giren ve kendisi de kendi tarihsel birikimlerini yapan Galata Kulesi'ni resmetmektedir (Kıraç, 2019: 30-31).

Yaşamın kendi döngüsünde genellikle bireyin bedenine ve ruhuna taşıyabileceğinin ötesinde bir yük binmektedir. İnsan, kendisi için uygun ya da gerekli olup olmadığını düşünmeden yalnızca bir şeylere ve bir yerlere yetişme telaşı içinde çok fazla hareket etmektedir.

Meymenet Sokağı'nın tadını hep bilirim ama gidemem

Oturur dosya düzenlerim akşama kadar

Daracak boş zamanlarımda durup sokakları düşünürüm (Uyar, 2011, s. 125)

Dizelerinde şair, çok sevdiği Meymenet Sokağı'na memuriyetin (bürokrasinin) getirdiği bitmeyen işlerin yanı sıra zamansızlıktan (çünkü boş zamanlar bile daracaktır) gidememektedir.

(...)

Şimdi dar dünya

Ölümün büyük hızı kesildi. (Uyar, 2011, s. 225)

Şair burada dünyanın (zamanın) darlığından dolayı ölüme giden yolun bile hızının kesildiğini ifade ederek bir tezattan yararlanmaktadır: “Hızlı gidilecek (!) yere yetişememek.”

Şimdi burda kar yağıyorsa her yerde yağıyordur ve vakit dardır

(...)

dördüncü boyuta göre bile

vakit dardır

(...)

doğduğu yerin yitik anısını bulduğunu sanarak

sevenler vardır

vakit dardır

(...)

bir şehrin güneyi ve batısı vardır

vakit dardır

(...)

çünkü dünyada artık

vakit dardır (Uyar, 2011, s. 427)

“Bir İntihar Akşamı Üstüne Söylenti” adlı şiirinde “Kısacık yoğun bir akşam/kısacık bir akşam” (Uyar, 2011, s. 320-321) dizelerini tekrar ederek ve “o kadar kısa ki bir akşam” (Uyar, 2011, s. 321) dizesini birkaç kez kullanarak bir türlü yetişmeyen, kentin koşturmacasına ve telaşına yanıt vermeyen “zaman” olgusuna, aslında zamanın yetişmemesine vurgu yapmaktadır.

Öyle bir gölge ki belki çok dardır
kısa vakitlerinde aceleci akşamın (Uyar, 2011, s. 426)

Kentte yaşayanlar için zaman olgusundan kaynaklı baskı “vakit dardır”, “kısa vakitler” imgeleriyle ortaya koyan şair, vaktin akışına “Kış gelir yerlere kül dökerim / Sevinirim kolay çaresizlikten” (Uyar, 2011, s. 311) ve “İstanbul'un öyledir baharı, çaresiz alkış tuttular” (Uyar, 2011, s. 382) dizelerinde ifade ettiği zamanın akışı, mevsimlerin geçişi karşısında yapacağı çok bir şey yoktur, elinden gelen sadece ardından koşturur zamanın.

Kentte özellikle akşam vakitleri hep bir aceleciliği, hep bir koşturmacayı içermektedir; akşam kentin en kalabalık olduğu, kentlinin eve gitme, akşam yemeğine yetişme telaşı içinde -kentin kalabalığına, kaosa biraz da kendisinin neden olduğunu düşünmeden koşturduğu vakittir.

Öğrenci yurtlarında nasıl hazırlandığını
Acele yemekler ve yataklar karşısında (Uyar, 2011, s. 314).

Kent, yemeklerin alelacele, ayaküstü yenildiği, sabahları bir yere (işe, okula...) yetişmek zorunda olunduğu için doyasıya uykuların hep eksik kaldığı bir mekandır. Şair, bu durumu, şefkatin ve sevginin eksik olduğu bir öğrenci yurdu bağlamında anlatmaktadır. Ona göre böyle koşturmacanın, vakitsizliğin yanında aile ortamının sıcaklığını da yok eden bir kara deliktir kent.

3.1.3. Kalabalık ve Kalabalıkta Yalnızlık

Kalabalık, hava kirliliği, gürültü kirliliği, suç, şiddet, trafik ve toplumsal olaylar gibi kentten ve kentin kalabalık olmasından daha birçok örnek, kent hayatı içinde bireyin devamlı olarak maruz kaldığı bazı sorunlardandır. Sözü edilen sorunlar, büyük kentlerle günlük hayat içinde fark edilemez hale gelmiş, günlük

yaşamla bütünleşmiştir. Bu durumun nedeni, kentin bir süre sonra bunları sıradanlaştırmış olmasıdır.

Yalnızlık duygusu ne kadar da insana özgü bir duygu olarak kabul edilse de aslında sokakların da bildiği bir duygudur. İnsanoğlu için hayatının her anında varlığını belli eden bir yalnızlık söz konusu değildir. Yalnızlığı kuşanan kent sokaklarının ise bu duyguyu bir daha üstlerinden atamadıklarını ileri süren Berk, dünyada bu durumun en belirgin örneği olarak Balık Sokağı'nı vermektedir. “Balık Sokağı yalnızlığı seçmekle kalmamış” (Berk, 1996: 68) bir yandan da yalnızlığı yaratmış, zaman içinde tamamen ona bürünerek bizzat yalnızlığa dönüşmüştür.

Uyar'ın şiirlerinde kent genellikle, kentleşmeye bağlı olarak ortaya çıkan olumsuzluklar, içindeki bireylerin yalnızlığı ve kaygılarıyla betimlenmektedir. Kapitalizm, sanayileşme ve teknolojinin gelişmesiyle iyice yapay hale gelen ve olumsuzlukları artan bir kent algısı göze çarpmaktadır. Turgut Uyar'ın İkinci Yeni öncesi şiirlere yönelttiği en önemli eleştirileri, onların yaşamla, çağla ve gerçeklikle ilişki kurmaktan uzak, yapay duygu dünyasıyla ve buna bağlı olarak tahkiyeli bir anlatıma yaslandığına ilişkindir. Uyar, yine Tanzimat döneminden bu yana dünyamızın ve sosyal hayatımızın değişimine şiirin eşlik etmediğini ve bunu ele almadığını, o şairler için şiirin klasik edebiyat derslerinden öğrenilen bir okuma yazma kolaylığından öteye gidemediğini: “...yaşamalarına ilişkin her türlü etkinliklerini -toplumsal ve siyasal gibi- bir başka alanda devam ettirirler, şiirlerini bunlara bulaştırmazlardı. Örneğin şiir, siyasal bir nedenden kaynaklı bir sürgünde dahi onlar için “uçun kuşlar uçun” idi ve “bir haziran akşamı” idi,” cümleleriyle dile getirmektedir (Uyar, 1983: 45).

Yaşam çevrelerinde sıklıkla olumsuzluklarla karşı karşıya kalan kent sakinleri, bu olumsuzluklara karşı tepkilerini, bunları görmezden gelerek ve bunlara duyarsız kalarak verebilmektedirler. Ne var ki şair kişi, görmezden gelemeyen duyarsızlaşamayandır (Kıraç, 2019: 20). Nitekim Turgut Uyar “Yanık Tarlalar'a” adlı şiirinde tarlalara, dağlara olan özlemine, onlardaki değişimi ifade ettikten sonra “dağlardan geldiler; çul çaput ve saç sakal halinde geldiler” (Uyar, 2011, s. 448) dediği kırsalın insanın ilk gördüklerini, bir karmaşayı resmeder.

Garları, otobüs duraklarını, otelleri
Pazarları, bankaları, caddeleri
Ve zoraki karmaşıklığını gördüler (Uyar, 2011, s. 448)

Trafikte yaşanan sorunlar, ev işlerinin aksaması, kişilerarası çatışmalar, karar verme süreçlerinin neden olduğu tereddütler ve daha pek çok günlük küçük gerginliklerden kaynaklanan stresle birlikte kalabalık, gürültülü, suçun ve suçlunun yoğun olduğu bir çevrenin yarattığı psikolojik sorunları olan kalabalık kimi zaman insanın üstüne üstüne gelir. “Kaçak Yaşama Yergisi” adlı şiirinde kalabalıklara bakışını ortaya koymuştur:

Kadınlar adamlar şehri uğultularla dolduran namussuz kalabalık
Yorgun kalabalık iyi kalabalık alaycı düzenbaz kalabalık (Uyar, 2011, s. 124)

Dizeleriyle kalabalığa olan öfkesini dile getiren şair, kalabalığı hep kötü sıfatlarla nitelmiştir; bu sıfatların yanında, hatta içinde, sadece bir tek “iyi” nitelmesini kullanır olumlu olarak. Şair, kalabalıktan kaçınmaktadır, onlar gibi olmak, onlar gibi yaşamaktan kaçmaktadır.

Bir karışsam içlerine bir uysam biraz gülmesem
Ertesi gün kimbilir nasıl yaşarım. (Uyar, 2011, s. 124)

Bir de şairi güldüren bir yanı vardır kalabalığın, şaire onların bu, “alaycı”, “düzenbaz” halleri gülünç gelmektedir. İstese bile onlar gibi olması imkânsızdır. Bir başka şiirinde yine kötü sıfatlarla betimlediği kalabalığı, “sarıydı” diye tarif eder. “Sarı” hastalığın simgesidir; kalabalık, utanmaz ve geçkindir. “Atlıkarınca” adlı şiirinde kalabalığın kendince bir betimlemesini yapar:

Sonunda şehre vardım gökyüzüne fişekler atıyorlardı
Bir kalabalık vardı sarıydı utanmazdı geçkindi (Uyar, 2011, s. 173)

Fakat yapabileceği çok bir şeyi de yoktur şairin; çünkü “Kalabalık bir kentin tam ortasında” (Uyar, 2011, s. 557) yapayalnızdır. Modern kentin ortamı, genellikle içinde yaşayanlar için gücüne karşı konulamaz olumsuzluklar taşıyan mekânlardır. Kentlerin bireyler üzerindeki yaptırım gücü karşısında çaresiz kalan ya da çevresinde akıp giden zamanın hızının gerisinde kalarak benliklerinden kurtulamayan bireyler,

zaman içinde çevrelerine de psikolojik durumlarının da etkisiyle bakarak belli bir hoşnutsuzluk büyütmektedirler.

Kentin en belirgin niteliklerinden biri kalabalıktır şairin gözünde; üstelik bu öyle bir kalabalıktır ki sadece yan yana uzanmamaktadır; bir de üst üste apartmanlarla simgeleşen bir kalabalıktır bu.

Bir kalabalık bir kalabalık deniz gibi.
Durdum evlerin katlarını saydım.
Beş- altı- yedi. (Uyar, 2011, s. 175)

Her yer kalabalıktır üstelik, durakta bekleyenlerin kalabalığı bolluğu, şair tarafından bir tuz bir sakal gibi tarif edilmiştir; o kadar sık ve sayılamaz.

Nasıl çoktuk- iyiydik, nasıl kalabalıktık- bolduk
Bir tuz ve bir sakal.
Durakta... (Uyar, 2011, s. 247).

Sanayi ve teknolojide yaşanan gelişmeler ve nüfus artışının etkisiyle ortaya çıkan olumsuzluklara bağlı olarak etkilenen doğada ve çevrede kirliliğin boyutları her geçen gün yükselmektedir. Özellikle kentsel alanlarda doğal kaynaklardan olan hava, su ve toprak çeşitli sebeplerden dolayı insan sağlığını tehdit eder boyutlara gelmiştir.

Her yer kalabalıktır kentte;

Banka bağısı sıralarda oturdular oturdular
ürkek ve şaşkın girdiler röntgen odasına
fakülte hastanesinde ikiyüzbir sıra numarasında (Uyar, 2011, s. 308)

Doktor sırası da yoğundur, bu kalabalık ürkütür insanı. Kent insanının yaşamının her bölümü saat saat düzenlenmiştir; kurulmuş bir saat gibidir kentli, eğer saatlerden birini kaçırırsa sanki hayatı sona erecekmiş gibi bir tedirginlik yaşamaktadırlar. Aksilikler ve planın aksaması durumu onu korkutmaktadır.

Bir otçuk olmayınca çayırdan bir göz seyretmeyince balıktan
Akşam mı denir yükselen küflü kentli buğuya kalabalıktan (Uyar, 2011, s. 191)

Dizelerinde şair, doğaya, kırsal olan özlemini otçuk, çayır, balık simgelerinden hareketle dile getirmektedir. Kentin akşamı da güneşin batmasıyla oluşan bir karanlık değildir; ona göre kentin akşamı “küflü kentli buğu”dur.

Kente kırsaldan akın akın gelen, göç eden kalabalığa da öfkelişir şair. Kırsaldan yorgun ve solgun, on binlerce yıllık geleneklerini kentin dokusuna uyup uymayacağını düşünmeden (tozlarını silkmeden) geldiler; kalabalık bir grup olarak geldiler.

Yorgun ve solgundular, kumaşları buldular, kenti doldurdular
O çelenk onbin yıllıktı, taşıyıp getirdiler
Ölülerini gömmüşlerdi, kalabalıktilar, tozlarını silkmediler
Bütün caddeler boşaldı, herkes yol verdi (Uyar, 2011, s. 223)

Ve öyle çoktu ki sayıları kent sakinleri, onlarla baş edemeyeceğinin farkında caddeleri boşaltarak onlara “yol verdi.” Artık kente hâkim olan kırsaldan gelen kalabalıktı.

Aslında şair, kentlinin birdenbire gelip caddelerine, sokaklarına çöreklenen bu kalabalığı, öfkeyle karşılayan ama daha sonra onlarla bir arada yaşama olgunluğuna ulaşan irfanını da ince bir övgüyle vurgulamaktadır.

Bir caddenin kalabalıklığını
Bir geçmişin bulanıklığını
Öfkeyle karşılarız, keyifle taşırız. (Uyar, 2011, s. 313)

Kalabalıklar içinde yalnızlığı yaşamak, kent insanının bir başka dramıdır. İnsan yaşamını anlamlı kılan neredeyse bütün etkinlikler, insanların diğer insanlarla ilişkilerine bağlıdır. Yalnızlık kavramı “tek başına kalmak” olarak tanımlansa da bireyin bu duyguyu hissetmesinin tek yolu tek başına kalmak değildir. İnsanın, kalabalıklar içinde de kendisini yalnız hissetme olasılığı her zaman vardır. Bundan dolayı özellikle kent hayatında ikili ilişkilerin kurulmasında ortaya çıkan yapaylık; kişinin kendisini daha yalnız hissetmesine neden olabilmektedir. Kentte toplumsal yaşam, ikincil ilişkiler üzerine kurulmaktadır. Sözü edilen ikincil ilişkiler, insanlara bireysel hareketlerinde bir özgürlük alanı açmasının yanında bireylerin yalnız kalma isteklerini de tetikleyen bir unsurdur.

Göçen, yerleşen bir şey değil
herkes kaçışandı yalnızlıktan.
Kadınlar erkeklerle idi, yalnızlıktan
herkes herkesle idi yalnızlıktan... (Uyar, 2011, s. 245)

Uyar, göç eden kişinin kentin yaşantısına uyum sağlamakta yaşadığı zorluğu anlatmak için “göçmenin aslında bir yalnızlıktan kaçışmak” ifadesini kullanmaktadır.

“Hatırla hayri bey hep hep
yalnız kaldığımız,
bu dünya kimin olsa bizim
değildir, uzaktır bize,
bizim olmadıkça tepeden tırnağa.” (Uyar, 2011, s. 439)

Uyar “Hayri Bey” adlı şiirinde her zaman yalnız kalınan bu dünya, baştan sona sahip olunmadıkça hiçbir zaman insana ait olmayacaktır, anlamında bir bakış açısı vardır.

İsterse otuzbeşbin keman olsun
artık nasıl anlatabilir bu yalnızlığı (Uyar, 2011, s. 479)

Dizelerine göre insanın yalnızlığının anlatılması çok kolay değildir; bunu kalabalığı oluşturan bireylerin sayısının fazla olması dahi anlatamaz. Hatta bunu otuz beş bin tane keman bile anlatamaz çünkü yalnızlık “solo” bir durumdur.

Mintanı ile yalnızdı, çarığı ile yalnızdı,
Bilinmez düşünceleri, Tanrısı ile yalnızdı...
Köyde, şehirde, kasabada, dağda
Beş on kelimesi, diliyle.
Yalnız insanların o garip haliyle;
Yalnızdı Bektaş, yapayalnızdı. (Uyar, 2011, s. 19)

Mısralarında Turgut Uyar, yalnızlık duygusunun tek sebebinin kent olmadığına da vurgu yapar; yalnızlık, insanın içinde, yaradılışında, karakterinde olan bir duygudur. Dolayısıyla içinde bu duyguyu taşıyan birey köyde, şehirde, kasabada, dağda, her yerde; mintanıyla, çarığıyla, tanrısıyla, garipliğiyle, her haliyle yalnızdır. Bu duygudan kurtulması da kolay değildir.

Turgut Uyar; modern kentin bireyselliğini kutsallaştıran, kendisi dışında kimseyi önemsemeyen, tüm duyarlıklarını yitirmiş insanını “Tel Cambazının Kendi Başına Söylediği Şiirdir” adlı şiirindeki bazı mısralarda yansıtmaktadır.

Beş kere yedi mi dediniz, dursun

Yıldız poyraz gündoğusu, dursun

Fasulya mı dediniz, dursun

(...)

Devenin başı mı dediniz, dursun

(...)

Darağacında bir adam mı dediniz, dursun (Uyar, 2011, s. 118)

Kendisine bütün söylenenleri duymazdan gelen, önemsemeyen her şeyi “dursun” diyerek erteleyen insanı yansıtmaktadır. Bu şiirin sembolik varlığı olan tel cambazı, umursamazlığı, görmezlikten gelişi ve kent yaşamında her geçen gün ilişkileri zayıflayan, sadece kendisi için yaşayan bireydir. Yabancılaşan ve ısıltılı kentin içinde kendisi ile baş başa kalan kent insanın dramını vermektedir. “Tel Cambazının Kendi Başına Söylediği Şiirdir” adlı şiirde umursamazlığı ile öne çıkan tel cambazı, bir taraftan da kendisi tel üstünde ve yapayalnız ve çaresizdir.

3.1.4. Tedirgin Eden ve Korkutan Kent

Bilinmeyenlerin verdiği korkuyla artan özel yaşam anlayışına bağlı olarak üst ve orta gelir grupları, benzer toplumsal yapıları olan, homojen grupların meydana getirdiği yerleşim alalarında yaşamaya önem vermektedirler. Tarihte kentlerin kurulma nedeni olan dış korkuların yerini, XXI. yüzyıl kentinde içeride bulunan düşmana ilgili kentsel korkular almıştır. Sözü edilen korkular, kentin güvenliği ve bütünlüğünden ziyade, kentin içinde bireyin kendi yaşam alanının güvenliği ve yalıtılmışlığıyla ilgidir. Daha önce kentin çevresini saran duvarlar, artık kenti içeride bölümlere ayırmaktadır (Ertürk ve Karakurt Tosun, 2009, s. 37-53).

Turgut Uyar’ın şiire yaklaşımında toplumsal sorunları şiire taşımak ve şiir yoluyla bu sorunları çözecek öneriler sunmaktan ziyade; şiirin, bu çağın insanın sıkıntılarını, açmazlarını ve tıkanlıkları noktaları, özet olarak modern insanın bunalımını her yönüyle şiire taşıyabilmektir. Uyar (2009: 119) bunu “bir tedirginlik

veya mutluluk yahut isyan yahut bir başka şey hâlinde, ozanın kişi yaşamasından, düpedüz yaşamasından şiirine vuran şeyler” ifadeleriyle açıklamaktadır.

Utanmayı unutmuş ve artık iyice dejenere olmuş kent halkının aslında en büyük sorunun “yalnızlık” ve yalnız kalma “korku”sudur. Bir taraftan yalnızlık olgusunu özgürlük kavramıyla eşdeğer görerek devamlı talep ederken bir yandan da bırakılmışlık ve tek başınalık korkusuyla yaşamının daima bazı unsurlara yaslayarak sürdürmeye çalışır. Bundan dolayı kent insanı, özgürlükten/yalnızlıktan her zaman kaçır. Yaşadığı bu paradoksal durum kent insanının devamlı arkasından koştuğu, yetişmeye mecbur olduğu kaldığı karmaşık bir ortam yaratmasına yol açmaktadır. Tam da ifade edildiği gibi bir ortam olan kent, buranın ortasında yer alanın kendini fark etmesine, bilinçlilik düzeyinin toplumun kuşatmış olması halinden sıyrılmak suretiyle nesnelerin boyunduruğundan kurtulmasını engellemektedir (Tüzer, 2011: 409).

Şaşıtığımız kalabalıklar. Bir korku
aşka benzer yalınlığı. Bir korku.
Kuduz korkusu gibi sudan.
Bir korku. (Uyar, 2011, s. 291)

Dizelerinde bireyi, hele kırsaldan göç edenleri, şaşırtan kent kalabalığı; bir yandan da korkutmaktadır. Üstelik bu korku büyük bir korkudur, kuduz hastalığına yakalanmış insanların sudan korkması gibi ciddi boyutları olan bir korkudur.

Ey direnmek, korkmamak, göllere göllere git
oralarda anlarsın kemerler ve akarsu iyidir

Korkudan kurtulmanın yolu, göllere, akarsulara ve kemerlere gitmektir; kentten kaçmaktır korkudan kurtulmanın yolu. Kentte kalmak, korkmak için tek başına yeterli bir nedendir. Çünkü kentin getirdiği yeni korku nedenleri de söz konusudur.

Ya param yoksa diye düşünürüm
yani para satınalma gücü
ürkerim

Dizelerinde şair, yeni bir korkudan söz etmektedir: Parasızlık.

Kentli insan, bir türlü sonu gelmeyen var olma ya da hayatta kalma mücadelesinde, devamlı bir tedirginlik içindedir. Belki de uygarlığın bedeli, bu bir türlü “bitmeyen tedirginlik” halidir. Uyar bir yazısında bu kabullenen ruh hâlini bir ölücude sezdirmektedir (Şenderin, 2016: 3010):

Başıyorum başlıyorum sevemiyorum bir türlü yazdıklarımı. Yaşamamın şu, hergün, içinde doksan kişiye sövüp sayıp, seksen kişiye boyun büküp yalvardığımız, ekmek yeyip seviştığımız, caddelerde parklarda, içki içmelerin en tatlı, en güzel vaktinde, bizi kısıvrak sarmış, ezmiş büzmüş korkağın sünepenin biri etmiş o yıkıcı düzenin uyarıyla, korkusu ile birden istemeye istemeye yarıda bırakıverdiğimiz yaşamamın, aldatmaları varmış gibime geliyor yazdıklarım. O beni kıvrandıran, kuşkulara, sevinmelere düşüren endişeler bana göre, benim endişelerim değilmiş, aslında hiç söylemek istemediğim şeyleri söylüyormuşum sanıyorum. Belki yanıliyorum. Bunlar değil mi zaten söylemen yazman gereken şeyler diyeceksin. Hem bunlar değil. Anlamıyorum (Uyar, 1956).

Kente göç edenlerin genellikle ekonomik, toplumsal ve mekânsal olarak kentlileşmekte zorluklar yaşamaları ve bundan dolayı, kentin harap bölgelerinde veya kentin dışında oluşturdıkları fakir semtlerde kendilerine ait gettolar oluşturmaları, bu alanların fiziksel olduğu gibi toplumsal olarak içerdiği sorunlar, bu alanların sık sık şiddet ve suçlarla anılmalarına neden olmaktadır. Fakat bugünün kozmopolit kentlerinin nitelikli konut alanları öteki alanlarında da suçların çeşitlenme ve suç oranlarında artış olması söz konusudur. Söz konusu geniş alanlarda izini kaybettirme veya tanınmama gibi avantajlar (Derdiman, 2010: 55), kentleri suçlular için ayrı çekim merkezi getirmektedir. Bunlarla birlikte kent sadece suçlular veya yoksullar için değil; nitelikli, sosyoekonomik düzeyleri yüksek kesimlerde yer alan suça eğilimli kişiler için de bu özelliklerinden dolayı bir çekim merkezi haline gelmiştir. Bütün bu suç ve suçlularla ilgili yüksek riskler ve daha önceden bilmedikleri suç türleri, kırsaldan gelenleri korkutmaktadır. Onları kentin kırsala göre devasa olan birçok unsuru zaten korkutmakta, tedirgin etmektedir.

Korkuyorum herkesle karşılaşsam

O caddeler eski harap kışlalar (Uyar, 2011, 150)

Dizelerinde kentte bulunan herkesi potansiyel bir suçlu olarak gören Uyar, kentin caddelerinden, alanlarından korktuğunu ifade etmektedir. Çünkü birey küçük kalmaktadır, bu devasa kentin yanında:

Ufaklığımdan korkuyorum yaşarken;

Bu vitrinler, asfaltlar, mazot kokuları (Uyar, 2011, 67)

“Sizin alınız al inandım / Morunuz mor inandım / Tanrınız büyük âmenna”
“Ama sizin adınız ne” “Benim dengemi bozmayınız” (Uyar, 2011, 119) dizelerinde görüldüğü üzere şair, ince bir denge üzerinde varlığını sürdürmektir; en büyük korkusu da dengesinin bozulmasıdır, dengesinin bozulmasına engel olmak için her şeyi kabul etmeye hazırdır: “âmenna”. Kendi dengesi bozulmadıkça tel cambazı, yani şair halinden hoşnuttur.

“Korkmuyorum kaçak değilim iğretiyim” (Uyar, 2011, 185) dizesiyle büyük kentin Kanlı Oyun’u içinde kurulu düzene ayak uydurmakta yaşadığı zorluğu ve kente yabancı oluşunu “iğretilik” kavramıyla ifade etmektedir. Kent hayatının sözünü ettiği kanlı oyunundan uzak durma düşüncesini “sarsmayın iğretiyim” sözleriyle ifade etmektedir.

“Semercilerin. Bakırcıların. Nalbantların. Arzuhalcilerin.

Kantarcıların ve demircilerin ve çilingirlerin.

Parmakçıların dinsizlik korkusu. Takunyecilerin.

Bir odada kalanların ölüm korkusu.

Bileycilerin, bezzazların ve ölü yıkayıcıların.

Ve pazarcıların. Gökyüzü korkusu.” (Uyar, 2011, 291).

“Bilirim Bir Kışa Hazırlanmayı” isimli şiirinde gökyüzü korkusundan bahseden şair, bu korkunun “esnaf çarşılarının “Bütün garipliğiyle / ve uygunluğuyla ve yenilmişliğiyle” (Uyar, 2011, 291) insanların içini bir sancı, bir acı su, bir haşhaş gibi, Anadolu’nun cömert yağmuru ve Ankara’da yarı tok yarı aç dolaşan insanları gibi doldurduğundan söz etmektedir. “Şimdi turalım bu diriliği artık. Zamanıdır.” (Uyar, 2011, 292) dizelerinin ifade ettiği gibi dirlik içinde olan insanlar, neyi bölüşüklerini birbirleriyle konuşmadan gözleriyle konuşarak anlaşılmaktadırlar. İnsanların kurduğu iyi ilişkilerinin artmasıyla kentler ve gökler küçülerek insanın direncini arttıracaktır.

Kentin vitrinleri, asfalt yolu, araçların mazotları ki bunlar kente dair unsurlardır, şairi korkutmaktadır.

Bir korkuyorum yalnız kalmaktan bir korkuyorum

Gündüzleri delice çalışıyorum geceleri kadınlarla yatıyorum (Uyar, 2011, 121)

Dizelerinde de ifade edildiği gibi kentte korkunun en büyük nedeni, kalabalıklar içinde yalnız olma, yalnız kalmadır. Kentin yoğunluğu içinde her zaman birilerine ihtiyacı vardır bireyin. Bu yoğun bir çalışma ortamı içinde olduğu gündüzleri işyerinde olanlardır, gece vakti ise onu yalnızlıktan kurtaran şey, yattığı kadınlardır. Yalnız kalmamalıdır, çünkü korkutucudur yalnızlık, kentin kalabalığında yalnız kalmak. Kentlerde kimse kimseye güvenmez; “çünkü kentlerin yalnızlığı korkaktır” (Uyar, 2011, 167). Kentin yalnızlığı, huzurlu bir yalnızlık, bireyin kendini dinlediği, kendine geldiği bir yalnızlık değildir.

Ve balkon... Ve balkon... Ağlamak özgürlükse ve kimse yoksa, umuda dönüyordu bu cesur ölüm korkusu (Uyar, 2011, 199)

Şair burada kent olgusunun ya da daha doğrusu apartmanın sembolü balkon kavramını ele almıştır. Bireyi korkutan kent yalnızlığı balkonlarda yalnız kalarak, özgür olarak umuda dönüşmektedir.

3.1.5. Kentte Uygarlık Yanılsaması ve Aldatıcı Cazibe

Yıldızlar gibi yıldız ışıldayan gökdelenleri, ıslıl ıslıl reklam panoları, güzel resimlerle süslü sokakları, vitrinleri mücevherler ve gösterişli elbiselerle süslenmiş pahalı mağazaları, kafeleri, parkları, müzeleri, sergi salonları, müzikalleri, sinemaları, tiyatrolarıyla dışardan bakıldığında gönül çelici ve göz alıcı olan kentin arka sokaklarında eksik hayatların ve parıltısız insanların yaşadığını çok kişi unuttur.

Sonunda şehre vardım gökyüzüne fişekler atıyorlardı

Bir kalabalık vardı sarıydı utanmazdı geçkindi (Uyar, 2011, 173)

Dizelerinde Uyar, havai fişeklerin atıldığı, ıslıl ıslıl gökyüzüne sahip şehirde tama bir tezat olarak sözü edilen ışıltıdan habersiz, geçkin, utanmaz ve hastalıklı bir kalabalık vardır.

Kentin ısıltısı kimi zaman bireylere çaresizliklerini, umutsuzluklarını ve aldıkları yenilgileri unutturabilmektedir. Bu ısıltılı dünyanın zaman zaman yeni umutlar vermesi iyi bir durumdur ancak hayatın değişmez gerçekliği ile yeniden baş başa kalan bireyin durumu daha kötü olabilmektedir.

Polisin bandosunu alkışladık caddelerde
çiçek falan satın aldık
durduk ve yenilgiden umutlandık (Uyar, 2011, 278)

Kent hep çelişkilerin ve ısıltılı dünyanın altında karanlıkları barındıran bir yerleşim alanıdır. Uyar aşağıda verilen dizelerde dünyanın en güzel kentlerinden biri olan İstanbul'a vurgu yaparken öte yandan hayallerdeki İstanbul ile bağdaşmayan unsurlar üzerinde durmaktadır.

Bir yanda koca İstanbul
Bir yanda o
Bir yanda en Allahsız şarkılar
Bir yanda Edirnekapı
Vitrinsiz dükkânlar ve dut ağaçları (Uyar, 2011, 116)

Güneş doğup da gecenin parıltısı ve ısıltılı yanılsamaları renk renk silinince, kentin sokaklarında kalabalık arttıkça şişmanlamış, hantallaşmış, buna bağlı olarak da tembelleşmiş, tembellik tüm ruhuna işlediği içinde kendisine ve çocuklarına ilgi gösteremez hâle gelmiş ve sonuç olarak hiçbir şeyi önemsemeyen bir kenttir sabaha kalan.

Büyük kentler her an ayaktadır, hep canlıdır, uyumazlar. Uyumadıkları gibi aslında uyutmazlar da. Her şeyi, ama her şeyi sokakta yaşar. Varlıklar, yokluklar, aşklar, ayrılıklar, düğünler ve ölümler de büyük kentlerin sokakta yaşanmaktadır. Yokluğun elinde kıvranarak bir parça yiyecek için sokaklara savrulan kadınlar, “her şey görüldüğünden çok farklı” diye ağlayan yalancılar, neşeli kahkahalarıyla geceleri zindan eden sarhoş komşular, asfaltta arabalarını son hız yarıştıran gençler, birkaç kuruş için yalvar yakar olan dilenciler; ambulans, polis, itfaiye sirenleri, korna sesleri derken kendisinden ve yaşamın ağır yükünden bitap düşerek gün doğarken uyuyakalan insanları barındırmaktadır kent. Öte yandan daha güneş doğmadan bir

önceki güne ait tüm yorgunluğu, pişmanlığı ve bıkkınlığı yeniden sokaklarına dökmeye başlar.

Bir şehir yalnızlığı, boşluğu, ancak istekle takılan gerdanlıklar gibi boyunda göğüste pırıl pırıl, bizi yiyen geliş gidişlere sokak gecelerine kötü aşklara karşı kuşanılmış bir yalnızlık (Uyar, 2011, 157)

Kent bir taraftan ısıltılı kalabalığın yanında yalnızlığı da bünyesinde barındırmaktadır. Kentin kalabalığı da bir yanılsamadır aslında. ısıltılıdır ama arka planında yalnızlık ve acı vardır.

Uyar için kentin aldatıcılığı ve ihaneti alışılmış bir durumdur. Bunda şaşılacak bir durum yoktur, bu kentin bilinen durumudur. Aşağıda verilen dizelerde kentin aldatan ısıltısından doğal bir durum gibi söz etmektedir şair.

Yalnızlığım onun şehrine ısındı
Yapılar önüme durmuyordu artık
Sokaklar aldatamıyordu
Belki ısınmadım ama katlanıyordum (Uyar, 2011, 168)

Ağzımda kullanılmamış bir ses
Elimde bir bıçak
Şehir bir ihanet gibi karşımda (Uyar, 2011, 448)

Şehirlerde karşılaştık şehirlerde kaldık
Ben kandırmadım sonunda o inandı (Uyar, 2011, 147)

Kentin gerçekliği ile yüzleşen bunu fark eden birey için bir süre sonra kentin ısıltılı, parıltılı görüntülerinin hiçbir anlamı kalmaz. ‘İstanbul coğrafyada ışıksız bir şehir’ (Uyar, 2011, 115). Bu durumu çözen birey, bir süre sonra ısıltılı dünyada bir farkına vardığı gerçekliği görmeye başlar: kent uygarlığının akşamı otlara döner, küçük karaltılar (Uyar, 2011, 215).

3.1.6. Baskıcı ve Esir Eden Kent

Kenti kuran insanoğlu zulüm katmıştır özüne; kent yaşamına dahil olan herkes de bu zulme ortaktır bir şekilde. Şikâyetçi olsalar da aslında bu koşulları kendilerinin oluşturduklarını da bilirler; bir süre sonra bu gerçekliği çaresiz kabul

ederler. “Geyikli Gece” şiirinde Uyar, çaresizliğin kolay olduğunu ‘Çaresizliğimiz böylesine kolaydı işte’ (Uyar, 2011, 113) dizesiyle vurgulamıştır.

Kent özünde alışveriş olan bir birimdir. Kentler, sözü edilen alışveriş çevresinde şekillenen, bireysel ilişkilerin dolaylı yöntemlerle baskılandığı fakat düzen yanılmasıyla hayata kolaylık sağladığı izlenimleri uyandıran mekânlardır. Kent “medeni” olandır. Bu medeni mekân, diğer yerleşim birimlerine daha gösterişli, parlak ve pahalı nesnelerin insanların hayatlarına doğrudan karışan; yalnızca ederi daha yüksek şeylerin alışverişinin yapıldığı bir mekândır. Bundan dolayı kentlerin daha açgözlü insanları, daha büyük sahtekârları barındırdığı ortadadır: “Göge baktım yerli yerinde / haydutlar dalavereciler yerli yerinde / vurguncular hayınlar vurdumduymazlar öyle / iyi dedim içim rahatladı / düzen bozulmamış dedim sevindim / tenhaca bir bölgelerinden şehre girdim.” (Uyar, 2011, 186). Kent, korkulan bir yer olduğu için kaygının da nedenidir, bu da insanı baskı altına alan temel nedendir. Kente girerken de dikkatli olmak gerekmektedir.

“Düşünün, daracık bir surarkası sokağında 1300 yıl kaldık / Hiç çıkmadık, hiç çıkmadık, hiç güneş, hiç ağaç, hiç çıkmadık” (Uyar, 2011, 207) Kentte yaşam kırsaldan daha zordur. Fabrika düdükları ve fabrikanın bacalarından çıkan dumanların doldurduğu kentin sokakları, ekmeğe ve ekmek kavgasına ilişkin havadislerinden kaynaklanan kaygılar; ısıtılı kentte aranan hırsızlar, dolandırıcılar, fuhuş batağındaki genç kızlar, uykusuz gençler ve yaşlılar bu zorlu hayatın pençesinde zorunlu bir çerçevede yaşamaktadır.

Hayri akşama kadar çalıştı
asılsız bir hüzüdü vardı
varlığı
varla yok arasında (Uyar, 2011, 535)

Çalışmak da bir tür esarettir aslında, Turgut Uyar “Büyük Kavrulmuş” adlı şiirinde bakırdan kalkanlarla ve demir kargılarla döğüşüp döğüşüp geri çekildiğinde yorgun bir kan şeridi ince ince akmaya başlayınca aklına gelen “büyük, kavrulmuş soy kırlar”ı özlemektedir. “Başlar yeni sulara kadar, hızla zamana, körlüğe, kötülüğe kutsal tutsaklığım” (Uyar, 2011, 152) dizelerinden anlaşılacağı üzere özlediği, yaşamak istediği yer kırlar olsa bile, kentte yaşamaya mecburdur, kentin esiridir.

Hayatına kolaylıklar getirmek ve sosyal gereksinimlerini gidermek isteyen insanoğlu, sonraki dönemde kentle birlikte kendi ürettiği teknolojinin esiri haline gelmiştir. Bu halden kurtulmanın çaresini ise yine insanın kendi kendisine bulması gerekmektedir. Kent, insanı ablukaya alan bir hapisane, kent insanı ise tutkularının esiri olmuş tutuklulardır. Uyar, Büyük Ev Ablukada” adlı şiirde geçen “Bakın bu şehri ben kurdum ben büyüttüm ama sevemedim” (Uyar, 2011, 186) dizesinde, kendisinin kurduğu kentte kendisini bir çemberin içine atan bireyin pişmanlığı sezilmektedir. Çünkü kent yaşamı içindeki birey mutlak bir kuşatma, engelleme ve kısıtlama içindedir. Bu tarz bir yaşamı sürdüren bireyler, düzeninin tüm yaptırımlarına boyun eğerek kendi özelliklerinden uzaklaşmışlardır. Modern kent yaşamı tarafından dayatılan toplumsal kimlikleri görmezden gelen, umursamayan birey bunalım girecektir. Çünkü bireyin önemli kimliklerinden biri olan toplumsal kimlikler, bellek, zaman ve mekânı bir araya getiren belli duygulardan, belki de cemaatlerden gruplardan oluşmaktadır. Sözü edilen bir düzen tarafından oluşturulan kimlik mekânları ve kısıtlamalara alışamayan Turgut Uyar, bir başkaldırı içindedir. Modernizm tarafından dayatılan ve insanı mutsuz eden unsurlardan dolayı mutsuz olan şair, toplumdan uzaklaşarak içine kapanır. Modern dünyanın ve teknolojinin sunduğu nimetler, onu memnun etmeye yetmez. Çünkü kentin çocukları, olgunlaşamayan, sevmeyi bilmeyen, kendisini dev makinelerle esir etmiş robotlardır. Çağın getirdiği sıradan alışkanlıklara sahip bireyin makinelerle yaşamasının tutku haline gelmesi, ona bağlılığının bir esarete dönüşmesi şairin önemli sorunlarından biridir. Çünkü birey, büyüklüğü ve gücüyle onu küçülten, kısıtlayan ve kendisini yetersiz hissettiren çağın getirdiği sorunlarla ve kentle karşı karşıya kalmaktadır.

Sen,
Bir şehir çocuğuymuşsun,
Dev makinelerin gıdası olmuş kanın.
Büyüyememişsin
Sevememişsin.
Son merdane hücumunda manganın,
Şehit olmuşsun” (Uyar, 2011, 27)

Doğaya hükmederek medeniyet tarihini kurmaya çalışan insan, bir süre sonra bir insanın ya da kendi kurduğu medeniyetin etkisi altına girmektedir. Bu tarz bir

etkinin, bir esaretin altına giren insan, “dev makinelerin gıdası” haline geldiği gibi ruhunu da kaybederek mekanik bir varlığa dönüşecektir. Modernizmin sunduğu baskıdan ezilen birey, yalnızlıktan ve aşamadığı ruhsal çöküntülerinden kaynaklanan sancıyla çırpınır. Çünkü üretime kolaylıklar getiren ve üretimin artmasını sağlayan modern yaşam ve kent, bir yönüyle de insanlar için en büyük tehdittir.

“Ahd-i Atik” şiirinde Turgut Uyar, İstanbul’dan hareketle bütün kentlerin dayatmalarına maruz kalan bireyin çaresizliğini, düzenle çatışmasını sorgular. Bu anlamda söylediği “ve kimbilirdi aşk nerde oteller nerde” (Uyar, 2011, 243-244) dizesiyle sözü edilen yalıtılmışlık ve çaresizlik içinde kendisi için bir yaşam alanı bulmaya çalışan bireyin sıkıntılı durumunu ortaya koymaktadır.

Kalktım bu büyük kente geldim
Tozlarla böceklerle kalktım geldim
Yalnız sedef kabuklarla geldim (Uyar, 2011, s. 167).

Dizelerinin yer aldığı “Sular Karardığında Yekta’nın Mezmurudur” adlı şiirde kırsaldan kente göç eden bireyin yanında taşıdığı kültüründen söz eder ve kentle birlikte değişen alışkanlıkları ve yeni yaşam tarzını ele alır. Dağlarda özgürce dolaşmaya alışık şair, kent dar, çevreleyen kısıtlayan dünyasında ne yapacağını, bu cendereden nasıl kurtulacağını bilemez. Bununla birlikte kentin kalabalığı sözü edilen yalnızlığı sürekli büyümesinin asıl nedenidir; sokaklara evlere çarpan yalnızlık, çirkinleşir büzülür ve kıvrılır; “Çünkü Kentlerin” (Uyar, 2011, 167). Kentin kendisine dayattığı yalnızlığı ve esaret duygusunu tek başına aşamayacağını anlayan şairin şehre ısınması bir kadına âşık olunca gerçekleşecektir. Bu süreçte yalnızlığı ve özgürlüğü aşmayı başaramasa bile şair, bunlara katlanmayı öğrenerek Kente farklı bakmaya başlamıştır:

Yapılar önüme durmuyordu artık
Sokaklar aldatamıyordu (Uyar, 2011, 168)

Uyar’ın insanın kendi eliyle inşa ettiği kent yaşamını zamanla sevmekten vazgeçmesini işleyen “Büyük Ev Ablukada” şiiri, mahkûmiyetini kendi hazırlayan insanın hissettiği çaresizliği ironik bir şekilde yansıtır:

Ben sevemezsem sevmek kimselerin elinden gelemez
Bizi tutkulara çağırdı otobüse sosise buzdolabına

Telefona sinemalara radyolara bir sürü kancık sevdalara
Sürü sürü mutsuz alışkanlıklara
Yalana dolana itliklere keten elbiselere” (Uyar, 2011, 634).

3.1.7. Kentte Mutluluk

Turgut Uyar, sırasıyla Konya Askeri Okulunda (1941), Işıklar (Bursa) Askeri Lisesinde (1947) eğitim alır ve 1947 yılında memur subay olarak görev yapmaya başlar; Posof ve Terme’de çalıştığı dönem onun sosyal ve siyasi düzenle uyumlu olduğu nispeten de kendisini mutlu hissettiği yıllardır (Kolcu, 2009: 403). Büyük kentin kalabalığından uzak; Anadolu kırsalının içinde tabiata yakın yaşam, onun hayat algısının çerçevesini belirlemiştir. Askerî sistem içinde yer alan resmî ideolojiyle uyumlu şair, bu dönmede sosyal ve siyasal sorunlardan büyük ölçüde uzak durmuş; kırsalda yaşadığından dolayı büyük kentin yaşantısının ve sorunlarının farkına varmamış, kentleşmeyle birlikte yabancılaşıma duygusu ve kalabalıklar içinde birey olarak kalabilme çabası içine girmemiştir. Ahmet Oktay (2008, 510), Uyar’ın bu dönemini: “İlkin, şair henüz taşranın çekim alanındadır ve duyarlılığı da kültürel donanımı da egemen ideoloji ile uyum içindedir. Bireysel farklılığının yeterince bilincine varamadığından sözlüğü de duyarlılığı da kışkırtıcı (ajitatif) direnişçi bir özellik göstermezler.” sözleriyle değerlendirmiştir.

Hep bir koşturmanın, kıtlığın ve değişen değerlerin yaşandığı kentte mutlu olmak kolay değildir. Genellikle kırsalı özler kentin şairi. Şair, kentle tanıştıktan, onun kalabalığı ve yoğunluğuyla yüz yüze geldikten sonra farkına varır taşra özleminin, kent o kadar kalabalıktır ki: “Şairin yalnızlığı bile sağmaz kente.”

Yalnızlığım sığmadı kente
Çünkü dağlara alıştı bana alıştı
Birden evlere sokaklara çarptı
Büzüldü çirkinleşti kıvrıldı
Çünkü kentlerin yalnızlığı korkaktır
Akçaburgaz'da mutluydum onunla (Uyar, 2011, 167).

1950 sonrasında yaşanan kapitalistleşme süreciyle birlikte değerlerde yaşanan değişme ya da sarsılma Uyar’ın şiirini de etkilemiştir. Terme’den Ankara’ya tayin olan şair, büyük bir sarsıntı geçirerek kendisiyle hesaplaşma sürecine girer. Bu

dönemden sonra Uyar şiirlerinde, kenti, kentlerdeki ekonomik, siyasal ve kültürel gelişimlerle bu bağlamda kent insanının sıkıntılarını şiirinin temel teması haline getirmiştir (Uyar, 2018: 556).

Kentin bazı küçük anlarında, bazı mutluluklar da mümkündür elbette. Bir Gün Sabah Sabah...” adlı şiirinde uzun bir yolculuk sonrasında İstanbul’a dönen şairin daha güneş doğmadan, sabahın alacakaranlığında sevdiği kadının kapısını çalma hayalini anlatır. Demir köprülerden geçmiş, dağın başındaki beş-on haneli köyleri aşip gelene şair, bu uzun yolculuktan sonra şair sevdiğinin kapısının önündedir. Kendisin “Lületaşından gerdanlığa gücüm yetmemiş / Sana Sapanca’dan bir sepet elma almış...” olmaya ve “üçüncü mevki” biletiyle (Uyar, 2011, 17) yolculuk etmeye zorlayan yoksulluğuna rağmen İstanbul’a (ya da sevgiliye) kavuşma duygusuyla bir mutluluk içindedir şair. Haliç’in hâlâ sisler altında olduğu, köprünün kapanmadığı, vapurların ve fabrikaların düdüklерinin yeni yeni ötmeye başladığı sabahın erken bir saatinde Haydarpaşa’ya gelen şair, köprüden kayıkla karşıya geçip yokuşu bir nefeste çıkarak sevgilinin kapısını çalar. Şair, bu şiirinde rıhtımdaki vapurları pırıl pırıl, denizi katran ve balık kokulu, havayı ise hafiften soğuk algıladığı kenti, sevdiğiyle buluşma hayali içindeyken İstanbul’un bazı semtlerini yaşama sevinci içinde bir duyguyla betimlemektedir (Kanter, 2013: 108).

Şairin İstanbul’u yansıtmaları genellikle sevgiliyle beraberliği sırasında hatırladıklarıyla çevrilidir. Şiirlerinde bir hatıraya bağlı olarak yer bulan İstanbul’da fakir kent insanının umudunu devam ettirebilmek için küçük şeylere sahip olmasının bile yettiğini ifade etmektedir. Kapalıçarşı, Kandilli, Mahmutpaşa gibi semtlerin hatıralarda anlam kazanması, sevgiliyle algılanmasına bağlıdır. “Yenikapı’da mehtaba karşı sandalda...” (Uyar, 2011, 94) yapılan bir gezinti, “dost yüzlü saat kulesi”, “sisler içinde uzanmış bir köprü”, “boydan boya bekçi düdüklерi sokaklarda,” (Uyar, 2011, 95), “Her gününde bir başka tad bulduğum, İstanbul’un bir kenar mahallesinde,” (Uyar, 2011, 37), dizelerde olduğu gibi şairin mutlulukla hatırladığı mekânlar vardır.

3.1.8. Kente Karşı

Kent yaşamını, kırsal yaşamdan farklı kılan çeşitli noktalar vardır. Kentte bireylerin devlet ve birbirleriyle ilişkilerini belli bir hiyerarşi ye yöntem içinde yürütmelerini düzenleyen kanunlar ve bunların uygulanmasına aracılık eden kurumlar tarafından oluşturulan sosyal ilişkiler ağı, bunların başında gelmektedir (Şenderin, 2016: 307).

Kent, insanı kısıtlayan, daraltan ve bir sirk gibi gerçeklikten uzak bir yerleşim alanıdır. “Acının Coğrafyası” (Uyar, 2011, 425-426) adlı şiirinde Uyar, kenti: “her köşe[sinde] bir tuzak” olan, her bir meydan saati “birer darağacı” olan ve “iki cadde iki alan bir saat”ten meydana gelen bir hapishanedir adeta. “Kente kapandık kaldık tutanaklarla belli/sirk izlenimlerinden seçmen kütüklerinden” dizeleriyle de şair, bu düşüncesini kanıtlamaya çalışmaktadır. Birer darağacı olarak tanımladığı “öğle vaktini kesinlikle gösteren” meydan saatlerini, her şeyin mutlak bir dakiklikle yürüdüğü, herkesin koşturduğu ve saatleri kontrol ettiği bu karmaşadan kaçmak ve dağların özgür doğasına kendini bırakmak ister: “oysa hep güçlü dağları görmenin zamanıdır.”

Uyar, “O Zaman Av Bitti” şiirinde;

“Kadınları düşünmeyin, durmadan alışverişte onlar dayanıklı Tanrılarla
Karasız dağsız hiç kimsenin aklına filistin milistin düşmeden daha
Akşam derler kadınlar erkekler doluşurlar yataklara” (Uyar, 2011, 192).

Dizeleriyle modernizm süreciyle beraber değişen günlük yaşamda ortaya çıkan olumsuzlukları ifade etmektedir. Ayrıca şair, bu dizelerde benliğini kaybeden ve çevresine duyarsız hale gelen kadın öznelerden hareketle Filistin sorununa da değinmektedir. Ona göre “Filistin sorunu” modern çağın ortaya çıkardığı sonuçlardan biridir. Bu şiirde, büyük kentin günlük baskıları ve çalışmalarından yorulanların, ‘kadın’ imajıyla tabiata dönüşleri belirtilmiştir (Kaplan, 2001: 534).

Turgut Uyar, “Dünyanın En Güzel Arabistanı” adlı şiirinde bulunan Akçaburgazlı Yekta’nın yaşadıklarıyla ilgili anlattıklarında kent-doğa karşıtlığı içinde ortaya koyduğu “Arabistan” imgesiyle modernizmin ve büyük kentin bireyin

ruhunda yarattığı şok etkisi, sıkıntı ve bunalımlar üzerinde durmaktadır. Yekta'yı huzursuz eden temel unsur olan modernizmden ve kentten kurtuluşu, ancak “Arabistan” ile sembolleştirdiği hiçbir düzenin söz konusu olmadığı bir ilkelliğe kaçmakla mümkün olabilecektir. Bu şiirde Arabistan somut bir mekândan ziyade şairin hayal dünyasında oluşturduğu bir masal coğrafyasıdır. Huzuru getireceği düşünülen hayal dünyası, basit ve sadedir.

“Yanık Tarlalar’a” adlı şiirinde geçen “Şehir bir ihanet gibi karşımda /Ah tarlalar tarlalar tarlalar...” (Uyar, 2011, 448), mısralarda olduğu gibi şair, kenti bir ihanet olarak görmektedir; kentin büyümesinin doğaya verdiği zararı ortaya koymak için de “Ah!” ünleminden yararlanmaktadır. Şehir, doğaya zarar verdiği gibi sosyal ilişkilere de zarar vermektedir; “... bu şehri nasıl yapmışlar böyle üstüste ne gökyüzü komuşlar ne günaydın ne buldularsa getirmişler dağların ovaların dışında, hele o sabahların akşamların bungunluğu, o eski kışlalarda güz öğleleri ...” (Uyar, 2011, 148), ifadeleriyle şair insan ilişkilerindeki bozulmaları ortaya koymaktadır.

“Bakın bu şehri ben kurdum ben büyüttüm ama sevemedim” (Uyar, 2011, 186), dizeleriyle şair, kenti kendi elleriyle kuran insanın kentin dönüştüğü halden hoşnut olmama halini diler getirmektedir. Çünkü kent doğadan kopuş, insanın ölüşüdür:

Kentlerin kan üstüne kan yaması

Ölü kadınların öpölü çocuklar doğurması

Kuşsuz ve balıksız konsollu odalarda (Uyar, 2011, 189).

3.1.9. Kentten Kaçmak

Kentleşmenin zirveye çıktığı durumlarda insanın bildik davranışlarının eskisi gibi olacağını beklemek çok iyimser bir yaklaşımdır. Çünkü gündelik yaşamın çeşitli bölümlerinde yer alan rutinlerin oluşturduğu bir yapı olan kent yaşamı, insanı kente uygun davranış modellerine göre davranmaya da zorlamaktadır. Geleneksel değerlerle şekil alan; işini, düzenini, saatini, vaktini, buna göre düzenleyen birey yoktur artık. İnsan, kent yaşamında geçerli olan neyse davranışlarını ona ayarlayan biri haline gelir, bu hale uymak zorunda kalır.

Modernizmin şekillendirdiği kentin içinde insan silikleşmiş bir figürdür. İnsanı esir alan hiçlik duygusu, onu bunalımın eşiğine getirir. Modern kentin yapıcısı insan olmadığı için, yabancılaşma doğal olandır. Her zaman tüm unsurlarıyla karmaşık bir yapıya sahip olan ve labirente benzeyen bu yapıda bu yapıda insanın şaşırması, yolunu bulmakta zorlanması normaldir. O, kırım ufuk çizgisi, başı sonu belli, huzur dolu ortamına alışıktır; kendisine yabancı unsurlara alışık değildir.

Kent ortamında yaşananlar, ortamın koşturmacası ve kaosu, bu ortama alışmamış, alışamamış insanın yaşama isteğinin bitmesine neden olur. Kent yaşamının korku, yılgınlık ve tükenmişlik duygularıyla bunalan insanının çevreyle, toplumla sağlıklı ilişkiler kurmasını beklemek çok da doğru değildir. Yabancılaşma, anomi tam da insanın yaşama ilişkin hiçbir nedeninin kalmadığı anda ve ortamda ortaya çıkar. Kentin soğuk, güven vermeyen yüzüyle yaşamak zorunda kalan insan, son aşamada her şeyden vazgeçer. Kaçıp kurtulabileceği bir sığınak bulmak ümidiyle başını göğsüne kaldıran insan, şehrin semaları, ayı, güneşi ve yıldızları da çoktan yutup öğüttüğünün farkına varır. Dizlerinde kalan son dermanla yerin altına koşan insan, beton merdivenlerin başında; yazın sıcağından, kışın soğğundan kaçan yersiz yurtsuzların, fahişelerin, ayyaşların, uyuşturucu müptelalarının, ihtiyacını gidermeye çalışan çaresizlerin ve paslı raylarda koşturan lağım farelerinin oraları mekân edindiğini; kentin altının yukarısından daha büyük bir çöplük olduğunu fark eder. Kent hayatının tahammül edilmesi kolay olmayan, mekaniklik ve kısıtlanmışlık duygusundan kaçma isteği, şairin varlığını ortaya koyabileceği yerlere gitme arzusunu da yansıtmaktadır. Kaçma duygusunu en belirgin şekilde “Göğsüne Bakma Durağı” şiirinde ifade eden Turgut Uyar, karanlığın kente hâkim olduğu ve herkesin uykuda olduğu bir vakitte, gecenin geç bir vaktinde, sevdiği kadınla bir otobüse binerek asla kentin karmaşık, sıkıntılı ve baskı dolu ortamında şaire huzur veren gökyüzünün sonsuz genişliği, şair için adeta bir kaçış ve kurtuluş mekânına dönüşür. Şair, gözlerini sahte görüntüler sunarak tutsak eden kenti, her şeyi değersiz hale getiren huzursuzluk ve umutsuzluktan kaçışı, Göğsüne Bakma Durağı’nda, hayatın yeni farkına vardığı bir durağında bulmuştur (Kanter, 2013: 31).

“Göğsüne Bakma Durağı”, iki dünya arasında kalmanın, birbirlerine paralel çizildikleri için de asla kesişmeyen iki dünyanın arasında bir yerlerde olmanın, belki

de kalmanın şiiridir (Asiltürk, 2014: 114). Belki de hayali bir kadınla birlikte bir anlama kavuşan bu hayali mekân, her şeyden arınmak isteyen şairin kurmayı düşündüğü yeni bir dünyanın da ipuçlarının ortaya koymaktadır. Sevgiliyle birlikte dünyadan uzaklaşmak, Uyar için yalnızlıktan kurtulmanın en sağlam yoludur (Kanter, 2013: 31). “Göge Bakma Durağı” metaforuyla şiirde anlatılmak istenen asıl şey, yaşamın dondurulmuş bir anıdır; şair, bu donma anından, insanı uyuşturan hallerden sıyrılıp yükselişe geçerek huzura ulaşacaktır. “Göge bakalım” ifadesi şiirde sürekli tekrar edilerek belli bir eylemi, hitap ettiği kişiye sık sık hatırlatarak onu adeta istediği eylemi yapmaya zorlamaktadır (Asiltürk, 2014: 109, 110, 114). Kentin temel ulaşım aracı “otobüs” imgesini kullanan şair, kenti çağrıştırmının yanında yolculuk düşüncesi ve kaçma arzusunu da çağrıştırmaktadır (Issı, 2012: 61).

Kentte yaşayamaz hale geldiğini “Uzak Kaderler İçin” şiirinde ifade eden Uyar, kalbinin bir sevgiyle dolmasına dair bir ihtimalin bile kalmadığı duygusuna kapılmıştır. Şair, şiirde sık sık bir nakarat gibi tekrarladığı “Bir gün alıp başımı gideceğim” dizesiyle bu kaçışın kaçınılmaz hale geldiğini vurgulamaktadır.

“Bir gün, bir parkta otururken, biliyorum
Bir el yağmurlarla dokunacak omuzuma
Bir çift göz, bir davet, bir kalp
Çoluğu çocuğu terk edeceğim (Uyar, 2011, 70).

Dizelerinde “bir el” aracılığıyla ifade ettiği kabullenişten sonra;

Yapraklar dökülecek, çiçekler solacak
Bir sonbahar, bir sabah ve bir yağmur olacak
Toprak ve insan kokularıyla,
Uğultulu bir sarhoşluk içinde, yıllar için” (Uyar, 2011, 70)

dizeleriyle başını alıp gideceğini ifade etmiştir. Çünkü kentin, şair için katlanılabilecek bir tarafı kalmamıştır. İnsanların aralarındaki uçurumlar iyice derinleşmiş, neon lambalarından dolayı geceler iyice kararmış, ömrün çekilmesi imkânsız olmuştur. İnsanların yaşamında birçok kolaylıklar sağlayan modern yaşam, bir yandan da insani değer adına ne varsa yok etmiştir. “Uzak Kaderler İçin”, modern kent yaşamında içine kapanan, günden güne içinde oluşmaya başlayan uyumsuzluğu taşımakta zorlanan ve topluma yabancılaşan şairin, bütün bu sorunların sonucunda

ortaya çıkan kaçma isteğini ifade eder. “Gündelik hayatın tespit ettiği şartlarda yaşamaya mecbur olmak, şairi mutsuz ettiği gibi neon lambalarının sahteliği de şairin yüreğinde sevgi ve sancı ekseninde bir ikileme neden olur. Geceyi karartan görünür aydınlıklar, aslında sahte ışıklarla çirkinliklerin de ortaya çıkmasına neden olan simgesel işaretlerdir. Gerçek sevgilerin bireyden uzaklaşmasına neden olan bu işaretlerdir (Kanter, 2013: 36).

Hoşça kalsın en eskisi en yenisi aşklarımın
Gitmek mi, gitmek ne demek kaçacağım (Uyar, 2011, 87)
Öğrenciler memur kişiler bana benzeyenler
Ben kaçmaya çabalıyorum hoşnut muyum
Siz kaçtığınız yerde hoşnut musunuz (Uyar, 2011, 123).

“Turnam Seninle” şiirinde geçen “Aman turnam telin teleğin olayım/Beni kaçır, beni götür bırakma” (Uyar, 2011, 41), dizelerinde şair, bir telli turnanın peşinde İstanbul ve Ankara’dan başka Anadolu’nun dört bir yanını “Kars olsun, Sivas olsun, Edirne olsun” (Uyar, 2011, 41) dolaşma isteğini ifade etmektedir. “Yollarda koma beni”, “Yollar geçiyor içimden yollar, uzak yakın”, “Yol var...” (Uyar, 2011, 41-42) gibi mısralarda “yol” sonsuzluk simgesi; peşinden gidilen, “aman turnam telin teleğin olayım/beni kaçır, beni götür bırakma. “Turnam benim, canım turnam, hanım turnam” (Uyar, 2011, 41) diye yalvarılan “turna” ise şairi, içinde olduğu olumsuz şartlardan kaçırıp kurtaracak bir araç olarak kullanılmıştır. Yol ve yolculuk metaforu, “Turnam, Bir Gün Bırakmayacağım...” şiirinde sürmektedir; bu aslında yine bir kaçışın ifadesidir, bu kaçış, “Ömrüm oldukça peşinden geleceğim...” (Uyar, 2011, 43) dizesinde ifade edildiği gibi bir ömür sürecektir.

Hoşça kalsın en eskisi en yenisi aşklarımın
Gitmek mi, gitmek ne demek kaçacağım (Uyar, 2011, 87).

“Bahar Hastalığı” dalı şiirde geçen dizelerde şair; işini, gücünü çoluğunu çocuğunu bırakıp gideceğini, artık kendisinin baharın, ağaçların ya da rüzgârın tutamayacağını ifade etmektedir.

Uyar, “Bir Sessiz Gecedan Turnam” adlı şiirinde şair, “ıssız sessiz bir bozkır, manasız çimen çiçek” ifadeleriyle ortaya koyduğu Anadolu’ya gitme, aslında kaçma, arzusunu ve rehberi turnanın peşinden ömrü yettiği kadar gideceğinin dile getirmektedir. Gitmeyi istediği Anadolu’yu bir huzur mekânı olarak yansıtan şair, yolu Anadolu olan giden yolcuların tümünü hayır dualarla selamlamaktadır.

Kent yaşamının içine aldığı kısıtılmışlık ve mekaniklik duygusundan kaçma duygusu, şairin varlığını gerçekleştireceği mekânlara gitme arzusunu yansıtır.

“Geyikli Gece” adlı şiirde geçen “halbuki korkulacak hiçbir şey yoktu ortalıkta / her şey naylondandı o kadar / ve ölünce beş on bin birden ölüyorduk güneşe karşı” (Uyar, 2011, 111) dizeleriyle bireyin kentte yaşamak durumunda kaldığı kendine ve topluma yabancılaşması halini ve kentin sahte yanlarını ortaya koymaktadır. Şair, bireyin tüketim nesnelerinden biri olan modern kent hayatında basitliği ve sıradanlığı en uç derin şekilde hissetmektedir.

Eskimiş şeylerle avunamıyoruz

Domino taşları ve soğuk ikindiler

Çiçekli elbiseleriyle yabancı kalabalık

Gölgemiz tortop ayakucumuzda

Sevinsek de sonunu biliyoruz (Uyar, 2011, 113).

dizelerinde kentin neden olduğu çaresizliğini dile getirir. Banka, borç, kefil, bonolar ikramiye ve faiz gibi birçok bağ ile bağlı olduğu ortama mecbur kalan bireyin “geyikli gece” hayalini gerçekleştirmesi çok da kolay değildir. Geyikli gecenin hayaline elini uzatsa dokunabileceği kadar yakın olmasına karşın şair, “Uzanıp kendi yanaklarımdan öpüyorum,” dizesinde ifade ettiği gibi yabancılaşmasının derinliklerine geri döner. Şairin “Geyikli Gece” şiiri, insanları bunaltan, hapseden, sıkıan kent ortamından kurtulma çabasının şiiridir. Şair, bu şiirde algıladığı kentten, kentin kaotik ortamından, modern hayatın olumsuz unsurlarından, ekonomik sıkıntılardan, korkularından ve makineleşmeden kurtulabilmek amacıyla

ona göre herkesin bilmesi gereken ve özlenen bir tutku mekânı olarak çizdiği “Geyikli Gece”ye sığınmaktadır (Kanter, 2013: 29).

“Geyikli Gece” uygarlık-doğa çatışmasını ele alan bir şiirdir. Kentteki işyerlerinde dosya dolu odalara hapsedilmiş memurların sokağa çıkma özlemlerini “Meymenet Sokağı’na Vardım” şiirinde ifade etmektedir. Meymenet Sokağı da tıpkı “Geyikli gece” gibi şairin kaçış arzusunu ifade eden hayali bir mekândır. İşlere mahkûm edilmiş ve saatlere ayarlanmış yaşamlar, eğri büğrü ama loş Meymenet Sokağı’na ulaşmasını engelleyen şeydir.

“Sular Karardığında Yekta'nın Mezmurudur” adlı şiirinde

Kara kara geceler abandıkça üstüme
Arapkanlı duygular abandıkça
Öksüzdoğan balıkları gibi kuytulara kaçıyorum
Akçaburgaz yalnızlığıma sarmıyorum (Uyar, 2011, 169)

dizeleriyle kaçma isteğini vazgeçilmez bir tutku olarak aktarmaktadır.

3.1.10. Kent Düzenini Yıkamak, Kenti Yeniden İnşa Etmek

Modern yaşamın imkanları ile kent, hijyenik ve mekanik bir mekâna dönüşmüştür. Yaşamı değiştiren modernizm, insanı merkeze koyan bir değişim sürecinden ziyade, insanı kendisine uymaya zorunlu kılan bir değişime yol açmıştır. İnsan modern hayatı şekillendiren bir unsur olmamış, modern hayata tâbi olmak durumunda kalmıştır. İnsan, kendinden bir şeyler katmadığı, ait olmadığı yerde, belli ölçüde şekillendirmediği yerde bir yabancıdır. Evinde yabancı değildir insan; çünkü orayı şekillendiren kendisidir. Ne var ki bir başka eve gittiğinde şekillenmesinde hiçbir etkisinin bulunmadığı o evde kendisini geçici olarak ait hisseder ve duyduğu yabancılik hissi, insanı rahatsız eder. Birçok eleştirmene göre insanın modern hayatla geliştirdiği ilişki, bu bağlam çerçevesinde şekillenmektedir. İnsan modern çağda ev sahibi değil, kendine dikte edilen ya da sunulan bir hayatın misafiridir. Doğal olarak bir misafir olan insan da ev sahibine uymak durumundadır. Ev sahibi, modernizmin yapıcısı, bir ideolojik aygıttır. Modern yaşamda ideolojik aygıtların kısılacı içinde yaşadığı şekillendirmelere bağlı olarak tabiattan kopan insan, betonun ve çeliğin

meydana getirdiği bir yaşam alanında yaşamaya mahkûm olmuştur. Bu durum da insanın etrafına olduğu gibi, kendisine de yabancılaşmasına neden olmuştur. Modern çağda insanın yabancılaşması konusuna farklı noktalardan bakmak mümkündür. Fakat bu konudaki temel iki nokta, insanın modern doğadan uzaklaşması ve kentte kaybolmasıdır (Coşkun, 2009: 918-919).

Modern insanın mekânla özelden genele doğru giden bir seyirde kurduğu ilişkiler, modern şiirin temel konularından biri olmuştur. Bu ilişki, genellikle insanı yoran, yıpratán bir özellik taşıdığı için insan bazen kenti yıkmak ve/veya yeniden yapmak duygularına da kapı açmaktadır.

1954 yılında, askeriyedeki görevi nedeniyle Ankara'ya atanan Turgut Uyar, kentleşme kavramını ilk kez burada algılar ve bu devasa kaosla derin bir şaşkınlığa düşer. O dönemin Ankara'sı için kentleşme, modernleşme sürecinin bir zorunluluğu olmakla birlikte, özellikle maddi bir değişim ve zenginleşmenin neden olduğu dönüştürücü ve sarsıcı bir olgudur Cumhuriyet'in başkenti olan ve siyasal koşullar ve maddi imkânlarından dolayı Ankara, kentleşme sürecinde yaşanan dönüşümden diğer şehirlere göre daha hızlı ve daha sert yaşamaktadır. Turgut Uyar, Ankara'yla ilk karşılaşmasının kendisi için büyük bir sarsıntıya neden olduğunu ve bir hesaplama ihtiyacı duyduğunu belirtmiştir. 1940'larda Eskişehir'den yeniden İstanbul'a göç eden Uyar ailesinin bir mensubu olarak kentleşmenin getirdiği değişimi yaşadıkları Edirnekapı'da gözlemlemiştir:

Edirnekapı'yı çağsal gereksinimlere uydurmak amacıyla parçaladılar, böldüler, genişlettiler, oradaki sekiz-on bölümü bir alana indirgediler. Evler yıkıldı, yenileri yapıldı. İyi de ettiler. Dünyaya her gün yeni insanlar gelmekte. Yer gerek hepsine. Dünyanın, sivil yapısı korunacak bir mekân olmadığı artık anlaşılmalıdır (Uyar, 1999: 80-81).

Modern kente ve kentleşmeye dair en fazla şiir yazan isimlerden olan Uyar, kimi zaman kentleşme olgusuna karşı çıkararak kenti hatırlatan her şeyi yıkmaktan yan bir tavır takınabilmektedir: "...önemi azaldıkça düzeni etkileyen, bilgisizliği arttıran, evleri oturulmaz, sokakları dolaşılmaz hale koyan, kişiye boş vakitlerden kaçıran bir şey, ben uraybaşkanı olunca buldum, şimdi yıkın diyorum, ilkin bu evleri, bu kötü, üstüste evleri yıkın, bu sokakları, bu eski harap kişlaları, bu dükkânları bu duvarları;

bu gökyüzlerini kurtaralım, yıkıyorlar...” (Uyar, 2011, 149). “(Bir Kantar Memuru İçin) İncil” adlı şirin dipnotunda yer alan bu ifadelerle yaşamı kötü etkileyen kentleşmeye dair ne varsa tıklılmasından yanadır; hatta o çeşmeler dışında ne varsa yıkılmasından yanadır: “yıkın, temizleyin, yıkıyorlar, bir çeşmeler kalsın, bir gölgeler, hele tamir evlerini, bize o eskimiş eşyaları zorlayan bütün tamir evlerini yıkın...” (Uyar, 2011, 149).

Bu duyguları “Güneşi Bol Ülke” şiirinde “Yık bütün kentlerini ve güneşi bol ülkeni, koma” (Uyar, 2011, 283) ifadeleriyle daha da geliştirerek ülkenin yıkılmasına kadar götürmektedir.

Ama bu yıkma duygusunun motivasyon kaynağı, yeniden yapma duygusudur. Kenti, kendi hayalindeki gibi, yeniden kurma düşüncesi Uyar’ın “Denize Gidip Dönen Mavilerin Bire İndirgenen Üçlüğü” adlı şiirinde:” Bu kırgın karanlığı bir ısıtalım ilkin / Yeniden şehirler kuralım şimdikilerine benzeyen” (Uyar, 2011, 129) dizeleriyle kentin karanlığı kıran, üzen yanına dikkat çekmektedir. Bu anlamda bir söyleyiş de “(Bir Kantar Memuru İçin) İncil” adlı şiirde: “Bu eski kışlaları unuturuz / Yeniden yaparız daha iyisi” ifadeleriyle geçmektedir.

Ancak bazı durumlarda insan çaresiz kalmakta; ne yaparsa yapsın işin içinden çıkamamaktadır: Çünkü bazı gerçekleri değiştirmek mümkün değildir:

Nereye gitsek o yıkıntı bizimle artık.

Yeniden kursak korkarız.

Bu yıkıntı toz duman. (Uyar, 2011, 140).

SONUÇ

Türkiye’de 1950’lerden itibaren başlayan kentleşmenin ilk etkileri kırsal kesimden İstanbul, Ankara, İzmir ve Adana gibi büyük kentlere yoğunlaşan bir göç hareketi olarak ortaya çıkmıştır. 1950’lerde yaşanan bu yoğun göçün kentlerin yapısını görünür bir şekilde değiştirdiği söylenebilir. Geçim ve barınma sorunuyla karşı karşıya kalan göçmenler yeni birçok toplumsal sorunla karşılaşmışlar, belki de bu sorunlara neden olmuşlardır.

Kentleşme süreciyle başlayan yeniliklere ve sorunlara diğer birçok sanat dalının mensupları gibi şairler de duyarsız kalamamıştır. Bu konuda özellikle her biri kentli olan İkinci Yeni şairleri çok kalem oynatmışlardır. Hayatın sürdürüldüğü bir mekân olarak kent-insan-medeniyet geçişliliğine dair çıkarımlar, İkinci Yeni şiirinin kendisini ortaya koymaya çalıştığı devirdeki bireyin kuşatılmışlık halini biraz daha net bir şekilde sunabilmektedir. Nitekim sözü edilen şiir akımı, 1950’li yıllardan itibaren, çok partili sisteme geçmenin az da olsa vatandaşlara verdiği özgürlük duygusuyla, Türkiye’nin küreselleşme sürecindeki kapitalizmin etki alanına girmeye başladığı; kırsaldan kentsel alanlara göç etmek suretiyle modernleşen/kentlileşen ancak kentlileşirken kırsala dair tutum, davranış ve alışkanlarından vazgeçmeyen bireylerin oluşturduğu bir devirde etkili olmaya başlamıştır. Bundan dolayı da İkinci Yeni şiiri, özellikle kenti bir hayat alanı olarak kabul ederek yerleşik hayatı tercih eden insanı merkeze koymaktadır. Bu durum, bireyin yaşanmışlığını, mecbur bırakılmışlığını, zedelenmişliğini, insanî yanının bir yana atılarak modern tüketim sürecinin öznesi olma sürecini şiirleştiren bir hareket niteliğine sahip olmuştur.

İkinci Yeni şairleri, özellikle 1950 ile 1970 yılları arasında ortaya koydukları eserlerle, ele alınan tıkanmışlık duygusunu bizzat bünyesinde hisseden ve kentle beraber yeni hayat alanının huzursuzluğunu farkına varan bireylerdir. Benlerinin etrafını çevreleyen ve kişisel varlık alanlarına temas etmelerini engelleyen modern dünyaya ya da kente dair konuları, yine benlerinden hareket ederek ifade etmişler ve Modern Türk şiirinin sistematik bir yapıda kuramsal nitelik kazanmasına imkân sağlamışlardır.

Her biri bir kent şairi olan İkinci Yeni şairleri, yaşadıkları Kenti kendi ruhlarında yoğurarak, tahlil ederek, bireysel kent algılarıyla şiirlerine taşırlar. Bütün şairlerin şiirlerinin ana mekânı olan İstanbul'a yaklaşımlarında bir huzursuzluk, memnuniyetsizlik, yabancılaşma ve yalnızlık olan İkinci Yeni şairleri, genel olarak; modern kapitalist düzeni İstanbul'la uzlaşmamalarının sebebi olarak kabul ederler. Sezai Karakoç, diğerlerinden farklı olarak bu uzlaşmazlığın bir başka sebebi, kentin çekiciliğine kapılan insanın dinden uzaklaşması olduğunu ifade etmektedir.

İkinci Yeni şairleri, yaşanmışlıklarından hareket ederek farklı kentlere ait güzellikleri, kendi şiirlerinde anlatmışlardır dâhil etmişlerdir. Örneğin Cemal Süreya; İstanbul'un Ankara'nın, Amasya'nın, Kars'ın, Kütahya'nın, Aydın'ın, Van'ın ve Yozgat'ın, kimi zaman toplumsal yapısına, kimi zaman mimarî güzelliklerine, kimi zaman da yaşadığı bir aşkın hatırlattığı özelliklerini öznel ve ironik bir üslûpla anlatır. Turgut Uyar'ın şiirlerinde kentleri genellikle; kentleşmeyle beraber ortaya çıkan olumsuzluklar, kentte yaşayan bireyin kaygıları, yalnızlığı ve kimi zamanda çaresizliğini betimlemektedir. Onun şiirlerinde kapitalizm, sanayileşme ve teknolojik gelişmesiyle birlikte iyice olumsuz bir niteliğe kavuşan ve yapaylaşan bir kent algısı üzerinde durulmaktadır.

İkinci Yeni şairlerinden birçoğunda olduğu gibi Uyar'ın şiirindeki önemli olgulardan biri de kentin ve çağın baskı alanlarının bir kaos, bir karmaşa içinde insanın bilincinde oluşturduğu kırılmadır. Genellikle bireyin ruhunda ortaya çıkan sıkıntı olarak ortaya çıkan bu durum, kentteki kaos ve karmaşanın içinde sıkışıp kalan bireyin sıkıntısı ve yalnızlığı tüm İkinci Yeni şairlerinde olduğu gibi Uyar'ın bütün şiirinde de göze çarpan bir olgudur. Turgut Uyar'ın şiirinde kentli birey, kentin karmaşası ve yapay ortamında kendisi için bir varlık alanı açmak için çalışmakta, sürekli değişmekte olan çevre içinde bir şeylere sahip olmak, bir yerlere geç kalmamak sonu gelmeyen bir mücadelenin içindedir. Kent hep bir aceleciliği, hep bir koşturmacayı içermektedir.

Uyar'ın şiirlerinde kent genellikle, kentleşmeye bağlı olarak ortaya çıkan olumsuzluklar, içindeki bireylerin yalnızlığı ve kaygılarıyla betimlenmektedir. Kapitalizm, sanayileşme ve teknolojinin gelişmesiyle iyice yapay hale gelen ve olumsuzlukları artan bir kent algısı göze çarpmaktadır. Yaşam çevrelerinde sıklıkla

olumsuzluklarla karşı karşıya kalan kent sakinleri, bu olumsuzluklara karşı tepkilerini, bunları görmezden gelerek ve bunlara duyarsız kalarak verebilmektedirler. Ne var ki şair kişi, görmezden gelemeyen duyarsızlaşamayandır. Kalabalıklar içinde yalnız olma, yalnız kalma hissi, kentte korkunun ne büyük nedenidir. Kentin yoğunluğu içinde her zaman birilerine ihtiyacı vardır bireyin. Bu yoğun bir çalışma ortamı içinde olduğu gündüzleri işyerinde olanlardır, gece vakti ise onu yalnızlıktan kurtaran şey, yattığı kadınlardır. Yalnız kalmamalıdır, çünkü korkutucudur yalnızlık, kentin kalabalığında yalnız kalmak. Uyar'ın şiirinde kentin yalnızlığı, huzurlu bir yalnızlık, bireyin kendini dinlediği, kendine geldiği bir yalnızlık değildir.

Kent hep çelişkilerin ve ışıltılı dünyanın altında karanlıkları barındıran bir yerleşim alanıdır. Uyar “Bir yanda koca İstanbul / Bir yanda o / Bir yanda en Allahsız şarkılar / Bir yanda Edirnekapı / Vitrinsiz dükkânlar ve dut ağaçları” dizelerde dünyanın en güzel kentlerinden biri olan İstanbul'a vurgu yaparken öte yandan hayallerdeki İstanbul ile bağdaşmayan unsurlar üzerinde durmaktadır. Kent bir taraftan ışıltılı kalabalığın yanında yalnızlığı da bünyesinde barındırmaktadır. Kentin kalabalığı da bir yanılsamadır aslında. Işıltılıdır ama arka planında yalnızlık ve acı vardır.

1950 sonrasında yaşanan kapitalistleşme süreciyle birlikte değerlerde yaşanan değişme ya da sarsılma Uyar'ın şiirini de etkilemiştir. Terme'den Ankara'ya tayin olan şair, büyük bir sarsıntı geçirerek kendisiyle hesaplaşma sürecine girer. Bu dönemden sonra Uyar şiirlerinde, kenti, kentlerdeki ekonomik, siyasal ve kültürel gelişimlerle bu bağlamda kent insanının sıkıntılarını şiirinin temel teması haline getirmiştir.

Uyar'ın şiirinde kent, kentleşme ve kentlileşme temasının, kenti bir yaşamın önemli alanlarından bir olarak ele alan kavramlarla ve kent hayatıyla mücadele içinde olan bireyin ruh hâliyle iç içe verilmektedir. Kentli, çok duyarlı ve algıları açık bir kimliği olan Uyar, kenti; bireysel bunaltılarını özdeş bir şekilde anlatmaktadır. Uyar'a göre kent, medeni görünenin arka planında ilkel, yapay ve karmaşık bir dünyadan başka bir şey değildir. Kent, bireyin benliğini, taleplerini ve beklentilerini sürekli baskı altına alarak bireyi kendi doğasında olan yapaylığa

mecbur kılan bir güce sahiptir. Benliği ve kişiliği sürekli olarak örselenen birey, kalabalıklarda bilinçten uzak yaşayan, tedirgin, korkuları olan bir esir haline gelerek, önce kendisine ve daha sonra de çevresine yabancılaşmaktadır. İçine düştüğü yabancılaşmayla birey, kenti her yerindeki maddî ve manevî nesne yığını içinde, devamlı iletişim içinde, kendisi dışında olanla meşgul, şaşkın bir uyurgezerdir adeta. Uyar sözünü ettiği bunaltıcı düzeni aşmanın tek çaresinin kentleri yıkmak ya da yeniden inşa etmekle mümkün olacağı kanısındadır.

KAYNAKÇA

- Alver, K. (2009). Romanın Dilinde Kent. *Hece*. (147), 67-76.
- Andı, M. F. (2013). Beton Duvarlar Arasında Açan Çiçek: Modern Kente ve Kentleşmeye Karşı Erdem Bayazıt'ın Şiiri. *FSM İlmi Araştırmalar İnsan ve Toplum Dergisi*. (1), 79-92.
- Asiltürk, B. (2014). *Hilesiz Terazi 'Şiir Yazıları'* (3. Bs.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bachelard, G. (1996). *Mekânın Poetikası*, (Çev. Aykut Derman). İstanbul: Kesit Yayınları.
- Bakır, Y. (2005). *Sevgi Soysal'ın Romanlarındaki Kadın Kahramanlar Üzerine Taksonomik Bir İnceleme*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Denizli: Pamukkale Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bal, H. (2003). *Kentsel Yapı ve Kentleşme Süreci (Isparta-Van Karşılaştırması)*. Isparta: Fakülte Yayınevi.
- Balık, M. (2016). Kent ve İnsan Odağında Onat Kutlar'ın Şiirleri. *Millî Eğitim*, (212), 161-174.
- Başaran, İ. (2008). *Kent ve Yerel Yönetim*. İstanbul: Okutan Yayıncılık.
- Benevolo, L. (1995). *Avrupa Tarihinde Kentler*. (Çev. Nur Nirven), İstanbul: Alfa Yayınları.
- Berk, İ. (1996). *Pera* (2. bs.). İstanbul: Adam Yayınları.
- Boyacı, S. (2013). Türkiye'nin Kentleşme Süreci ve Sürecin Etik Açısından İncelenmesi. https://www.academia.edu/2441407/T%C3%BCrkiyenin_kentle%C5%9Fm_S%C3%BCreci_ve_S%C3%BCrecin_Etik_A%C3%A7%C4%B1dan_%C5%B0ncelenmesi (Erişim tarihi: 12.04.2020).
- Can, G. Ş. (2016). Küreselleşmeyle Gelişen Yabancılaşma Kavramı ve Sanat. *International Journal of Social Science*, (51), 229-236.

- Cüceloğlu, D. (2005), *Özüne Yabancılaşmış İnsanların Oluşturduğu 'Mış Gibi' Yaşamlar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Coşkun, S. (2009). Modern Kent ve Yabancılaşma Bağlamında Erdem Bayazıt'ın Şiiri. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/8 Fall 2009.
- Coşkun, O. ve Zaman, S. (2012). Kentlere Göç Eden Kırsal Nüfusun Kentsel Uyumu ve Kentleşme Düzeyleri Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma: Erzurum Kenti Örneği. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 9(1), 441-455.
- Çakır, S. (2011). Türkiye'de Göç, Kentleşme/Gecekondu Sorunu ve Üretilen Politikalar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (23), 209-222.
- Çezik, A. (1982), *Kentleşme Yerleşme Sektör Raporu*. Ankara: DPT SPD Yayını.
- Çiftçi, S. ve Yılmaz, E. (2011). Kentlerin Ortaya Çıkışı ve Sosyo-Politik Açından Türkiye'de Kentleşme Dönemleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 10(35), 252-267.
- Çubukçu, A. (1991). *Kültür ve Politika*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Demir, K., ve Çabuk, S. (2010). Türkiye'de Metropoliten Kentlerin Nüfus Gelişimi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 28(1), 193-215.
- Derdiman, C. R. (2010). Kentleşmenin Suça Etkisi ve Kentlilerin Suçla Mücadelenin Sosyal ve Hukuki Boyutları. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*. 19, (3), 49-61.
- Durbaş, R. (23 Ocak 2010) Göçebesi Çingene, Yerleşği Roman. *Sabah*. 10.
- Erkan, R. (2010). *Kentleşme ve Sosyal Değişme* (3. bs.) Ankara: Bilimadamı Yayınları.

- Ertürk, H., Karakurt Tosun, E. (2009). Küreselleşme Sürecinde Kentlerde Mekânsal, Sosyal ve Kültürel Değişim: Bursa Örneği. *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (16), 37-53.
- Es, M. ve Ateş, H. (2004). Kent Yönetimi, Kentleşme ve Göç: Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (48), 206-246.
- Galeono, E. (9 Şubat 2009). Sanatın İşlevi. *Toplum Düşmanı*. <https://www.toplumdusmani.net/v2/sanat-nedir/1809-sanatin-islevi.html>, (Erişim noktası: 07.12.2020).
- Giddens, A. (2010). *Modernite ve Bireysel Kimlik*. İstanbul: Say Yayınları.
- Gültekin, İ. (2006). *Orhan Kemal'in Eserlerinde Modernleşme, Birey ve Gündelik Hayat*. Sosyoloji Dergisi. (1), 119-128.
- Güneş, M. (2018). *Şehre Yansıyan Medeniyet Edebiyata Yansıyan Şehir*. Ankara: Hece Yayınları.
- Güvenç, B. (1970), *Kültür Kuramında Bütüncüllük Sorunu Üzerine Bir Deneme*. Ankara: Hacettepe Basımevi.
- Haldun İ. (2004), *Mukaddime*. Süleyman Uludağ (Haz.), İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Harvey, D. (2003). *Sosyal Adalet ve Şehir*. (Çev. Mehmet Moralı), İstanbul: Metis Yayınevi.
- Huot, J. L., Thalmann, J. P. ve Valbelle, D. (2000). *Kentlerin Doğuşu*. (Çev. Ali Bektaş Girgin). Ankara: İmge Kitabevi.
- İşbir E. G. (1982). *Kentleşme Metropolitan Alan ve Yönetimi*. Ankara: AİTİA Yayını.
- Kanter, B. (2013). *Şiirsel Kimlikten Mekânsal Sınırlara*. İstanbul: Okur Akademi.
- Kaplan, M. (2001). *Şiir Tahlilleri II*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Karabulut, M. (2010). Tanzimat Dönemi Türk Romanlarında İstanbul ve Paris'e Bakış. **Erdem**, (106), 103-114.

Karaca, A. (2010). **İkinci Yeni Poetikası**, Ankara: Hece Yayınları.

Karagülle, F. (2012). **Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Anadolu'nun Sosyal ve Siyasî Hayatı (1923-1940)**. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul: Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karakoç, S. (1978). **Şiirler II/Taha'nın Kitabı-Gül Muştusu**. İstanbul: Diriliş Yayınları.

Karakoç, S. (1982). **Şiirler III/ Körfez-Şahdamar-Sesler**. İstanbul: Diriliş Yayınları.

Karataş, T. (2008). İkinci Yeni. **İkinci Yeni Şiir -Antoloji**. Mehmet Hasan Doğan (Haz.), İstanbul: İkaros Yayınları. (1), 224-232.

Kartal, K. (1983). Kentlileşmenin Ekonomik ve Sosyal Maliyeti, **Amme İdaresi Dergisi**,16(4).

Kaya, Bayram A. (2010). Şehrengiz. **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Kaya, E., Şentürk, H., Danış, O., ve Şimşek, S. (2007). Kent, Kentleşme ve Kent Yönetimi, **Modern Kent Yönetimi-I**, İstanbul: Milsan Basım.

Kaygalak, İ. ve Işık, Ş. (2007). Kentleşmenin Yeni Ekonomik Boyutları. **Ege Coğrafya Dergisi**. 16 (2), 17-35.

Kaypak, Ş. (2010). Antakya'nın Kent Kimliği Açısından İrdelenmesi. **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. 7 (54), 373-392.

Keleş, R. (2007), Kent ve Kültür Üzerine. **Mülkiye Dergisi**, 29 (246), 15-24.

Keleş, R. (2008). **Kentbilim Terimleri Sözlüğü**. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Kıraç, T. (2019). **İkinci Yeni Şiirinde Kent Algısı**. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi/Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

- Kıray, M. (1982). Toplumsal Değişme ve Kentleşme. **Kentsel Bütünleşme**. Ankara: TGAV yayınları.
- Kolcu, Ali İ. (2009). **Cumhuriyet Edebiyatı 1 Şiir**. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- Kula, F. (2018). **Mekâna Sinen Ruh Sezai Karakoç'un Şiir ve Hikâyelerinde Şehir ve Medeniyet**. Ankara: Hece Yayınları.
- Levend, Ağâh S. (1958). **Türk Edebiyatında Şehr-engizler ve Şehr-engizlerde İstanbul**. İstanbul: Baha Matbaası.
- Marshall, G. (2005). **Sosyoloji Sözlüğü**. (Çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Martindale, D. (2005), “Şehir Kuramı”. **Şehir ve Cemiyet**. (Çev. Fırat Oruç). Ahmet Aydoğan (Haz.), İstanbul: İz Yayınları.
- Mert, N. (2006). **Adalı Sinağrit: Sait Faik**. Ankara: Hece Yayınları.
- Milliyet Sanat. (2012, Ekim). **İkinci Yeni**. <http://www.milliyetsanat.com/haberler/sanat-terimi/ikinci-yeni/268>, (Erişim tarihi: 06.12.2020).
- Moran, B. (2015). **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış** (28. bs.). Ankara: İletişim Yayınları.
- Narlı, M. (2002). Romanda Zaman ve Mekân Kavramları. **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (Journal of Social Sciences)**, Mayıs, 5(7), 91-106.
- Narlı, M. (2008). Üç İstanbul: Yahya Kemal, Orhan Veli ve İlhan Berk'in Şiirlerinde İstanbul. **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. 11 (20), 51-171.
- Narlı, M. (2015). Şiir ve Şehir (Divan Şiirinden Cumhuriyet Şiirine). **Hece /Şehirlerin Dili Özel Sayısı**. Ankara: Hece Yayınları.

- Niray, N. (2002). Tarihsel Süreç İçinde Kentleşme Olgusu ve Muğla Örneği. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (9), 1-27.
- Nurdoğan, M. (2015). Divan Şiirinde Şehir Kültürü. *Hece /Şehirlerin Dili Özel Sayısı*. Ankara: Hece Yayınları.
- Ofluoğlu, G. ve Büyükyılmaz, O. (2008). Yabancılaşmanın Teorik Gelişimi ve Tarihsel Süreç İçinde Farklı Alanlarda Görünümleri. *Kamu-İş*. 1(10), 113-144.
- Oktaç, A. (2002). *Metropol ve İmgelem*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Oktaç, A. (2008). *İmkânsız Poetika*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Owens, J.E. (2000). *Yunan ve Roma Dünyasında Kent*. (Çev. Cana Bırsel). İstanbul: Homer Kitabevi.
- Öner, H. (2015). *Bir Dünya Cenneti: Kadıköy ve Edebiyatımız*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Özgüler, C. (2018). Şiirde Kent Yazımı: Aragon'un Paris'inden İlhan Berk'in Galata ve Pera'sına. *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*. 1 (10), 162-170.
- Özguven, F. (1983). Hangi Soruyu Niye. *Yazko-Somut*. (27), 2-3.
- Özkaya, E. (2012). Hugo'nun Sefiller'inde Yapay Cehennem. *Eğitim Fakültesi Dergisi*. (25), 495-506
- Özkırımlı, A. (1999). Turgut Uyar ile Şiirden Hayata. *Arz-ı Hal ve Sonrası*, İstanbul: Can Yayınları.
- Özkiraz, A. ve Acungil, Y. (2012). Hemşehri Derneklerinin Kentleşme Sürecindeki Rolü (Tokat Örneği). *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 29 (1), 247-272.
- Sağlık, Ş. (2015). Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Şehir. *Hece/Şehirlerin Dili Özel Sayısı*. Ankara: Hece Yayınları.

- Sayad, A. (2003). Çifte Yokluk: Göç Ederken Kurulan Hayallerden Göçmen Olmanın Acılarına. *Toplumbilim Dergisi: Göç Özel Sayısı*. (17), 25-29.
- Sertkan, K. (2007). *The Ideology of Lexical Choices in the Turkish Translations of Oliver Twist*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi/Mütercim Tercümanlık Anabilim Dalı.
- Simmel, G. (2006). *Modern Kültürde Çatışma*. (Çev. Tanıl Bora). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Simmel, G. (2005), Metropol ve Zihinsel Yaşam. *Şehir ve Cemiyet*. (2. bs.) (Çev. Ahmet Aydoğan), İstanbul: İz yayınları. 167-184.
- Steiner, G. (2003), *Heidegger*, (Çev. Süleyman Sahra), Ankara: Hece Yayınları.
- Süreya, C. (2008), *Sevda Sözleri -Bütün Yapıtları Şiirler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Svendsen, Lars Fr. H. (2008). *Sıkıntının Felsefesi*. (Çev. Murat Erşen). Ayça Gürdal Küey (Ed.), İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Şenderin, Z. (2016). Turgut Uyar'ın Şiirinde Kent Yaşamı ve Birey. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (43), 305-317.
- Şerif. M. (2004). *Türk Modernleşmesi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tankut, G., Çalışkan, O., Levent, T. ve Zorlu, F. (2002). Kentler. *Bilim ve Teknik Dergisi*, 4(1), 21-30, Ankara: TÜBİTAK Yayınları.
- Tanpınar, Ahmet H. (1979). *Beş Şehir*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (2009). *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tekeli, İ. (1998). Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması. *75 Yılda Değişen Kent ve Uygarlık*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Tiken, S. (2015). *Türk Romanında Kentleşme ve Kentlileşme 1950-1980*. İstanbul: Serüven Kitabevi Yayınları.
- Tokmakçioğlu, K. (2019). Kent, Sınıf, Edebiyat: Kenti ve Romanı Kazanmak İçin. *Gelenek*. (142).
- Tolan, B. (1980). *Çağdaş Toplumun Bunalımı Anomi ve Yabancılaşma*. Ankara: İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları.
- Tümentekin, E. (1973). *Türkiye’de Kentleşme ve Kentsel Fonksiyonları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Matbaası.
- Türkeş, Ö. (1999, Temmuz). Romanda Kentleşme: Gecekonduyan Villa Kentlere, *Birikim*. (123). <https://www.birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-123-temmuz-1999/2317/romanda-kentlesme-gecekonduyan-villaKentlere/6444>; (Erişim tarihi: 09.04.2020).
- Türkeş, Ö. (2005). Milenyum Çağı İnsanları. *Toplum ve Bilim Dergisi*. (104), 48-73.
- Tüzer, İ. (2011). İkinci Yeni şiirinde Bir Yaşam Alanı Olarak Kent Algısı. *Tübar Dergisi*. (29). 403-420.
- Uçak, S. (2017). Tanpınar’ın “Şehr’iyle Özdenören’in Kent’i Üzerine. Ankara: VIII. Uluslararası Türk Dili Kurultayı.
- Ulusoy, A. ve Vural, T. (2001). Kentleşmenin Sosyo-Ekonomik Etkileri. *Belediye Dergisi*. 7(12), 8-14.
- Uyar, T. (1956). Yakında Bitiririm. *Pazar Postası*. (38).
- Uyar, T. (1983). *Bir Şiirden*. İstanbul: Ada Yayınları.
- Uyar, T. (1999). Vaiz Sokak. *Arz-ı Hal ve Sonrası*. İstanbul: Can Yayınları.
- Uyar, T. (2009). “Çağını Yitirmek”. *Korkulu Ustalık: Şiir Üstüne Yazılar, Söyleşiler, Soruşturmalar, Bir Şiirden*. Alaattin Karaca (Haz.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Uyar, T. (2011). *Büyük Saat-Bütün Şiirleri* (11. Bs.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Uyar, T. (2018). *Korkulu Uсталık*. Alaatin Karaca (Haz.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Wirth, L. (2002). Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme. *20. Yüzyıl Kenti*. (Çev. Bülent Duru ve Ayten Alkan), Ankara: İmge Kitabevi.
- Yalçın, C. (2010). Türkiye’de Kentlileşme Sorunları Üzerine Bir Tartışma, *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 28 (1), 2010, 225-245.
- Yalom, I. (2001), *Varoluşçu Psikoterapi*. (Çev. Zeliha Babayiğit), İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Yeter, E. (2008), *Kentsel Gelişme ve Kültür Değerleri*. İstanbul: Tarihi Kentler Birliği Yayını.
- Yıldızoğlu, E. (1999), Pablo, Samuel ve Turgut. *Şiirde Dün Yok Mu? Turgut Uyar Üzerine*. Tomris Uyar (Haz.), İstanbul: Can Yayınları, (190-203).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : KILIÇ, NURTEN

Uyruğu : T.C

Doğum Tarihi ve Yeri :

Telefon :

Faks : -

E-mail :-----

ORCID : -----

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ/ TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI	-
Lisans	HARRAN ÜNİVERSİTESİ/ TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜ	2014

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2014-2015	ŞANLIURFA ULUBAĞ ORTAOKULU	TÜRKÇE ÖĞRETMENİ
2015-2016	NUSAYBİN MİSAKİ MİLLİ ORTAOKULU	TÜRKÇE ÖĞRETMENİ
2018-2019	MARDİN İMKB ORTAOKULU	TÜRKÇE ÖĞRETMENİ

Yabancı Dil

ORTA

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

LİSANSÜSTÜ TEZ ORJİNALLİK RAPORU

22/01/2021

Tez Başlığı / Konusu:

Turgut Uyar'ın Şiirinde Kent Algısı

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam 103 sayfalık kısmına ilişkin, 13/01/2021 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % 6 (altı) dır.

Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içemediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

13/01/2021
NURTEN KILIÇ

Adı Soyadı : Nurten Kılıç

Öğrenci No : 179201040

Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı

Programı : Yeni Türk Edebiyatı

Statüsü : Y. Lisans ☒ Doktora ☐

DANIŞMAN

Doç. Dr. Seyit Battal UĞURLU

...../...../2021

ENSTİTÜ ONAYI

U Y G U N D U R

...../...../2021

Prof. Dr. Bekir KOÇLAR

Enstitü Müdürü